

С. М. Злепко, І. С. Тимчик, С. В. Тимчик

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ
В НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

С. М. Злепко, І. С. Тимчик, С. В. Тимчик

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник

Вінниця
ВНТУ
2010

УДК 347.77(075)+615.471.03:616.1-072.7

ББК 67.404.3я73

367

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 2 від 01.10.2009 р.)

Рецензенти:

В. М. Кичак, доктор технічних наук, професор

І. І. Хаїмзон, доктор технічних наук, професор

О. В. Мороз, доктор економічних наук, професор

Злепко, С. М.

367 Інтелектуальна власність в науково-технічній діяльності: навчально-методичний посібник С. М. Злепко, І. С. Тимчик, С. В. Тимчик. – Вінниця: ВНТУ, 2010. - 130 с.

В навчально-методичному посібнику розглянуто роль інтелекту та інтелектуальної власності в наукових дослідженнях, а також практичні аспекти встановлення та збереження прав на інтелектуальну власність. Посібник розроблений відповідно до плану кафедри та програми дисципліни "Інтелектуальна власність".

УДК 347.77(075)+615.471.03:616.1.-072.7

ББК 67.404.3я73

© С. Злепко, І. Тимчик, С. Тимчик, 2010

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	5
Вступ.....	6
1 Роль інтелекту в наукових дослідженнях.....	8
Контрольні запитання.....	10
2 Інтелектуальна власність (ІВ): об'єкти і права на неї.....	11
2.1 Класифікація об'єктів права ІВ.....	11
2.2 Об'єкти промислової власності.....	11
2.3 Нетрадиційні об'єкти ІВ.....	12
2.4 Об'єкти авторського права і суміжних прав.....	12
2.5 Суб'єкти права інтелектуальної власності.....	13
2.6 Система законодавства України про інтелектуальну власність.....	14
2.7 Державна система правової охорони ІВ.....	14
Контрольні запитання.....	17
3 Оцінка вартості об'єктів інтелектуальної власності.....	18
3.1 Поняття “ноу-хау” і ліцензії.....	18
3.2 Укладання ліцензійного договору.....	21
3.3 Оцінка вартості об'єктів інтелектуальної вартості.....	26
Контрольні запитання	32
4 Патентний захист інтелектуальної власності.....	33
4.1 Права і обов'язки патентовласника.....	34
4.2 Критерій патентоспроможності – “новизна”.....	35
4.3 Критерій патентоспроможності – “винахідницький рівень”.....	36
4.4 Критерій патентоспроможності – “промислова застосовність”....	38
4.5 Об'єми винаходів.....	38
4.6 Державна експертиза винаходів.....	40
Контрольні запитання.....	48
5 Оформлення матеріалів заявки на винахід або корисну модель.....	49
Контрольні запитання.....	56
6 Власник прав на інтелектуальну власність: права і обов'язки.....	57
6.1 Як правильно кваліфікувати порушення прав.....	58
6.2 Відповідальність за порушення прав.....	61
6.3 Захист прав власника.....	62
Контрольні запитання.....	63
7 Правова охорона програмного забезпечення в Україні.....	64
7.1 Ознаки ліцензійності і “контрафактності” програмного забезпечення.....	66
7.2 Порядок купівлі ліцензійного програмного забезпечення.....	67

7.3 Закон про захист програм для ЕОМ і баз даних.....	68
7.4 Основні критерії оцінки програмного забезпечення.....	73
7.5 Закон про захист топології інтегральних мікросхем (ІМС).....	76
7.5.1 Надання прав на топографію ІМС.....	76
7.5.2 Порядок реєстрації топографії ІМС.....	77
7.5.3 Захист прав власника топографії ІМС.....	78
Контрольні запитання.....	78
8 Знак “копірайт” і межі його прояву.....	79
8.1 Захист інтелектуальної власності.....	79
8.2 Історія копірайта в США.....	83
Контрольні запитання.....	85
9 Цитування чужих робіт.....	86
9.1 Правила цитування та посилання на використані джерела при написанні дисертацій.....	87
Контрольні запитання.....	88
10 Некласичний погляд на інтелектуальну власність.....	89
Контрольні запитання.....	92
Післямова.....	93
Додаток А Договір про захист комерційної інформації (про конфі- денційність).....	98
Додаток Б Ліцензійний договір про використання ноу-хау.....	101
Додаток В Договір купівлі-продажу ноу-хау.....	106
Додаток Г Оформлення і подання документів на отримання ліцензій, їх копій і дублікатів або на переоформлення ліцензій.....	108
Додаток Д Оформлення заявки на видачу охоронного документа.....	113
Бібліографічний опис.....	121
Глосарій.....	125

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності
ЄСКД – єдиний стандарт конструкторської документації
ІБПВ - інтернет-біржа промислової власності
ІВ – інтелектуальна власність
ІМС - інтегральна мікросхема
ККУ – кримінальний кодекс України
КМ – корисна модель
МОН - Міністерстві освіти і науки України
МПК – міжнародна патентна комісія
НДКР – науково-дослідна конструкторська робота
ОІВ – об'єкт інтелектуальної власності
ПЕОНА - порядок експертного оцінювання нематеріальних активів
ПЗ – промисловий зразок
ТЕО – техніко-економічне обґрунтування
ТМ – торговельна марка
ТРІПС – торгівельний аспект прав інтелектуальної власності
УААСП – Українське агентство з авторських і суміжних прав

ВСТУП

Вперше термін *інтелектуальна власність* (ІВ) запропонував в 1845 році Чарльз Вудбарі, суддя Окружного суду штату Массачутес. В Європі термін ІВ вперше з'явився завдяки Альфреду Ніону в 1846 році. Традиція підходу власності до авторського і патентного права була основана на теорії природного права, котра одержала свій найбільший розвиток в працях французьких філософів-просвітителів (Вольтера, Дідро, Гольбаха, Гельвеція, Руссо). Так, у вступній частині французького патентного закону йшлося про те, що «кожна нова ідея, проголошення і здійснення якої може бути корисним для суспільства, належить тому, хто її створив, і було б обмеженням прав людини не розглядати новий промисловий винахід як власність його творця». Логічним наслідком такого підходу стало закріплення у французькому законодавстві понять літературної і промислової власності. Потрібно відзначити, що раніше ідея авторського права як «найсвятішого виду власності» була втілена в законах деяких штатів США. Аналогічні конструкції були закріплені також у законодавстві Саксонії, Пруссії, Данії, Норвегії і ряду інших країн.

Термін «інтелектуальна власність» широко використовується в сучасному законодавстві, науковій літературі й у практиці багатьох країн. В 1967 р. у Стокгольмі була підписана Конвенція, на основі якої засновано Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ), відповідно до якої об'єктами правової охорони є результати творчої діяльності у виробничій, науковій і художній областях.

Однак, незважаючи на своє широке поширення, поняття інтелектуальної власності практично відразу ж з моменту своєї появи зазнало критики зі сторони багатьох науковців. Противники даного поняття переважно вказували на ряд суперечностей, пов'язаних з цим питанням. Наприклад, не можна ототожнювати правовий режим матеріальних речей і нематеріальних об'єктів, якими є по своїй суті авторські здобутки і різні технічні нововведення. Також, на відміну від права власності, яке є безстроковим і не піддається будь-яким територіальним обмеженням, права авторів, винахідників і їхніх правонаступників споконвічно обмежені в часі й у просторі. Авторські і патентні права захищаються за допомогою застосування інших правових засобів у порівнянні з тими, котрі застосовуються для захисту права власності. Право на творчий результат нерозривно пов'язано з особистістю його творця і т. п. Реагуючи на ці справедливі зауваження, прихильники теорії інтелектуальної власності стали підкреслювати, що мова в даному випадку йде про власність особливого роду, що вимагає спеціального регулювання у вигляді її нематеріального характеру через те, що об'єктами права власності власників патентів, суб'єктів авторського права і товарних знаків є невловимі і безтілесні речі. Своє логічне завершення по-

дібний підхід знайшов у теорії інтелектуальних прав, відповідно до якої права авторів, винахідників, патентовласників і т. д. повинні бути визнані правами *sui generis*, тобто правами особливого роду, що знаходяться поза класичним розподілом цивільних прав на речові, обов'язкові і особисті. Теорія особливих інтелектуальних прав, багато прихильників якої взагалі виступають проти використання терміну "інтелектуальна власність" є в наші дні однією з найбільш розповсюджених.

Характеризуючи поняття інтелектуальної власності, не можна залишити без уваги і питання про те, що вкладається в нього найважливішими міжнародними угодами. В конвенції Всесвітньої організації інтелектуальної власності вказується, що інтелектуальна власність включає права, котрі стосуються: літературних, художніх і наукових досягнень, виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач, винаходів у всіх областях людської діяльності, наукових відкриттів, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень, захисту проти недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що відносяться до інтелектуальної власності у виробничій, науковій, літературній і художній областях. Неважко помітити, що термін "інтелектуальна власність" використовується як збірне поняття, позначаючи собою усі права на результати творчої діяльності і деякі прирівняні до них об'єкти. Очевидним є і те, що на членів ВОІВ не накладаються зобов'язання забезпечувати у своїх країнах охорону всіх перерахованих у конвенції прав, вони самі визначають коло об'єктів інтелектуальної власності, що охороняється. Нарешті, навіть при сильному бажанні, в наведеному вище визначенні важко помітити будь-який зв'язок (крім чисто термінологічної подібності) поняття інтелектуальної власності і права власності в його традиційному змісті.

Згідно з українським законодавством, об'єктами інтелектуальної власності вважаються досягнення науки, літератури, мистецтва й інших видів творчої діяльності в сфері виробництва, у тому числі відкриття, винаходи, раціоналізаторські пропозиції, промислові зразки, програми для ЕОМ, бази даних, експертні системи, ноу-хау, торгові секрети, товарні знаки, фірмові найменування і знаки обслуговування.

Найважливішим інструментом такого регулювання є *ліцензування та патентування інтелектуальної власності*, тобто реєстрація та видача патентів і ліцензій на право користування товарними знаками, ноу-хау, комерційними таємницями, промисловими зразками різного роду, винаходами і відкриттями, найновішими технологіями виробництва специфічної та стандартизованої продукції та іншим інтелектуальним капіталом, що знаходиться у розпорядженні однієї компанії чи фірми.

1 РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У загальноприйнятому розумінні *інтелект* – це показник розумового розвитку особистості, здатності творчого мислення. Існують спроби оцінити інтелект індивіда кількісно, шляхом визначення на основі тестування так званого індексу інтелекту.

Робота вченого значною мірою пов'язана з творчістю і розумовою діяльністю. Тому середній рівень інтелекту вчених значно вищий за середній рівень представників інших шарів суспільства.

Останнім часом істотні результати як в науці, так і в інших сферах творчої *діяльності*, можуть бути отримані тільки в процесі колективної діяльності, коли кожний виконавець вирішує конкретне завдання в рамках відповідної проблеми колективу. У зв'язку з цим з'явилося поняття колективного інтелекту і навіть інтелекту нації, країни.

Особливості інтелекту.

Для успішної наукової діяльності вчений повинен бути здатний.

1. Займатися творчими завданнями, метод вирішення яких цілком або частково невідомий, тобто в разі потреби створювати нові методи наукових досліджень (евристичність).

2. Вирішувати будь-які завдання творчо (креативність) та нестандартно.

3. Логічно переходити від одного типу завдань до іншого як у своїй області знань, так і в суміжних (інтелектуальна мобільність).

4. Прогнозувати або передбачати досяжність мети.

5. Творчо переробляти накопичені раніше знання, відкидаючи застарілі і використовуючи ті, що зберігають цінність.

6. Мислити нетрадиційно.

7. Інтерпретувати у свідомості найнесподіваніші ідеї під кутом зору своєї проблеми, що гарантує необхідну зону пошуку.

Ознаки інтелекту.

До основних ознак інтелекту відносять: схильність до творчої роботи; розумну незадоволеність результатами; оригінальність постановки питань.

Схильність до творчої роботи може виявлятися на різних рівнях від простого інтересу до захопленості і любові. Засновник кібернетики Н. Винер писав про те, що артистом, письменником, ученим повинний керувати такий непереборний імпульс до творчості, що робить їх готовими працювати безкоштовно і навіть самим платити за те, щоб мати можливість займатися своєю роботою. Зазвичай людина віддає перевагу такому роду занять, у якому вона може досягти найвищих результатів. Людину, схильну до наукової праці, хвилює інтерес і діяльність, незалежно від того, що вона йому дасть. Якщо ж людину притягує не сам процес творчості, а пов'язані з

ним матеріальні і моральні переваги, то вона швидко втрачає інтерес до науки і навіть при досить високому інтелекті не може досягти високих наукових результатів.

У науці, щоб одержати серйозні результати, необхідно поєднувати різноманітні наукові інтереси з умінням зосередитися на одному з них. Мова йде про необхідність саморегулювання допитливості вченого.

Допитливість можна умовно розділити на два види: пасивну, що задовольняється пошуком вже отриманих у науці результатів, і активну, потребує самостійного дослідницького пошуку, самостійних рішень. Перший вид допитливості породжує ерудитів, другий - дослідників.

Незадоволеність - надзвичайно важлива ознака інтелекту, яка насамперед проявляється відносно результатів власної наукової праці. Якщо свої досягнення вчений розглядає як сходинку до подальшої наукової роботи або як передумову нового етапу досліджень - це явна ознака активно працюючого науковця.

Проявляється незадоволеність як у відношенні до своїх результатів, так і до авторитету накопичених у науці знань. Самокритичність - вища форма розумної поведінки. Відношення ж до накопиченого в науці старими знаннями багато в чому визначається рівнем інтелекту вченого. Талановитий вчений дивиться на старі знання головним чином як на умову руху вперед, звертається до них, оскільки вони необхідні для вирішення нових завдань, бачить недосконалість старих знань і направляє свої зусилля на їхнє подолання.

Незадоволеність не повинна переростати в критиканство. Звичайно бездарні люди - найвимогливіші критики: не знаючи, що і як робиться, вони можуть вимагати від людей неможливого.

Важливою рисою вченого є оптимістичне відношення до роботи. *Оптимізм* - це результат досвіду, який підтвердив, що не просте везіння складає основу успіху, а інтелект, організованість, упевненість вченого в тому, що йому вдасться знайти своє оригінальне вирішення проблеми. Оптимізм не можна змішувати із самовпевненістю, що часто базується не на здатностях, а на випадковому успіху.

Науковий оптимізм проявляється, як правило, у здатності до ризику. Різке збільшення об'єму наукової інформації не дозволяє бути упевненим, що обраний напрямок наукових досліджень не пророблявся раніше іншими вченими. Тому оптимізм виступає як показник упевненості вченого в тому, що йому вдасться знайти своє оригінальне вирішення проблеми.

Правильна постановка питання - важлива ознака інтелекту. Мова йде про постановку "розумних" питань, здатних розкрити новий цікавий науковий напрямок. Здатність задавати такі питання, на які наука поки не має потрібних відповідей, важлива не тільки для характеристики інтелекту, але і при науковому обговоренні проблеми.

Крім розглянутих основних ознак інтелекту, для ученого важливі також уміння приймати найбільш прості рішення, переконувати інших у своїй правоті, почуття гумору, грамотна, логічна мова і багато чого іншого.

Колективний інтелект.

Аналіз показує, що на сучасному етапі самотійна (індивідуальна) діяльність одного вченого не завжди може привести до істотних наукових результатів. *Більш* ефективним є об'єднання вчених в один науковий колектив, тобто, використання колективного інтелекту.

Для того щоб *колективний інтелект* був ефективним, він повинен являти собою не механічне об'єднання людей, а розумно організований відповідно до специфіки розв'язуваних проблем колектив.

Принципи організації колективного інтелекту.

У колективі дуже важливо враховувати особисті якості вчених: самостійність у наукових дослідженнях, творчу оригінальність; ранг вченого; вік; різнобічність; захопленість; комунікабельність і т. п.

Для організації продуктивного наукового колективу необхідно дотримуватися таких принципів:

- залучення, по можливості, у колектив фахівців із різних областей знань (комплексність);
- введення в колектив учених різного віку в розумній пропорції (віковий принцип);
- урахування спеціальних і психологічних особливостей членів колективу (фізіологічна, психологічна і моральна сумісність);
- наявність у колективі тільки одного неформального лідера;
- вільне висловлення ідей усіма членами колективу (наукова рівність).

Індивідуальні особливості інтелекту вченого можуть бути надзвичайно різнобічними. Але для формальної класифікації вчених за принципом інтелекту вводяться різні системи. Наприклад, Х. Гоу і Д. Вудворд пропонують класифікувати вчених-дослідників за такими типами: *фанатик, піонер, діагност, ерудит, технік, естет, методолог, індивідуаліст*.

Контрольні запитання

1. Дайте означення інтелекту людини.
2. Які особливості інтелекту є найважливішими для розумової діяльності?
3. Які принципи організації колективного інтелекту Ви знаєте?
4. Чим "піонер" відрізняється від "діагноста"?
5. Чим "індивідуаліст" відрізняється від "ерудита" і "естета"?

2 ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ: ОБ'ЄКТИ І ПРАВА НА НЕЇ

2.1 Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності

На рис. 2.1 наведена класифікація об'єктів інтелектуальної власності, що визначені такими у Цивільному кодексі України.

Для зручності всі об'єкти поділені на три групи: об'єкти промислової власності, нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, об'єкти авторського права і суміжних прав.

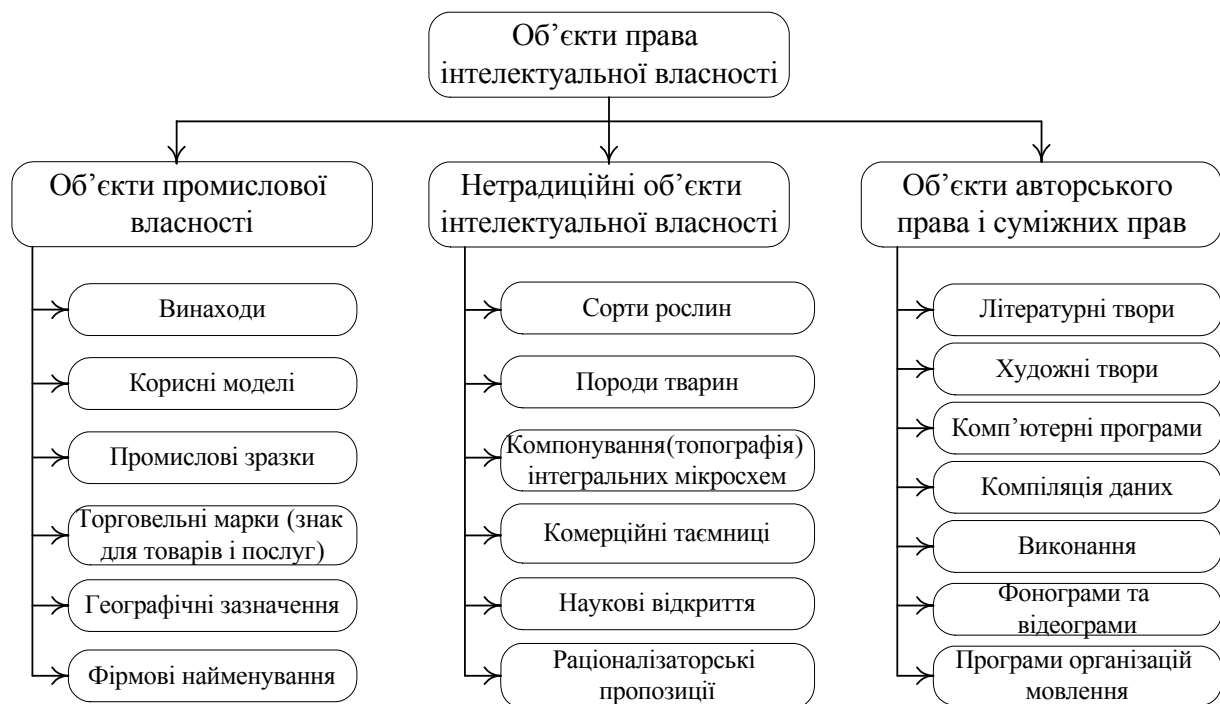

Рисунок 2.1 - Класифікація об'єктів права інтелектуальної власності

2.2 Об'єкти промислової власності

Винахід (корисна модель (КМ)) - це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології. Винахід (корисна модель) може бути секретним, якщо містить інформацію, віднесену до державної таємниці. Якщо винахід (корисна модель) створений працівником у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи за дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором не передбачено інше, або з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця, то він вважається службовим винаходом (корисною моделлю) [1].

Промисловий зразок (ПЗ) - це результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

Під *торговельною маркою* (ТМ) - розуміють позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб.

Географічне зазначення - це назва географічного місця, яке вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або їх поєднанням. Сутність фірмового найменування витікає з самої назви цього об'єкта. Але, на відміну від попередніх об'єктів, поки що не існує закону, який би охороняв права на нього.

2.3 Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності

Сорт рослин - це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів. Під породою тварин зазвичай розуміють селекційні досягнення у тваринництві.

Зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними визначене законом як *топографія інтегральної мікросхеми* (ІМС).

Комерційна таємниця - це технічна, комерційна, організаційна та інша інформація, що здатна підвищити ефективність виробництва або іншої соціально доцільної діяльності або забезпечити інший позитивний ефект. Відкриттям визнається встановлення невідомих раніше закономірностей властивостей і явищ матеріального світу.

Рационалізаторською пропозицією є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності [1, 5].

2.4 Об'єкти авторського права і суміжних прав

Ці об'єкти права інтелектуальної власності, у свою чергу, поділяються на дві групи - власне *об'єкти авторського права*: твори літератури і мистецтва, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних) і *об'єкти, суміжні з авторськими правами*, до яких відносяться виконання творів, фонограми і відеограми, програми (передачі) організацій мовлення.

Перелік об'єктів права інтелектуальної власності, наведений на рис. 2.1, не є вичерпним. З розвитком людської цивілізації будуть з'являтися все нові й нові об'єкти права інтелектуальної власності, насамперед у галузі інформаційних технологій, генної інженерії тощо [2].

2.5 Суб'єкти права інтелектуальної власності

Суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать за заповітом або за договором особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Суб'єктами права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки є автори або фізичні чи юридичні особи, до яких право авторів перейшло за договором чи заповітом.

Суб'єктами права на торговельні марки, зазначення походження товарів можуть бути юридичні особи, а також фізичні особи, якщо вони здійснюють підприємницьку діяльність.

Суб'єктом правовідносин, що виникають у процесі створення і використання сортів рослин, може бути будь-яка юридична чи фізична особа.

Суб'єктом права на раціоналізаторську пропозицію є раціоналізатор, тобто автор раціоналізаторської пропозиції, що створив її творчою працею.

Виходячи з того, що комерційною таємницею відповідно до чинного законодавства визнаються, в основному відомості, що стосуються підприємницької діяльності, суб'єктами права на комерційну таємницю (ноу-хау) є особи, що займаються підприємницькою діяльністю і якими можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. До суб'єктів авторського права відносяться:

- автори творів;
- спадкоємці й інші правонаступники;
- організації, що керують майновими правами авторів на колективній основі.

Авторами визнаються особи, творчою працею яких створений твір. Авторами визнаються не тільки творці оригінальних творів, але й творці похідних (залежних) творів, таких як: переклади, переробки, копії творів мистецтва тощо.

Поряд з фізичними особами, власниками авторських прав можуть бути юридичні особи, що придбали окремі авторські повноваження за договором з автором чи одержали їх за заповітом або в інших випадках.

Суб'єктами авторського права після смерті автора стають його спадкоємці. Спадкування авторських прав здійснюється або за законом, або за заповітом. При спадкуванні за законом спадкоємцями можуть стати тільки громадяни, що є законними спадкоємцями. При спадкуванні за заповітом авторські права можуть бути передані будь-якому громадянину.

Суб'єктами авторського права можуть бути також видавництва, театри, кіностудії та інші організації, що займаються використанням творів.

Організації, що керують майновими правами автора на колективній основі, не є власниками авторських прав. У відносинах із третіми особами

вони виступають як представники авторів і діють від їхнього імені, в їхніх інтересах. Це порівняно нове явище для України і до кінця законодавчо воно не врегульовано [1, 2].

2.6 Система законодавства України про інтелектуальну власність

В Україні діють 10 спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності. Це закони України: "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на промислові зразки", "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", "Про охорону прав на сорти рослин", "Про охорону прав на *зазначення походження* товарів", "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем", "Про *авторське право* і суміжні права", "Про захист економічної конкуренції", "Про *розповсюдження* примірників аудіо-візуальних творів та фонограм", "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаних з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування".

У випадку, коли необхідно врегулювати спори щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності між фізичними або юридичними особами України та іноземних держав, верховенство перед національними законами мають міжнародні договори, до яких приєдналася Україна. На сьогодні Україна є учасницею 18 багатосторонніх міжнародних договорів у цій сфері [4].

2.7 Державна система правової охорони інтелектуальної власності

За роки незалежності в Україні розбудовано Державну систему правової охорони інтелектуальної власності. За здійснення політики у сфері інтелектуальної власності в Україні відповідає Міністерство освіти і науки України. *Виконання* конкретних функцій у цій сфері Міністерство освіти і науки України делегувало Державному департаменту інтелектуальної власності, який підпорядкований Міністерству освіти і науки України і є урядовим органом державного управління, що уповноважений представляти, реєструвати і підтримувати на території України права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, *зазначення походження* товарів, топографії інтегральних мікросхем, а також здійснювати реєстрацію об'єктів авторського права: творів літератури і мистецтва, комп'ютерних програм, баз даних тощо.

Державний департамент інтелектуальної власності проводить єдину державну політику у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Він здійснює роботи із удосконалення законодавчої і нормативної бази, міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності, за-

безпечує умови для введення інтелектуальної власності до господарського обороту, підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності, взаємодії з громадськими організаціями тощо [3, 4].

До сфери управління Державного департаменту інтелектуальної власності включено: Український інститут промислової власності, Українське агентство з авторських і суміжних прав, Інститут інтелектуальної власності і права і Державне підприємство "Інтелзахист". У структурі Державного департаменту інтелектуальної власності є підрозділи державних інспекторів з питань інтелектуальної власності. Головною функцією Українського інституту промислової власності (Укрпатенту) є здійснення експертизи заявок на об'єкти промислової власності.

Головною функцією Українського інституту промислової власності (Укрпатенту) є здійснення *експертизи* заявок на об'єкти промислової власності. Саме його експерти проводять експертизу поданих заявниками матеріалів на предмет відповідності умовам правової охорони і надають експертний висновок. Але охоронний документ - патент або свідоцтво видає Державний департамент інтелектуальної власності.

Головною функцією Українського агентства з авторських і суміжних прав (УААСП) є колективне управління правами авторів. УААСП за бажанням автора здійснює підготовку до державної реєстрації об'єктів авторського права і суміжних прав та видачі автору охоронного документа - свідоцтва. Важливою функцією УААСПу є надання допомоги авторам щодо захисту їх прав у разі порушення.

Інститут інтелектуальної власності і права виконує функцію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності. Він готує спеціалістів і магістрів зі спеціальності "Інтелектуальна власність", а також підвищує кваліфікацію патентних повірених, патентознавців, професійних оцінювачів прав на об'єкти інтелектуальної власності, державних службовців тощо.

Державне підприємство "Інтелзахист" опікується питаннями боротьби з порушеннями прав на об'єкти інтелектуальної власності, причому більшою мірою суміжними правами.

Головним завданням державних інспекторів з питань інтелектуальної власності є попередження правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Інспектори - це повноважні представники Державного департаменту інтелектуальної власності у регіонах України.

Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності має міжвідомчий характер. Вона сприяє доведенню основних проблем, що існують у сфері інтелектуальної власності, до відома законодавчої та виконавчої гілок влади.

Особливе місце займає Всеукраїнська асоціація патентних повірених України. За чинним законодавством саме через патентних повірених здійс-

нюється патентування вітчизняних винаходів за кордоном і навпаки. Патентні повірені надають також кваліфіковані послуги фізичним і юридичним особам з питань правової охорони, використання та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Товариство винахідників і раціоналізаторів України займається популяризацією винахідницької діяльності, надаючи винахідникам і раціоналізаторам посильну допомогу в їх діяльності.

Чинне законодавство України з інтелектуальної власності надає виключне право власникам авторських прав, патентів на винаходи і корисні моделі, свідоцтв на товарні знаки "володіти, користуватись та розпоряджатися" об'єктами їхньої інтелектуальної праці.

Поняття "виключне право" безпосередньо пов'язано з поняттями "обсяг прав", "порушення патенту" і "патентна чистота", від змісту яких залежить визнання (чи невизнання) тієї чи іншої дії третьої особи порушенням прав, що охороняються авторським правом, патентом на винахід чи свідоцтвом на знак для товарів і послуг.

У будь-якій країні функціонування системи охорони інтелектуальної власності не має сенсу, якщо правовласник не спроможний захистити те, що йому належить. Права на об'єкти інтелектуальної власності самі по собі нічого не варті, якщо відсутня дійова система, яка забезпечує ефективний захист їх за допомогою механізмів правового контролю.

Законодавство України з інтелектуальної власності в цілому передбачає досить широкий спектр засобів захисту таких прав. Утім це не означає, що ці засоби ефективно застосовуються: реалізація кожного з них потребує побудови досить складного механізму, в якому повинні взаємодіяти як самі правовласники, так і компетентні державні органи та громадські організації. І якщо система адміністративного порядку захисту прав інтелектуальної власності є більш-менш усталеною, то процес становлення системи судового захисту створює ряд проблем, які потребують термінового вирішення.

Зростання ролі та значення інтелектуальної власності в економіці та суспільному житті нашої держави - це ознака останнього десятиріччя - десятиріччя незалежності України. Не дивно, що судова система, яка формувалася (в усякому разі структурно) ще за радянських часів, виявилася неготовою, а правильніше - непристосованою до вирішення питань в інтенсивно зростаючій, фактично новій сфері правозастосування, якою є інтелектуальна власність.

Особливістю суперечок у цій сфері, що підлягають розгляду в судах, є те, що вони, як правило, стосуються технічних та інших спеціальних питань, які не можуть бути вирішені судом загальної юрисдикції або господарським судом без залучення фахівців-експертів.

Вбачається, що найефективнішою формою вирішення цієї проблеми було б створення спеціалізованого судового органу - Патентного суду, в компетенцію якого входив би розгляд усіх суперечок стосовно порушення прав інтелектуальної власності. Безумовно, створення Патентного суду потребує ініціативи саме вищих органів судової влади; кому, як не їм оцінювати стан справ у своїй системі та її можливості. Це, з одного боку, дало б змогу розвантажити цивільні суди від невластивих їхній компетенції справ, а з іншого - забезпечити кваліфіковане та швидке вирішення суперечок, що стосуються об'єктів інтелектуальної власності.

Багаторічний досвід роботи патентних судів у різних країнах підтверджує життєздатність та дієвість такої системи. Функціонування Патентного суду гарантує захист інтересів правовласників, тобто реалізацію прав, затверджених Конституцією України.

Сподіваємося, що створення в Україні Патентного суду або іншого судового органу з відповідною компетенцією - справа недалекого майбутнього. На сьогодні ж маємо перевантажених кримінальними та цивільними справами суддів, які, не маючи досвіду та належного рівня технічної підготовки, вимушені освоювати новий, дуже складний для себе напрямок роботи.

Контрольні запитання

1. Прокоментуйте класифікацію об'єктів права ІВ.
2. Які об'єкти промислової власності Ви знаєте?
3. Що входить до об'єктів авторського права?
4. Що являє собою суб'єкт права?
5. Наведіть структуру державної системи правової охорони ІВ.
6. Які функції, на Ваш погляд, необхідно надати патентному суду?

3 ОЦІНКА ВАРТОСТІ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Певне означення "ноу-хау" знаходимо у законодавстві Європейського Союзу (ЄС). Регламентом Комісії ЄС № 772/2004 від 27 квітня 2004 року щодо застосування частини третьої статті 81 Договору про заснування ЄС до категорій угод про передачу технологій "ноу-хау" визначається як сукупність незапатентованої практичної інформації, що є результатом досвіду або випробувань і яка є:

- секретною, тобто не загальновідомою або легко доступною;
- значимою, тобто важливою та корисною для виробництва товарів за угодою;
- визначеною, тобто описаною у достатньо повний спосіб так, що можна підтвердити, що вона відповідає критеріям секретності та значимості.

Міжнародна асоціація з охорони промислової власності запропонувала таке означення "ноу-хау": **це знання і практичний досвід технічного, комерційного управлінського та іншого характеру, які мають практичне застосування у виробництві та професійній практиці.**

Спеціалісти в галузі приватного права Свядоч Ю. І., Богуславський М. М. зазначали, що "ноу-хау" належить свій специфічний режим, зміст якого полягає в захисті прав її власника. Сахарова О. А. наголошувала, що "ноу-хау" є інформаційним об'єктом, який не охороняється, на який не має виключного права його творця, а існує лише фактична монополія.

3.1 Поняття "ноу-хау" і ліцензії

Тут доцільно згадати, що термін "ноу-хау" походить від англійського вислову "know how", що можна перекласти як "знаю як зробити". Вперше термін "know how" знаходимо в США (1916 р.) у рішенні по судовій справі "Дізенд проти Брауна". З того часу цей термін почав широко застосовуватись в світовій практиці.

Ще у 1997 році Державна податкова адміністрація також офіційно зазначала, що **"законодавчо поняття "ноу-хау" ("know how") чітко не визначено, але практично під ним розуміють сукупність технічних, комерційних та інших знань, що оформлені у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того або іншого виду виробництва, але не запатентованих"**.

В 2006 році специфічне означення терміну "ноу-хау" наводиться в Законі України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій". В статті 1 зазначеного Закону термін "ноу-хау" зазначається як **інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору**

про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можна було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності" [4, 14].

Наведене означення дозволяє віднести "ноу-хау" до категорії інформації з обмеженим доступом. І, якщо бути точнішим, до конфіденційної інформації, оскільки Закон України "Про інформацію" дає таке означення конфіденційної інформації - це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Подібне означення є і в Законі України "Про державну статистику": **"конфіденційна інформація - статистична інформація, яка належить до інформації з обмеженим доступом і знаходиться у володінні, користуванні або розпорядженні окремого респондента та поширюється виключно за його згодою відповідно до погоджених з ним умов"**.

На теперішній час "ноу-хау" враховується (реєструється) в межах конкретного підприємства, у зв'язку з чим підприємства виявляються не дуже зацікавленими в детальному регулюванні особливостей поведінки з "ноу-хау", що може призвести до обмеження повноважень їх як власників "ноу-хау". Наприклад, в комерційній діяльності підприємств існує практика, коли як "ноу-хау" передається інформація щодо попиту на різні товари, умови укладання угод, загальні плани розвитку і тому подібна інформація, яка в ряді випадків взагалі носить статистичний вигляд.

Разом з тим, необхідно враховувати негативні наслідки відсутності вітчизняного законодавчого регулювання питань, пов'язаних з "ноу-хау".

Першим кроком вирішення даного питання може стати встановлення певних меж, що повинні надати змогу визначати "ноу-хау" як інформаційний об'єкт.

При цьому до *характерних ознак "ноу-хау"* доцільно віднести:

- науково-технічну та економічну цінність;
- можливість практичного застосування;
- відсутність прямого захисту у вигляді промислового захисту;
- повну або часткову конфіденційність.

В залежності від виду роботи, що виконується, і в результаті якої отримана інформація "ноу-хау", її можна поділяти на такі підвиди: **науково-дослідну і дослідно-конструкторську; розрахункову, що отримана внаслідок створення системи розрахунків; технологічну і виробничу; проектну; будівельну; монтажну; експлуатаційну тощо.**

Крім того, з врахуванням світового досвіду, **основними принципами захисту "ноу-хау" в Україні** мають стати такі:

- "ноу-хау" має економічну цінність і належить тому, хто його створив або придбав законним шляхом;

- передача "ноу-хау" здійснюється на договірній основі або іншим способом відповідно до національного законодавства;

- "ноу-хау" захищається від незаконного присвоєння і розголошення. При цьому власник "ноу-хау" повинен вжити всіх заходів для збереження таємниці "ноу-хау".

У практиці торгівлі винаходами та ноу-хау ліцензії можна поділити на два види [4, 46]:

- *чисті (самостійні) ліцензії* - продаються за самостійними договорами, які передбачають передачу прав на використання винаходів та ноу-хау. Якщо продаж чистих ліцензій супроводжується поставкою зразків обладнання та наданням інжинірингових послуг з їх освоєння, то у ліцензійні угоди, крім основних ліцензійних зобов'язань, включають додаткові зобов'язання з поставки та надання послуг;

- *супутні ліцензії* - продаються шляхом включення їх у контракти з поставки товарів, зокрема машин, обладнання, приладів, причому ціни та умови платежу за такі ліцензії можуть бути виділені окремо або включені у загальні суми контрактів.

Держателі патентів та ноу-хау подають про них відомості у національні і міжнародні електронні Інформаційні системи, проводять рекламні компанії й укладають із зацікавленими юридичними та фізичними особами ліцензійні угоди. Перед продажем ліцензії на винахід за кордон патентодержатель зазвичай прагне запатентувати його через патентних повірених у тих країнах, куди він збирається продати ліцензію.

Ліцензійні угоди (licensing agreement) - це угоди про передачу ліцензіаром ліцензіату прав на промислове і комерційне використання у певних межах винаходів, "ноу-хау", товарних знаків тощо на обумовлений термін за певну винагороду. Ці угоди, крім надання права на використання винаходів, включають комплекс додаткових зобов'язань ліцензіарів з надання допомоги ліцензіатам у використанні предмета угоди.

Ліцензійна угода встановлює вид ліцензії, характер та обсяг прав на використання винаходу, виробничу сферу та територіальні межі використання об'єкта ліцензії.

Патентна ліцензія - це документ, який підтверджує передачу права використання патенту без відповідного ноу-хау.

Безпатентна ліцензія - це документ, який підтверджує право використовувати незапатентоване ноу-хау на винахід.

Невиключна (проста) ліцензія - це ліцензія, яка дає ліцензіару право самостійного використання винаходу та ноу-хау і видачі ліцензій на них будь-яким зацікавленим особам.

Виключна ліцензія (ексклюзивна) - це ліцензія, яка передбачає монопольне право ліцензіата використовувати винахід або секрет виробництва на даній території, при цьому ліцензіар відмовляється від самостійного ви-

користання винаходу та ноу-хау і продажу ліцензій на них іншим особам на цій території. На практиці ліцензіар надає виключну ліцензію з чисельними застереженнями, які суттєво обмежують комерційну діяльність ліцензіата: збут продукції через збутову мережу ліцензіата; заборона експорту продукції; встановлення максимального обсягу виробництва та мінімального обсягу обороту; зобов'язання закуповувати у ліцензіара сировину, матеріали, комплектувальні вироби, необхідні для виробництва продукції за ліцензією.

Повна ліцензія - це ліцензія, яка надає ліцензіату виключне право на використанні патенту або ноу-хау протягом строку дії угоди і яка передбачає відмову ліцензіара від самостійного використання об'єкта ліцензії протягом цього строку.

Ліцензіат може передати надане йому право використовувати винахід третім особам від свого імені шляхом надання їм субліцензії, але тільки з письмового дозволу ліцензіара.

Вартість ліцензій залежить від ступеня їх технічної проробки та патентного захисту. Вартість безпатентних ліцензій у середньому на 10-20 % нижча, ніж на винаходи, захищені патентами; ціни на виключні ліцензії зазвичай більш ніж у 2 рази перевищують ціни простих ліцензій.

Ліцензійний договір - це цивільно-правовий договір, згідно з яким одна сторона - ліцензіар на оплатній основі надає іншій стороні договору - ліцензіату - право на використання об'єктів промислової власності.

Результатом укладання та реєстрації ліцензійного договору в Державному департаменті інтелектуальної власності (далі - *Департамент*), який функціонує при Міністерстві освіти і науки України (МОН), є видача ліцензії. Ліцензія - це дозвіл на використання винаходу або іншого технічного досягнення, який надається на основі ліцензійного договору або судового чи адміністративного рішення компетентного державного органу.

Особливістю об'єктів, права на використання яких передаються згідно з ліцензійними договорами, є:

- *новизна*, що означає їх первинне розроблення, винахід;
- *офіційне визнання та закріплення*, тобто їх власник (ліцензіар) повинен мати на них виключне право власності, а саме - право володіння, користування та розпорядження.

3.2 Укладання ліцензійного договору

Передача права використання товарного знака здійснюється шляхом видачі ліцензії на підставі ліцензійного договору про використання знака (додаток №1).

Об'єктом ліцензійного договору є об'єкти промислової власності, а саме - товарні знаки. Предмет ліцензійного договору - дії сторін, спрямовані на виникнення, зміну та припинення прав

і обов'язків сторін договору. Суб'єкти ліцензійного договору - юридичні та фізичні особи, в тому числі іноземці, особи без громадянства.

Ліцензійний договір вважається укладеним, якщо сторони дійшли згоди щодо істотних умов (тобто тих умов, які визнані істотними законом або необхідні для договорів даного виду). Але **дійсним ліцензійний договір стає з дати публікації відомостей про видачу ліцензії в офіційному бюлетені "Промислова власність" та внесення їх до державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг**. Дотримання письмової форми договору є необхідною умовою дійсності договору.

Згідно з п. 2.3.2 інструкції до істотних умов ліцензійного договору належать.

1. *Сторони ліцензійного договору*. Слід звернути увагу на те, що фізична особа, яка повинна мати необмежену законом чи рішенням суду дієздатність (глава 2 ЦК України), може діяти особисто або через свого представника, якому надано такі повноваження дорученням. Іноземці та особи без громадянства мають рівні з громадянами України права (ст. 26 Конституції України). Іноземці та інші особи, які проживають чи мають постійне місцезнаходження поза межами України, у відносинах з Департаментом реалізують свої права через своїх представників - патентних повірених, зареєстрованих згідно з Положенням про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. № 545. Таке закріплення представництва інтересів іноземців може призвести до його неоднозначного трактування. Зокрема, можна дійти висновку, що іноземці не можуть самотійно представляти свої інтереси в Департаменті, а це певною мірою обмежує їх права.

Якщо власником товарного знака є декілька осіб (колективна власність), що на практиці трапляється не досить часто, вони можуть особисто брати участь у зазначених правовідносинах або надати таке право одному з співвласників. В останньому випадку обов'язковим є нотаріальне оформлення доручення, в якому чітко визначаються права уповноваженого.

Ліцензійний договір від імені юридичної особи підписує особа, яка має на це відповідні повноваження. Підпис складається з повного найменування посади особи, яка підписує договір, самого підпису, ініціалів, прізвища, дати. Зазначене скріплюється печаткою. Бажано відразу взяти належним чином завірену копію доручення, протоколу або виписки зі статуту, які засвідчують повноваження особи. Якщо стороною договору є іноземна юридична особа, необхідно враховувати вимоги, які передбачені Положенням про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів), за-

твердженням наказом Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції від 6 вересня 2001 р. № 201.

2. *Предмет ліцензійного договору.*

3. *Номер свідоцтва* (міжнародної реєстрації товарного знака), де вказується номер свідоцтва, дата його видачі, орган, який здійснив реєстрацію товарного знака та видав свідоцтво про реєстрацію товарного знака.

4. *Перелік товарів і послуг* із зазначенням класів Міжнародної класифікації товарів і послуг (МКТП), для яких передається право на використання товарного знака (міжнародного товарного знака).

5. *Обсяг прав, що передаються.* В цьому розділі необхідно чітко визначити та описати права ліцензіата. Можна назвати права, реалізація яких потребує додаткового погодження з ліцензіаром. Також варто зазначити, що якість товарів, послуг, робіт, які виконуються (виготовляються) під даним товарним знаком, не буде гіршою, ніж у ліцензіара, і останній здійснюватиме контроль за дотриманням даної вимоги.

6. *Вид ліцензії.* У цьому розділі необхідно зазначити, виключність/невиключність ліцензії. Власник свідоцтва (міжнародної реєстрації товарного знака) може передати право на використання товарного знака (міжнародного товарного знака) за договором про виключну ліцензію, відомості про яку опубліковані в бюлетені та внесені до реєстру. Ліцензіат, який отримав таке право, може в межах строку дії виданої ліцензії та в обсязі переданих йому прав видавати ліцензію на використання товарного знака (міжнародного товарного знака).

7. *Строк дії ліцензійного договору.* Звертаємо увагу, що **строк дії ліцензійного договору не може перевищувати терміну дії свідоцтва**. Видача ліцензії на використання міжнародного товарного знака здійснюється в межах строку дії міжнародної реєстрації товарного знака. З огляду на можливість пролонгації дії свідоцтва за клопотанням власника (п. 3. ст. 5 Закону про товарні знаки) в Інструкції варто передбачити автоматичну пролонгацію ліцензійного договору. Такий порядок позбавить сторони зайвих витрат коштів та затрат часу.

8. *Територія дії ліцензійного договору.* Слід вказати чіткі межі географічного регіону, на який розповсюджується дія ліцензії. Територія дії може бути меншою за територію дії свідоцтва, але не навпаки.

9. *Місцезнаходження (місце проживання) сторін.* Перед укладенням договору необхідно з'ясувати фінансовий стан ліцензіата, отримати інформацію про його місцезнаходження (фактичне та юридичне), місце проживання та прописки, органи управління ліцензіата тощо. Такі заходи дозволять уникнути багатьох проблем, зокрема завдання шкоди товарному знаку та репутації ліцензіара.

Для того, щоб укласти угоду про купівлю чи продаж ліцензії, необхідно всесторонньо оцінити не тільки техніко-економічні аспекти майбутньої угоди, але й її можливі наслідки.

Підприємство, що хоче придбати технологію за ліцензією, як правило, повинно вирішити такі важливі завдання.

1. Вибрати відповідну технологію, для чого провести попередню оцінку всіх технологій напрямлення, що зацікавило, і які можуть бути куплені за ліцензією. Для оцінки використовується інформація загальнодоступних джерел (рекламні проспекти, оголошення фірм, статті в науково-технічних виданнях, описи до патентів та ін.). Після відбору інформації проводиться порівняльна характеристика запропонованих технологій і визначається краща, найбільш підходяща для підприємства.

2. Дати оцінку вибраній технології. Вирішення цієї задачі починається з розробки техніко-економічного обґрунтування закупки ліцензії. Тут насамперед необхідно встановити контакти з фірмою-власником технології, виявити її наміри з приводу видачі ліцензії, визначити об'єм інформації, необхідної для прийняття остаточного рішення про закупку технології. З фірмою-власником укладається попередня угода про секретність, яка дозволяє визначити межі використання інформації і захистити її від розголошення.

Після підписання попередньої угоди про секретність покупцю надається інформація, необхідна для вирішення питання про покупку технології і готується повне техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) проекту з використанням вибраної технології. ТЕО складається в довільній формі. Як правило, воно включає такі елементи, як період дії плану, технічні характеристики кінцевого продукту, прогнозування збуту, виробничі потужності, наявність сировини і робочої сили, витрати на установлення і обслуговування, капітальні вкладення і обіговий капітал, план фінансування, амортизація, виробничі залишки та ін.

За результатами ТЕО робиться висновок про доцільність покупки ліцензії і можливості починати переговори з фірмою-власником технології про укладення ліцензійної угоди.

3. Скласти ліцензійний договір. Під час переговорів, які звичайно тягнуться від 4-х до 6 місяців, делегація потенційного ліцензіата повинна визначити всі елементи й умови контракту, перевірити інформацію, яка була використана при складанні техніко-економічного обґрунтування і плану ділових операцій.

В кінці переговорів остаточний текст договору, узгоджений сторонами, парафується, і сторони домовляються про порядок і строки його затвердження.

Зміст міжнародних ліцензійних договорів полягає у встановленні науково-технічних зв'язків, спрямованих на впровадження результатів науко-

вих досліджень і розробок у виробництво. В міжнародній торговій практиці широко використовуються різні варіанти типових ліцензійних угод. Вони можуть використовуватися як основа для укладання угод між сторонами.

Зміст контрактів може включати такі основні умови: преамбулу, предмет угоди, обов'язки сторін, термін дії ліцензії та ін. Предметом міжнародного ліцензійного контракту є запатентований винахід чи технологічний процес, технічні знання і досвід, товарний знак. *Важливим об'єктом ліцензійної угоди є запатентований винахід.* Проте треба відзначити, що в сучасних умовах все більш типовими стають угоди, які надають ліцензіату право на запатентовані винаходи разом з технічними знаннями, досвідом, "ноу-хау", а також з правом використання товарного знака.

Важливою умовою міжнародної ліцензійної угоди є визначення виду ліцензії. Вибір того чи іншого виду наданої ліцензії залежить, насамперед, від країни чи території, на яку видається ліцензія, і характеру винаходу. Наприклад, на невеликому ринку краще видавати виняткову ліцензію, тому що наявність кількох ліцензіатів, які одержали просту ліцензію, створює на цьому ринку небажану конкуренцію, яка вкінці знизить рівень цін і вплине на об'єм ліцензійної винагороди. Виняткова ліцензія видається, як правило, на товари масового виробництва і широкого споживання. Повна ліцензія використовується рідко. За надання прав на використання предмета угоди ліцензіат платить ліцензіару певну винагороду. В угоді обумовлюється форма ліцензійної винагороди, порядок її виплати, переведення платежів і т. д.

Великої уваги в міжнародній ліцензійній угоді заслуговує опрацювання умов, що стосується обов'язків сторін. Об'єм обов'язків ліцензіара зазвичай залежить від предмета угоди. Однак у всіх випадках ліцензіар зобов'язаний забезпечити ліцензіату можливість здійснити передані йому за угодою права. Ця допомога може включати: передачу обумовленої технічної документації; налагодження виробництва і освоєння випуску ліцензійної продукції; підготовку персоналу фірми-ліцензіата та ін. Ліцензіар несе відповідальність за новизну винаходу, за його економічну ефективність, гарантує можливість виробництва продукції ліцензіатом такої ж якості, як і на його підприємствах. За угодою в обов'язки ліцензіата входить забезпечення своєчасної і правильної виплати винагороди і, головне, використання ліцензіатом предмета ліцензійної угоди.

Угоди про передачу "ноу-хау", на відміну від ліцензійних, мають свої особливості. До них можна віднести такі:

- 1) сторони повинні чітко визначити зміст "ноу-хау", що дає користь, конфіденційність чи секретність;
- 2) більш докладно викладається весь комплекс обов'язків із передачі знань;

3) особливо опрацьовуються гарантійні зобов'язання експортерів відносно завершеності переданих розробок, їх сучасного технічного рівня і патентної чистоти використаних рішень;

4) велика увага приділяється обов'язкам імпортера із збереження конфіденційності або секретності переданого процесу та ін. Обговорюються також строгі фінансові санкції за порушення обов'язків партнерами.

3.3 Оцінка вартості об'єктів інтелектуальної власності

Оцінка вартості об'єктів інтелектуальної власності, створених на власному підприємстві, у закордонній практиці в основному базується на витратному підході: використанні первісної вартості таких об'єктів, виходячи з фактичних витрат на розробку та доведення до комерційного використання з урахуванням амортизації. При цьому для оцінки нематеріальних активів використовують міжнародні стандарти оцінки розрахунку вартості об'єктів інтелектуальної власності, розроблені TIAVIS (The International Assets Valuation Standards Committee) [38].

Основними факторами, що визначають вартість об'єктів промислової власності, є:

- витрати на створення об'єкта правового захисту;
- витрати власників виключних прав на створення, розробку і патентування (включаючи мита, збори та інші витрати на забезпечення сили охоронного документа) об'єкта промислової власності;
- витрати на організацію використання об'єкта інтелектуальної власності, з урахуванням витрат на маркетинг;
- витрати на страхування ризику, пов'язаного з об'єктом інтелектуальної власності;
- термін дії охоронного документа (ліцензії, патенту, свідоцтва) на момент оцінки його вартості;
- витрати власника виключних прав на вирішення правових конфліктів, в тому числі в судовому порядку, щодо об'єкта інтелектуальної власності, що оцінюється;
- очікувані надходження у формі компенсаційних штрафних сплат (платежів) за умови підтвердження порушення виключних прав власника інтелектуальної власності;
- термін повного використання об'єкта;
- фактор морального старіння об'єкта;
- інфляція і т. п.

Ці фактори є основними при оцінці об'єктів інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів.

Вартісна оцінка об'єкта промислової власності Π_0 в загальному випадку визначається за формулою [1]:

$$\Pi_o = \left(\sum_{t=t_H}^{t_K} \Pi_t \delta_t \right) K_C K_6,$$

де Π_t - вартісна оцінка об'єкта промислової власності в t -му році розрахункового періоду;

t_H - початковий рік розрахункового періоду (початковий рік дії виключних прав на об'єкт промислової власності);

t_K - кінцевий рік розрахункового періоду (рік розрахунку вартості об'єкта промислової власності);

δ_t - коефіцієнт зведення різночасових вартісних оцінок до рівня розрахункового року;

K_C - коефіцієнт, що враховує ступінь морального старіння об'єкта промислової власності (для винаходів, промислових зразків та корисних моделей), що визначається за формулою:

$$K_C = 1 - \frac{T_\phi}{T_H},$$

де T_H - номінальний термін дії охоронного документа;

T_ϕ - термін дії охоронного документа в розрахунковому році t ;

K_6 - боніфікаційний коефіцієнт (коефіцієнт техніко-економічної значущості, тільки для винаходів) об'єкта промислової власності, числові значення якого встановлюються за шкалою:

$K_6 = 1,3$ - винахід, що не має прототипу (піонерний винахід);

$K_6 = 1,2$ - основний (базовий) винахід;

$K_6 = 1,1$ - допоміжний винахід (вдосконалення, яке розвиває основний винахід);

$K_6 = 1,05$ - варіантний винахід відносно основного винаходу;

$K_6 = 1,0$ - варіантний винахід відносно допоміжного винаходу.

Коефіцієнт зведення різночасових вартісних оцінок до рівня розрахункового року δ_t визначається за формулою:

$$\delta_t = (1 + E_H)^{t_p - t},$$

де E_H - норматив зведення різночасових вартісних оцінок ($E_H = 0,1$);

t_p - розрахунковий рік;

t - рік, в якому вартісна оцінка зводиться до рівня розрахункового року.

Нижче подані числові значення коефіцієнта зведення різночасових вартісних оцінок до рівня розрахункового року (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Коефіцієнт зведення різночасових вартісних оцінок до рівня розрахункового року

Число років, що передують розрахунковому року	δ_t	Число років, що передують розрахунковому року	δ_t
20	6,7274	9	2,3579
19	6,1159	8	2,1436
18	5,5599	7	1,9487
17	5,0544	6	1,7716
16	4,5949	5	1.6105
15	4,1772		
14	3,7975	4	1,4641
13	3,4523	3	1,3310
12	3,1384	2	1,2100
11	2,8531	1	1,1000
10	2,5937	0	1.0000

Вартісна оцінка об'єкта промислової власності в t-му році Π_t визначається за формулою:

$$\Pi_t = Z_t^P + Z_t^\Pi + Z_t^M,$$

де Z_t^P - витрати на розробку об'єкта промислової власності в році t;

Z_t^Π - витрати на правову охорону об'єкта промислової власності в t-му році;

Z_t^M - витрати на маркетинг об'єкта промислової власності в t-му році.

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності, придбаних за ліцензійними угодами, проводиться за погодженням оцінок покупця і продавця. Продавець (ліцензіар) оцінює такі об'єкти відповідно до описаного вище видавчого методу, який відповідає мінімальній вартості ліцензії. Мінімальна вартість ліцензії (найнижча допустима для ліцензіара вартість ліцензії) безпосередньо пов'язана з інвентарною вартістю ліцензії, з якою вона приймається в розрахунок у складі нематеріальних активів.

Покупець (ліцензіат) при оцінці об'єкта інтелектуальної власності, який він збирається придбати, виходить з ціни ліцензії, тобто з фіксованої суми платежів, які сплачуються ліцензіатом ліцензіарам. У цьому випадку у закордонній практиці використовують принцип визначення максимальної вартості ліцензії. Максимальна вартість ліцензії - це сума сплат, при підвищенні якої придбання ліцензії не має для ліцензіата економічного сенсу. Вона повинна бути такою, щоб після її відрахування з надходжень лі-

цензіата внутрішня норма прибутку була не менше середньогалузевої (в промислово розвинених країнах ця норма становить 10-30%, а при підрахунках приймається рівною 10%).

Існує декілька видів ліцензійних платежів: паушальні, періодичні відсоткові відрахування або поточні відрахування роялті. *Паушальні платежі* - це певна, твердо зафіксована в угоді сума, яка може сплачуватися одноразово або поетапно. Періодичні відсоткові відрахування або поточні відрахування *роялті* встановлюються у вигляді фіксованих ставок у відсотках і сплачуються ліцензіатом через певні узгоджені проміжки часу. При цьому слід зазначити, що форма платежів впливає на процес визначення інвентарної вартості об'єкта інтелектуальної власності. У випадку, якщо в ліцензійній угоді передбачені тільки паушальні платежі, ціна ліцензії визначається чітко. Якщо виплати здійснюються періодично, наприклад, у вигляді роялті - відсотків від обсягу продажів, - розрахунок цієї ціни ускладнюється неможливістю визначення точних обсягів прибутків, що ліцензіат може отримати в майбутньому.

Кінцева вартість ліцензії (справедлива вартість) знаходиться в межах між певними мінімальною й максимальною сумами. Ціна ліцензії обчислюється таким чином:

$$Ц_{\text{н}} = [(C_{\text{р}} + C_{\text{а}} + C_{\text{н}}) K_1 K_2 K_3 K_4 p A_{\text{г}} T] K_5 K_6,$$

де $C_{\text{р}}$, $C_{\text{а}}$, $C_{\text{н}}$ - наведені витрати відповідно на створення об'єкта, забезпечення його правового захисту, маркетингові дослідження;

p - середньостатистична ставка роялті;

$A_{\text{г}}$ - база для розрахунку роялті (річний обсяг використання, економічний прибуток від використання оцінюваного об'єкта);

T - термін корисного використання об'єкта інтелектуальної власності;

K_1 - коефіцієнт техніко-економічної вагомості об'єкта правового захисту (для знаків, товарів та послуг естетичного сприйняття);

K_2 - коефіцієнт виробничої готовності цього об'єкта;

K_3 - коефіцієнт надійності правового захисту оцінюваного об'єкта;

K_4 - коефіцієнт морального старіння оцінюваного об'єкта;

K_5 - коефіцієнт правової вагомості оцінюваного об'єкта на момент розрахунку;

K_6 - коефіцієнт правової вагомості оцінюваного об'єкта.

Вартісна оцінка об'єкта промислової власності може бути скоригована за договором між суб'єктами приватизації або за рішенням експертної комісії. У цьому випадку боніфікація (надбавка) до вартісної оцінки об'єкта промислової власності не може перевищувати 30% його базової вартості.

Основними критеріями для боніфікації (незалежно від терміну дії охоронного документа на момент його оцінки) можуть бути:

- конкурентоспроможність об'єкта;
- економічна ефективність використання об'єкта;
- обсяг і надійність правового захисту об'єкта;
- ступінь новизни і інші фактори.

При практичному застосуванні цієї методики її положення можуть коригуватися в процесі виконання оціночних робіт. Вищевказану формулу можна також використовувати для обчислення ціни об'єктів інтелектуальної власності, які вносяться до статутного фонду підприємства і є частиною його нематеріальних активів [44].

Слід нагадати, що всі вищевказані методики розроблені і діють в промислово розвинених країнах. В Україні склалася дещо інша ситуація. Так, в роки існування СРСР проводилася оцінка не всіх видів об'єктів інтелектуальної власності, а переважно патентів і ліцензій на винаходи, а також ноу-хау. Ці об'єкти не враховувалися в балансі підприємства і не входили в його нематеріальні активи, які почали враховуватися з 1988 р. При цьому через відсутність внутрішнього ринку інтелектуальної власності обчислення ціни цих об'єктів зводилося в основному до визначення економічної ефективності від їх застосування [38].

Тепер в Україні розроблено *порядок експертного оцінювання нематеріальних активів* (ПЕОНА), згідно з яким здійснюється оцінка нематеріальних активів об'єктів приватизації. У ньому вказані види та характеристики нематеріальних активів, способи оцінки їх вартості. Відповідно до цього Порядку експертна оцінка виявлених при інвентаризації нематеріальних активів при прийнятті їх на облік здійснюється комісією з інвентаризації об'єкта приватизації відповідно до їх сучасної вартості відтворення. При цьому передбачаються три шляхи проведення такої оцінки:

1) визначення сучасної вартості відтворення щодо нематеріальних активів, узятих на облік в результаті проведеної інвентаризації на дату приватизації;

2) капіталізація прибутків для визначення сумарної вартості нематеріальних активів, які не відображені в бухгалтерському балансі на дату приватизації;

3) поєднання двох способів.

Сума визначеної експертним шляхом вартості нематеріальних активів, не відображених у балансі підприємства, належить до державної частки в статутному фонді акціонерного товариства. У випадку, якщо серед нематеріальних активів, зазначених вище, виявлені активи, придбані за рахунок власних коштів орендаря, вони підлягають інвентаризації та оцінюванню згідно з відповідним пунктом ПЕОНА [45].

Результати порівняння вітчизняної методики із закордонними методиками оцінювання об'єктів інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів підприємства свідчать насамперед про різницю в підходах до проведення оцінювання. Так, зарубіжні методики ґрунтуються або на витратному, або на ринковому підходах. На практиці це означає, що в першому випадку вартість об'єкта інтелектуальної власності оцінюється, виходячи з суми витрат на його створення, правовий захист і т. п. При цьому для розрахунків використовуються такі показники, як надходження від ліцензійних угод і у вигляді компенсаційних платежів при порушенні виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності. Також враховуються фактичний строк корисного використання об'єкта інтелектуальної власності, фактор морального старіння оцінюваного об'єкта, норматив зведення різночасових оцінок.

У другому випадку використовуються такі показники, як сума приведених витрат на створення об'єкта інтелектуальної власності, забезпечення правового захисту, маркетингові дослідження. У розрахунки також включаються середньостатистична ставка роялті, річний обсяг використання економічної переваги від експлуатації об'єкта, строк його корисного використання, а також коефіцієнти техніко-економічної значущості об'єкта інтелектуальної власності (для товарних знаків - коефіцієнт естетичного сприйняття), промислова (виробнича) готовність цього об'єкта, надійність його правового захисту, моральне старіння об'єкта на момент підрахунку та правова значимість оцінюваного об'єкта.

Таким чином, у другому випадку при оцінюванні об'єктів інтелектуальної власності враховується їх ринкова значущість. Це дозволяє використовувати дану методику для оцінювання придбаних об'єктів або внесених до статутного фонду підприємства.

Викладені у ПЕОНА методи мають ряд істотних недоліків. Так, перш за все слід зазначити неправомірність використання фіксованого коефіцієнта капіталізації прибутку для всіх підприємств. На практиці він неоднаковий для різних підприємств і визначається як співвідношення приблизно перевищення прибутку над середньогалузевими прибутками і середньої норми прибутку по галузі. Значним недоліком є відсутність у ПЕОНА правового, нормативного або інструктивного врегулювання інвентаризації об'єктів інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів, дані якої є основою для оцінювання за однією із запропонованих методик.

Не врахований дуалізм природи нематеріальних активів взагалі і об'єктів інтелектуальної власності зокрема. Так, передбачене оцінювання тільки справжньої економічної вартості зазначених об'єктів без урахування вартості монопольних прав на них.

Усі зазначені недоліки в поєднанні з невпевненістю і суб'єктивністю експертних форм оцінювання призводять до низької точності оцінювання

вартості об'єктів інтелектуальної власності, тобто до її заниження або завищення порівняно з реальною, що негативно впливає на процес приватизації [34].

З метою покращення оцінювання об'єктів промислової власності у складі нематеріальних активів в Україні була запропонована нова методика. Її особливістю є те, що вона використовується на етапі матеріалізації об'єкта інтелектуальної власності. Ця методика деяким чином основана на методиці ринкового оцінювання об'єктів інтелектуальної власності (ліцензій), яка була розглянута вище. Основні показники, використані у цій методиці, - сума витрат на створення об'єкта промислової власності (вартість наукової розробки, вартість експериментальних досліджень та дослідно-конструкторських робіт, вартість створення експериментальних моделей і т.п.) і економічний ефект від використання протягом одного року запатентованого винаходу. Розрахунковими коефіцієнтами є кількість років використання винаходу, кількість підприємств, які придбали або можуть придбати винахід в повному обсязі, а також ймовірність оскарження дії охоронного документа [30].

Все вищезгадане дозволяє зробити висновок про нагальну необхідність створення в Україні методичних рекомендацій щодо обчислення вартості об'єктів інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів, під час розробки яких були б враховані всі недоліки вже існуючих. Разом з тим ефективне використання таких рекомендацій стане можливим лише за умови наявності в Україні державного регулювання цих питань і, зокрема, існування розвинутої інфраструктури послуг з оцінки об'єктів інтелектуальної власності та спеціальної підготовки кваліфікованих оцінювачів. Доцільно, використовуючи вітчизняний досвід захисту інтелектуальної власності та оцінювання об'єктів інтелектуальної власності, які входять в майнові комплекси підприємств, внести відповідні зміни та доповнення в законодавство про приватизацію.

Контрольні запитання

1. Дайте означення "ноу-хау".
2. Що таке ліцензія?
3. Які види ліцензії Ви знаєте?
4. Сформулюйте основний принцип захисту "ноу-хау" в Україні.
5. Що являє собою виключна ліцензія?
6. В чому різниця між виключною і повною ліцензіями?
7. Наведіть і прокоментуйте структуру ліцензійного договору.
8. Що може бути предметом ліцензійного договору?
9. Що являє собою конфіденційна інформація?
10. Як визначається вартість ліцензії?

4 ПАТЕНТНИЙ ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Відповідно до патентних законів у всіх країнах світу на винаходи видаються патенти. *Патент* є свідоцтвом (охоронним документом), що видається уповноваженим державним органом і надає його власнику певні юридичні права, що виникають з моменту його отримання.

По-перше, патент засвідчує пріоритет винаходу, який встановлюється патентним відомством за датою отримання ним правильно оформленої заявки.

Юридичне значення пріоритету полягає в тому, що, з одного боку, ця дата встановлює новизну винаходу, закріплюючи за автором винаходу авторство (першість) в рішенні певної задачі. З другого боку, саме з цієї дати закон охороняє права, які витікають з патенту. Це значить, що притягати до відповідальності за використання винаходу третіми особами до дати пріоритету за допомогою норм патентного права неможливо.

По-друге, патент засвідчує права, які витікають з патенту. Патентні права носять комплексний характер і складаються з комбінації майнових і особистих немайнових прав.

Основне особисте немайнове право - право авторства, яке є абсолютним і належить виключно автору (авторам) винаходу, чією творчою працею воно створене. Право авторства є невідчужуваним і охороняється безстроково. Сфера дії авторського права не має обмежень ні в часі, ні в просторі. Його не можна передати по спадку.

Основне майнове право, яке витікає з патенту - виняткове право на використання запатентованого об'єкта. Це означає, що тільки патентовласник може використовувати винахід на свій розсуд. Але виняткове право означає також заборону будь-яким третім особам використовувати запатентований винахід без дозволу патентовласника.

Сфера дії виняткового права обмежена в просторі і в часі. Територіальний характер дії патенту означає, що він діє тільки на території тієї країни, де він виданий, і виняткові права обмежені територією країни патентування.

Патент видається :

- автору (авторам) винаходу;
- працедавцю;
- правоотримувачам вказаних осіб.

Автори винаходу можуть одержати патент на своє ім'я через природне право. Винаходи з'являються на світ завдяки діяльності авторів, які і є власниками винаходів.

Але вони не завжди мають фінансову нагоду одержати патент, а найголовніше, згодом ввести винахід в господарський обіг. Закон надає авто-

рам можливість поступки майбутніх виняткових прав на стадії оформлення патенту третім особам, які одержуватимуть патент на своє ім'я.

Якщо автори створили винахід у зв'язку з виконанням ними своїх службових обов'язків, то патентовласником такого винаходу згідно із законом є працедавець. При цьому у разі отримання патенту, працедавець зобов'язаний виплатити авторам винагороду в розмірі і умовах, визначених на основі договору між ними. Право подачі заявки на службовий винахід працедавцем обмежене чотиримісячним терміном з моменту повідомлення авторами про створення винаходу. Якщо протягом вказаного в законі терміну працедавець не подав заявку в патентне відомство, то автори мають право подати заявку і одержати патент на своє ім'я.

У випадки смерті автора право отримання патенту належить спадкоємцям.

4.1 Права і обов'язки патентовласника

Патент надає його власнику монопольне виняткове право використання запатентованого об'єкта. Це означає, що тільки патентовласник має право виготовляти, використовувати, продавати, рекламувати, ввозити з-за кордону і здійснювати інші дії із введення в господарський оборот або зберігати з цією метою продукт, що містить запатентований винахід і забороняє третім особам скоювати визначені законом дії без згоди патентовласника.

Патентовласник може самостійно використовувати винахід шляхом промислового виробництва і продажу виробів, що охороняються патентом, або повністю переуступати патент третім особам, або надавати права на використання винаходу в тому або іншому об'ємі зацікавленим особам. Поступка патенту здійснюється шляхом укладення договору із зацікавленими особами, причому договір про поступку патенту вважається дійсним після реєстрації в патентному відомстві. Надання права на використання винаходу здійснюється шляхом підпису ліцензійної угоди. За ліцензійною угодою патентовласник виступає в ролі продавця (ліцензіара). Він надає покупцю (ліцензіату) за певну винагороду право на використання винаходу в межах, встановлюваних угодою. Ліцензійна операція має юридичну силу після обов'язкової реєстрації її в патентному відомстві.

Слово винахід в загальноприйнятому значенні багатозначне. Це будь-яка оригінальна ідея, "розумова знахідка", яка слугує для задоволення тієї або іншої практичної потреби.

Але не всякому винаходу, в звичному значенні цього слова, закон надає правову охорону. Юридичне поняття винаходу значно вужче. Дія норм патентного права розповсюджується тільки на такі винаходи, які мають певний соціально-економічний інтерес. Винаходу надається правова

охорона, якщо він є новим, має рівень винахідництва і промислове застосування.

У законі встановлені вимоги, яким повинен відповідати винахід, щоб на нього можна було одержати патент. Ці умови прийнято називати критеріями патентоспроможності, а винахід, що відповідає всім встановленим в законі вимогам, - патентоспроможним. Якщо винахід не відповідає хоча б одній легальній вимозі, він не може бути запатентований і не признається винаходом в юридичному значенні слова.

Критерії патентоспроможності за законодавством України ("новизна", "рівень винахідництва" і "промислова застосованість") уніфіковані відповідно до норм міжнародного патентного права.

Для ухвалення рішення про отримання патенту дуже важливо не тільки розуміти значення цих критеріїв, але і уміти встановлювати відповідність винаходу даним критеріям [4, 6, 23].

4.2 Критерій патентоспроможності – "новизна"

Закон встановлює, що винахід є новим, якщо він не відомий за рівнем техніки, який включає будь-які відомості, що стали загальнодоступними в світі до дати пріоритету винаходу.

Патентоспроможний винахід являє собою інформацію про рішення задачі. Така інформація вважатиметься новою, якщо до моменту створення винаходу відомості про нього не були відомі фахівцям з інших, раніше відомих джерел інформації, сукупність яких визначає відомий рівень техніки.

Відомий рівень техніки включає як будь-які загальновідомі і зарубіжні друковані публікації, так і будь-які використані матеріальні об'єкти. При цьому до загальнодоступних відомостей відносяться відомості, з якими будь-яка особа може ознайомитися законним чином.

Новизна винаходу визначається на дату пріоритету. З вищевикладеного виходить, що будь-яка загальнодоступна інформація, відома до дати пріоритету, у разі її тотожності з винаходом, може зганьбити його новизну. Проте якщо інформація про винахід була розкрита самим автором, стала загальнодоступною за шість місяців до подачі заявки в патентне відомство, то вона не заперечує новизну винаходу, оскільки законодавство надає авторам пільгу на вказаний термін.

Таким чином, при оцінюванні новизни винаходу йому можуть протиставлятися лише джерела інформації, існуючі до дати пріоритету.

На практиці, для встановлення відповідності винаходу критерію "новизна", проводять аналіз новизни відповідно до алгоритму, що включає такі етапи.

1. Визначають сукупність ознак, які характеризують досліджуваний

винахід і є основою для подальшого пошуку і аналізу.

2. Проводять аналіз рівня техніки, в результаті якого з нього вибираються джерела інформації, що містять аналоги. Аналоги - це об'єкти одного з винаходом призначення, що характеризуються сукупністю ознак, схожою із сукупністю істотних ознак винаходу.

3. Виділяють найближчий аналог (прототип) винаходу, який має найбільшу кількість схожих з аналізованим винаходом ознак.

4. Зіставляють ознаки, виділені на етапі 1, з ознаками прототипу (етап 3), встановлюючи їх тотожність або відмінності.

Якщо в результаті порівняльного аналізу встановлена тотожність ознак в порівнюваних об'єктах, тобто створене рішення не відрізняється від відомого, то робиться висновок про те, що рішення, що заявляється, не відповідає критерію «новизна». Патент на такий винахід не буде виданий.

Якщо в результаті порівняння встановлено, що рішення, що заявляється, відрізняється від відомого, тобто в порівнянні з відомим воно має відмітні ознаки, то робиться висновок про те, що рішення відповідає критерію «новизна» [4, 6, 23].

4.3 Критерій патентоспроможності – "рівень винахідництва"

Не всякий новий винахід може бути визнаний патентоспроможним, необхідно, щоб він відповідав критерію "*рівень винахідництва*". Законодавчо він визначається наступним чином: "Винахід має рівень винахідництва, якщо він для фахівця явним чином не виходить з рівня техніки".

Цей критерій відображає творчий характер винаходу і стверджує, що винахід не може логічно витікати з існуючого рівня техніки, а повинен бути створений творчим шляхом.

Для з'ясування суті критерію "*рівень винахідництва*" порівняємо звичне інженерне проектування з рішенням винахідництва. Інженерним вважається таке рішення, до якого неминуче можна прийти шляхом логічних міркувань, аналізу, дослідів, використовуючи необхідні знання тієї області техніки, до якої відноситься рішення. При цьому інженерне рішення є комбінацією відомих структур або дій, які при реалізації дають очікуваний результат або ефект, логічно витікаючи з відомого рівня техніки. Проблема створення винаходу якраз і полягає в тому, щоб придумана комбінація відомих структур або дій могла дати новий, несподіваний, невідомий раніше технічний результат або ефект. Саме отримання неочевидного, логічно не витікаючого з відомого рівня техніки результату, свідчить про творчий характер винаходу.

Для визначення очевидності результату законодавцем введена абстрактна, умовна фігура фахівця, під якою розуміється особа, що володіє загальнодоступними до моменту створення знаннями і досвідом в тій облас-

ті, до якої відноситься нове рішення. Саме щодо нього визначається очевидність рішення, що патентується. На стадії розгляду заявки на винахід в патентному відомстві такою фігурою є експерт патентного відомства.

З вищевикладеного виходить, що обставиною, яка підтверджує наявність рівня винахідництва у винаході, є несподіваний (новий) для фахівця результат або ефект, явно не витікаючий для нього з відомого рівня техніки. При цьому новизна результату є слідством відмітних ознак, внесених винахідником в прототип. Отже, критерій "рівень винахідництва" розділяє нові рішення на дві групи: рішення, які є результатом технічного навичку, і рішення, які є результатом технічної творчості. Першим законодавчо не надається правового захисту, і лише останні можуть бути об'єктами патентування.

Аналіз винахідливого рівня проводиться після того, як встановлена новизна винаходу і виявлені його відмітні ознаки.

Алгоритм аналізу винахідливого рівня включає такі етапи.

1. Виявляють прототип (3-й етап алгоритму виявлення новизни).
2. Виявляють ознаки, якими відрізняється аналізований винахід від прототипу (4-й етап алгоритму виявлення новизни).
3. Виявляють з рівня техніки рішення, що мають ознаки, які збігаються з відмітними ознаками даного винаходу.

Якщо в результаті пошуку не виявлені рішення, що мають ознаки, які збігаються з відмітними ознаками винаходу, або такі рішення виявлені, але не підтверджена популярність впливу відмітних ознак на вказаний у винаході технічний результат або ефект, то робиться висновок, що винахід відповідає критерію "рівень винахідництва".

Оскільки критерій "рівень винахідництва" носить суб'єктивний характер, то іноді використовують так звані субкритерії, завдяки яким наявність критерію "рівень винахідництва" доводиться методом від зворотного. Вимогу рівня винахідництва не задовольняють, наприклад винаходи, якщо:

- доповнення відомого об'єкта будь-якою відомою частиною приводить до технічного результату, відносно якого встановлено вплив саме таких доповнень;
- заміна будь-якої частини відомого об'єкта іншою, відомою частиною приводить до появи очікуваного від цієї заміни результату;
- вилучення будь-якої частини засобу приводить до досягнення звичного для такого вилучення результату (спрощення, зменшення габаритів, маси і т. д.);
- збільшення кількості однотипних елементів, дій підсилює технічний результат за рахунок наявності в засобі саме таких елементів, дій (збільшення кількості фільтрів очищення покращують ступінь очищення води);

- виконання відомого засобу або його частини з відомого матеріалу приводить до досягнення технічного результату, обумовленого відомими властивостями цього матеріалу (заміна металевого корпусу конструкції на пластмасу з метою зменшення її маси).

І навпаки, якщо винаходом, що заявляється, подоланий технічний консерватизм, попередження фахівців про неможливість досягнення цього результату або одержаний результат, що задовольняє давно існуючу суспільну потребу, спроби задоволення якої довгий час не вдавалися фахівцям, то таке рішення відповідає критерію рівень "винахідництва" [4, 6, 23].

4.4 Критерій патентоспроможності "промислова застосовність"

Вимога *промислової застосовності* є обов'язковою умовою патентоспроможності винаходу.

Винахід є промислово застосовним, якщо він може бути використаний в промисловості, сільському господарстві, охороні здоров'я і інших галузях діяльності.

По суті вимога промислової застосовності означає, що задача повинна бути вирішена технічними засобами, достатніми для здійснення винаходу, його роботоздатності і отримання при реалізації нового технічного результату. Якщо винахід описаний так, що його неможливо здійснити, то він не відповідає критерію "промислова застосовність" і такому рішення відмовлять у видачі патенту. Якщо опис винаходу дозволяє виконати об'єкт, але він не роботоздатний взагалі (вічний двигун), то такому рішення також відмовлять у видачі патенту.

Слід зазначити, що перевірка патентоспроможності винаходу починається саме зі встановлення відповідності винаходу критерію "промислова застосовність" [6, 23].

4.5 Об'єкти винаходів

Патентоспроможність винаходу характеризується не тільки загальними критеріями ("новизна", "рівень винахідництва", "промислова застосовність"), але і об'єктами, що утворюють патентоспроможний винахід.

Чинне законодавство розрізняє такі *об'єкти винаходів*:

- продукт (пристрій; речовина; штам мікроорганізмів; культури клітин рослин і тварин);
- спосіб.

Таким чином, винахід, на який отримується патент, повинен не тільки задовольняти критерії патентоспроможності, але і чітко відповідати одному із встановлених законодавством об'єктів. Інакше патентоспроможного винаходу немає: це може бути або відкриття, або наукова гіпотеза, або організаційна пропозиція і т. п.

Законодавство прямо указує на винаходи, виключені зі сфери дії патенту, не дивлячись на те, що вони відповідають встановленим критеріям патентоспроможності. До таких винаходів відносяться винаходи, що суперечать суспільним інтересам, принципам гуманості і моралі; винаходи, визнані державою секретними.

Винаходи нетехнічного характеру також не признаються патентоспроможними. До них відносяться [14]:

- наукові теорії і математичні методи;
- методи організації і управління;
- алгоритми і програми для обчислювальних машин;
- рішення, що стосуються тільки зовнішнього вигляду виробу;
- топології інтегральних мікросхем;
- сорти рослин і породи тварин.

До *пристроїв* як об'єктів винаходу відносяться конструкції і вироби, тобто будь-які штучно створені предмети: машини, верстати, агрегати, інструменти, прилади, тара, будівлі, споруди і т. п.

Для характеристики пристрою використовуються такі ознаки [14]:

- наявність конструктивного (конструктивних) елемента (елементів);
- наявність зв'язків між елементами;
- взаємне розташування елементів;
- форма виконання елемента (елементів) або пристрою в цілому, зокрема, геометрична форма;
- форма виконання зв'язку між елементами;
- параметри і інші характеристики елемента (елементів) і їх взаємозв'язок;
- матеріал, з якого виконаний елемент (елементи) або пристрій в цілому; середовище, що виконує функцію елемента.

До *способів* як об'єктів винаходу відносяться процеси виконання дій над матеріальними об'єктами за допомогою матеріальних об'єктів, тобто різні технологічні процеси; способи отримання різних речовин, предметів; способи контролю, вимірювання, випробування; способи здобуття і заготівки; способи монтажу, наладження і т. д.

Для характеристики способу використовуються такі ознаки [14]:

- наявність дій або сукупності дій;
- умови здійснення дій; режим; використання речовин (початкова сировина, реагенти, каталізатори і т. д.) пристроїв (пристосування, інструменти, устаткування і т. д.), штамів мікроорганізмів, ліній клітин рослин і тварин.

До речовин як об'єктів винаходу відносяться:

- індивідуальні хімічні з'єднання, до яких також умовно віднесені високомолекулярні з'єднання і продукти генної інженерії: рекомбінантні нуклеїнові кислоти, вектори і т. п.;

- композиції (склад, суміш);
- продукти ядерного перетворення.

Для характеристики композиції (речовини) використовуються такі ознаки:

- якісний склад (інгредієнти);
- кількісний склад (зміст інгредієнтів);
- структура композиції;
- структура інгредієнтів.

4.6 Державна експертиза винаходів

Усі результати інтелектуальної діяльності стають об'єктами правової охорони лише за однієї необхідної умови - цей результат має відповідати вимогам закону. За цією вимогою всі об'єкти інтелектуальної власності поділяються на три групи:

- 1) твори науки, літератури і мистецтва та суміжні права;
- 2) об'єкти промислової власності, що потребують спеціальних експертиз;
- 3) об'єкти промислової власності та деякі засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, що підлягають державній реєстрації.

Право інтелектуальної власності на твори науки, літератури і мистецтва виникає із самого факту створення твору. Стаття 11 п. 2 Закону України "Про авторське право і суміжні права" проголошує: "Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей". Проте за бажанням автор для засвідчення свого авторства або будь-якої виключної правомочності може зареєструвати ці права в офіційному державному реєстрі. Твір науки, літератури і мистецтва стає об'єктом правової охорони незалежно від того, чи оприлюднений він, чи не оприлюднений. Не мають значення його обсяг, мета, призначення, жанр, а також спосіб відтворення, виражений в усній, письмовій чи будь-якій іншій формі.

Дещо інші вимоги висуваються до суміжних прав. Об'єкти суміжних прав (виконання творів, фонограми, відеограми, передачі організацій мовлення) стають об'єктом правової охорони, якщо вони вперше оприлюднені на території України або оприлюднені на території України протягом 30 днів від дня їх оприлюднення в іншій державі. Права організацій мовлення охороняються чинним законодавством, якщо зазначені організації мають офіційне місцезнаходження на території України, здійснюють передачі за допомогою передавачів, розташованих на території України.

Суміжні права іноземних юридичних і фізичних осіб охороняються в Україні відповідно до міжнародних договорів.

Авторське право має чинність на території України незалежно від громадянства і постійного місця проживання авторів, твори яких вперше опубліковані або не опубліковані, але перебувають в об'єктивній формі на території України. Авторське право України поширюється також і на твори, які вперше були опубліковані в іншій країні, але протягом 30 днів після цього опубліковані в Україні, незалежно від громадянства і постійного місця проживання автора.

Авторам, які є громадянами України або не є громадянами України, але мають постійне місце проживання в Україні, надається правова охорона незалежно від того, на якій території вперше були опубліковані їх твори.

Чинність авторського права поширюється також і на інших осіб, які визнаються суб'єктами авторських відносин.

Науково-технічні досягнення можуть бути визнані об'єктами промислової власності лише після їх кваліфікації як таких відповідним державним органом, державної реєстрації і видачі охоронного документа. Державна кваліфікація здійснюється Державним підприємством "Український інститут промислової власності", що входить до складу Державного департаменту інтелектуальної власності (Установи), на підставі проведення спеціальних експертиз - формальної і кваліфікаційної (експертизи по суті). Зазначені експертизи здійснюються відповідно до патентних законів і відомчих нормативних актів. Так, наприклад, експертизи заявок на винаходи і корисні моделі здійснюються відповідно до Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" та правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель від 22 січня 2001 р., правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель від 15 березня 2002 р. та "Правил проведення експертизи заявки на винахід і корисну модель" від 9 березня 1995 р. Подібні нормативні акти існують і щодо заявок на інші об'єкти промислової власності [6, 7].

Проте проведенню експертиз передуює подання заявки на те чи інше науково-технічне досягнення, що заявляється як об'єкт промислової власності. Заявка - це сукупність документів, необхідних для видачі установою патенту (свідоцтва) на той чи інший об'єкт промислової власності. Заявка складається українською мовою і містить заяву про видачу патенту (свідоцтва) на об'єкт промислової власності. У заяві заявник зазначає, який патент він бажає одержати - з проведенням кваліфікаційної експертизи чи без проведення такої (деклараційний патент). У заяві обов'язково зазначається ім'я (найменування) заявника (заявників) і його (їх) адреса, а також ім'я творця науково-технічного досягнення.

Заявку має право подавати будь-яка особа, у якої є на це підстави - науково-технічне досягнення, що заявляється як об'єкт промислової власності.

До складу заявки входить опис об'єкта промислової власності; формула винаходу чи корисної моделі, якщо заявка подається на ці об'єкти; креслення, якщо на нього є посилання в описі; реферат.

Опис винаходу чи іншого об'єкта промислової власності має викладати сутність досягнення настільки повно і ясно, щоб його зміст міг здійснити фахівець у цій галузі.

Заявки на винаходи і корисні моделі мають містити формулу цих об'єктів, в якій чітко і стисло буде виражена їх сутність. Формула - це патентна вимога, що містить сукупність істотних ознак винаходу чи корисної моделі, достатніх для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула базується на описі і служить для визначення обсягу правової охорони, яка має надати патент.

Реферат складається лише для інформаційних цілей. Для іншої мети реферат не може бути використаний, зокрема для тлумачення формули винаходу чи корисної моделі або для визначення рівня техніки.

До встановлення дати подання заявки здійснюється її попередній розгляд, у процесі якого виявляється чи не містить заявка матеріалів, що можуть бути віднесені до державної таємниці.

Передусім має бути чітко визначена дата подання заявки. Нею визнається дата одержання відповідною установою принаймні таких матеріалів:

- заяви у довільній формі про видачу патенту, викладеної українською мовою;
- відомостей про заявника та його адресу;
- матеріалу, що є коротким описом об'єкта промислової власності і частини матеріалу, яку можна прийняти за формулу, якщо заявка стосується винаходу чи корисної моделі. Якщо опис і формула винаходу викладені іншою мовою, то для збереження дати подання заявки їх переклад українською мовою повинен надійти до відповідної установи протягом двох місяців від дати подання заявки.

Заявник має право вносити зміни до заявки. Він має право вимагати, щоб його ім'я не згадувалося у будь-якій публікації відповідної установи.

Якщо заявка відповідає вимогам закону, відповідна установа приймає рішення про встановлення дати подання заявки. Повідомлення про це відповідна установа надсилає заявникові лише після одержання документа про сплату збору за подання заявки.

До відповідної установи може надійти і міжнародна заявка, тобто заявка, подана згідно з Договором про патентну кооперацію. Міжнародна заявка розглядається в Україні за національною процедурою за умови, що

вона надійшла не пізніше 21 місяця від дати пріоритету. Якщо за міжнародною заявкою проводилась попередня експертиза, то вона має бути подана не пізніше 31 місяця від дати пріоритету.

Міжнародна заявка приймається установою до розгляду за умови, що вона оформлена відповідно до вимог закону, про що установа повідомляє заявника.

Заявник має право на пріоритет попередньої заявки на об'єкт промислової власності. Пріоритет заявки законодавчо визначає як першість у поданні заявки, а дату пріоритету як дату подання заявки до установи чи до відповідного органу держави-учасниці Паризької конвенції з охорони промислової власності, за якою заявлено пріоритет. Заявник має право на пріоритет попередньої заявки на винаходи і корисні моделі протягом 12 місяців від дати подання попередньої заявки до установи чи до відповідного органу держави-учасниці Паризької конвенції з охорони промислової власності. Пріоритет попередньої заявки на промисловий зразок - протягом шести місяців від дати подання попередньої заявки [6, 11].

Заявник, який бажає скористатися своїм правом на пріоритет, повинен разом із заявкою або не пізніше трьох місяців від дати подання заявки заявити про своє бажання.

Лише за умови дотримання зазначених вимог заявка піддається експертизі, яку здійснює Державне підприємство "Український інститут промислової власності" Державного департаменту інтелектуальної власності. Заявник особисто чи через свого представника (патентного повіреного) за власною ініціативою або на запрошення Установи може брати участь у розгляді питань, що виникли під час проведення експертизи.

До рішення відповідної установи про видачу патенту чи про відмову у видачі патенту заявник має право з власної ініціативи вносити до заявки виправлення і уточнення. Якщо зазначені виправлення і уточнення надійшли до відповідної установи після прийняття рішення про видачу патенту чи про відмову у його видачі, відповідно до законодавства вони уже не враховуються. Але ці виправлення і уточнення враховуються, якщо вони надійшли після публікації відомостей про заявку на видачу патенту на об'єкт промислової власності, але за шість місяців до дати публікації.

Заявник має право доповнювати заявку шляхом подання додаткових матеріалів. Під час проведення експертизи встановлюється, чи не виходять ці додаткові матеріали за межі розкритої у заявці суті об'єкта промислової власності. У разі, коли додаткові матеріали містять ознаки, які необхідно включити до формули винаходу чи корисної моделі, вони не враховуються під час розгляду заявки. У такому разі заявник може їх оформити як окрему заявку.

Після надходження до відповідної установи документа про сплату збору за подання заявки вона піддається формальній експертизі (експертиза

за формальними ознаками). Мета цієї експертизи - виявити два важливих чинники:

1) чи належить заявлена пропозиція до об'єктів промислової власності;

2) чи подані заявочні матеріали відповідають вимогам закону.

Формальна експертиза має бути проведена протягом шести місяців від встановленої дати подання заявки. За результатами формальної експертизи відповідна установа зобов'язана повідомити заявника про завершення формальної експертизи або про вимогу щодо внесення необхідних змін до матеріалів заявки.

Якщо за результатами формальної експертизи виявиться, що заявлена пропозиція не належить до об'єктів промислової власності або вона стосується тих об'єктів, які не можуть бути визнані промисловою власністю, то відповідна установа повідомляє заявника про відмову у виданні патенту. Зазначена відмова оформляється спеціальним рішенням відповідної установи.

У разі виявлення у заявочних матеріалах інших відхилень від вимог закону про це повідомляється заявник, якому відповідна установа встановлює конкретний строк для внесення змін і уточнень до заявочних матеріалів. Якщо протягом визначеного строку зазначені зміни і уточнення та інші невідповідності не будуть усунуті, відповідна установа повідомляє заявника про відмову у видачі патенту. Проте заявник може клопотати про продовження строку для усунення виявлених недоліків заявки.

Результатом формальної експертизи здебільшого буває, що заявка відповідає встановленим вимогам і документ про сплату збору за подання заявки також є в наявності. Відповідна установа повідомляє заявника про завершення формальної експертизи. Це означає, що наступним етапом розгляду заявки може стати проведення кваліфікаційної експертизи (експертизи по суті) заявки.

Проте законодавство надає заявнику право просити видати йому деклараційний патент на винахід. При відповідності заявки вимогам законодавства та наявності документа про сплату збору за подання заявки, відповідна установа проводить експертизу на локальну новизну.

Деклараційний патент на винахід - це різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну заявки на винахід. Деклараційний патент може бути виданий і на корисну модель - патент, що видається на корисну модель за результатами лише формальної експертизи.

Експертиза на локальну новизну - це складова частина кваліфікаційної експертизи, що має своєю метою виявлення лише локальної новизни. Локальною новизною визнається така, що встановлюється за виданими в

Україні патентами на винаходи і поданими до відповідної установи заявками про видачу патентів.

Отже, за бажанням заявника йому може бути виданий на винахід чи корисну модель деклараційний патент. Зрозуміло, що деклараційні патенти на винаходи і корисні моделі видаються за позитивних експертиз.

Наступним етапом у розгляді заявок на об'єкти промислової власності є публікація в офіційному бюлетені відповідна установа відомостей про заявку. Зміст зазначених відомостей визначається відповідною установою і вони публікуються через 18 місяців від дати подання заявки на об'єкт промислової власності. Якщо за заявкою заявлено пріоритет, то 18 місяців відраховуються від дати пріоритету. За бажанням заявника зазначені відомості можуть бути опубліковані раніше встановленого строку. На прохання заявника його ім'я може не згадуватися у цій публікації. Після публікації зазначених відомостей будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки. Порядок ознайомлення визначений інструкцією про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на винахід (корисну модель) та відомостями, що занесені до Державного реєстру патентів України на винаходи і Державного реєстру патентів на корисні моделі від 9 березня 1995 р. Щодо промислових зразків є така сама інструкція від 21 липня 1995 р.

Відомості про заявку на видачу деклараційного патенту на винахід чи корисну модель не публікуються.

Кваліфікаційна експертиза (експертиза по суті) заявки на видачу патенту України проводиться лише щодо винаходів. На інші об'єкти промислової власності кваліфікаційна експертиза не проводиться.

Кваліфікаційна експертиза заявок на винаходи проводиться лише за клопотанням будь-якої особи та наявності документа про сплату збору за проведення такої експертизи. Мета зазначеної експертизи - відповідність заявленої пропозиції умовам патентоспроможності, тобто на новизну, рівень винахідництва та промислову застосовність.

Клопотати про проведення кваліфікаційної експертизи може сам заявник, який зобов'язаний подати це клопотання не пізніше трьох років від дати подання заявки. Якщо протягом зазначеного строку таке клопотання не надійде, заявка вважається відкликаною.

Клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи може, крім заявника, подати будь-яка інша особа. Клопотання іншої особи має надійти до відповідної установи лише після публікації відомостей про заявку на винахід, але в межах трьох років від дати подання заявки. Кваліфікаційна експертиза провадиться за рахунок особи, яка порушила клопотання про її проведення. Експертний висновок надсилається цій особі.

Під час проведення кваліфікаційної експертизи заявки на винахід відповідна установа може вимагати від заявника додаткові матеріали, без

яких проведення експертизи неможливе, а також запропонувати змінити формулу винаходу.

На підставі результатів кваліфікаційної експертизи відповідна установа має повідомити заявника про можливе рішення щодо видачі патенту, про відмову у видачі патенту чи вимоги про необхідність надання додаткових матеріалів, без яких проведення експертизи неможливе.

Початком проведення кваліфікаційної експертизи є дата одержання відповідною установою клопотання про її проведення. Якщо таке клопотання надійшло до завершення формальної експертизи, то початком проведення кваліфікаційної експертизи буде дата закінчення формальної експертизи.

На підставі позитивних результатів кваліфікаційної експертизи Установа приймає рішення про видачу патенту на винахід [1, 6, 14, 17].

На будь-якому стані розгляду заявки на об'єкт промислової власності заявник має право відкликати свою заявку, проте до прийняття рішення про видачу патенту. Заявка на видачу патенту на винахід може бути перетворена заявником на заявку для видачі деклараційного патенту на винахід, і навпаки, у будь-який час до одержання ним рішення відповідної установи про видачу патенту або про відмову у видачі патенту. Заявник має право перетворити заявку про видачу патенту (деклараційного патенту) на винахід на заявку про видачу деклараційного патенту на корисну модель і навпаки в будь-який час до одержання рішення відповідної установи. У таких випадках зберігається початкова дата подання заявки до Установи, а якщо заявлено пріоритет, - дата її пріоритету.

Від дати подання заявки до відповідної установи і до публікації відомостей про заявку або публікації відомостей про видачу патенту матеріали заявки вважаються конфіденційною інформацією. Забороняється доступ третіх осіб до цієї інформації. У разі порушення цього правила винні несуть відповідальність відповідно до чинного законодавства.

У процесі розгляду заявки на об'єкт промислової власності до прийняття рішення про видачу патенту допускається заміна заявника. Вона може здійснюватися на підставі передачі права на одержання патенту на підставі договору або застосування закону чи виконання рішення суду, а також внаслідок реорганізації чи ліквідації юридичної особи. Заявник або особа, яка заступила заявника, подає до відповідної установи заяву про необхідність такої заміни. До заяви мають бути додані документ чи засвідчена копія документа, що послужив підставою для такої заміни. Якщо відбувається заміна не всіх заявників, а тільки окремих, заява про таку заміну має бути підписана всіма заявниками, які подали заявку.

Після опублікування відомостей про заявку в офіційному бюлетені відповідної установи винаходу надається тимчасова правова охорона в обсязі формули, з урахуванням якої вони опубліковані. Правова охорона дає

заявнику право на одержання компенсації за завдані йому збитки після публікації відомостей про заявку від особи, яка неправомірно використала пропозицію. Компенсація може мати місце за таких умов:

1) зазначена особа дійсно знала, що відомості про заявку на винахід, який нею використовується без дозволу заявника, опубліковані;

2) зазначена особа одержала письмове повідомлення українською мовою із зазначенням номера заявки про неправомірне використання заявленої пропозиції;

3) зазначена компенсація виплачується заявникові лише після одержання ним патенту на заявлену пропозицію.

Дія тимчасової охорони припиняється від дати публікації в офіційному бюлетені відповідної установи відомостей про видачу патенту на винахід чи повідомлення про припинення діловодства щодо заявки.

Дія тимчасової правової охорони за міжнародною заявкою починається від дати її публікації відповідною установою за тих самих умов.

Наступним етапом у процесі розгляду заявки на об'єкт промислової власності є реєстрація патенту (свідоцтва). Установа на підставі рішення про видачу патенту на винахід чи деклараційного патенту на корисну модель і промисловий зразок здійснює державну реєстрацію патентів у відповідних державних реєстрах. Державна реєстрація патентів можлива лише за однієї неодмінної умови - сплати встановленого збору за їх видачу.

Реєстрація патентів на об'єкти промислової власності України здійснюється відповідно до Положення про Державний реєстр патентів і деклараційних патентів України на винаходи від 25 липня 2000 р., Положення про Державний реєстр патентів України на корисні моделі від 20 червня 2001 р., Положення про Державний реєстр патентів України на промислові зразки від 12 квітня 2001 р.

Після внесення до зазначених Реєстрів відомостей про державну реєстрацію патентів будь-яка особа має право ознайомитися з ними. Порядок ознайомлення із зазначеними даними визначається відповідною установою.

На підставі державної реєстрації патентів України на об'єкти промислової власності відповідна установа у своєму офіційному бюлетені публікує відомості про видачу патентів. Протягом трьох місяців від дати публікації відомостей про видачу патентів Установа публікує опис до патенту (деклараційного патенту), що містить формулу та опис винаходу і корисної моделі, а також креслення, якщо на нього є посилання в описі винаходу чи корисної моделі.

Після публікації відомостей про видачу патенту (деклараційного патенту) будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки.

Такі самі правила встановлені й щодо патентів на промислові зразки.

Порядок ознайомлення з цими матеріалами встановлений інструкцією про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на винахід (корисну

модель) і відомостями, внесеними в Державний реєстр патентів України на винаходи і Державний реєстр патентів України на корисні моделі від 9 березня 1995 р., Інструкцією про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на промисловий зразок і відомостями, внесеними в Державний реєстр патентів України на промислові зразки від 21 липня 1995 р.

На підставі державної реєстрації патентів України на об'єкти промислової власності Установа у своєму офіційному бюлетені публікує відомості про видачу патентів. Протягом трьох місяців від дати публікації відомостей про видачу патентів Установа публікує опис до патенту (деклараційного патенту), що містить формулу та опис винаходу і корисної моделі, а також креслення, якщо на нього є посилання в описі винаходу чи корисної моделі.

Після публікації відомостей про видачу патенту (деклараційного патенту) будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки.

Такі самі правила встановлені й щодо патентів на промислові зразки.

Порядок ознайомлення з цими матеріалами встановлений Інструкцією про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на винахід (корисну модель) і відомостями, внесеними в Державний реєстр патентів України на винаходи і Державний реєстр патентів України на корисні моделі від 9 березня 1995 р., Інструкцією про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на промисловий зразок і відомостями, внесеними в Державний реєстр патентів України на промислові зразки від 21 липня 1995 р.

Контрольні запитання

1. Що являє собою патент?
2. Які права патентовласника Ви знаєте?
3. Які обов'язки патентовласника відомі Вам?
4. Що таке критерій патентоспроможності "новизна"?
5. Що являє собою кваліфікаційна експертиза?
6. В чому різниця між деклараційним і повним патентом?
7. В чому полягає відмінність "прототипу" від "аналогів"?
8. Що являє собою критерій патентоспроможності "рівень винахідництва"?
9. В чому полягають особливості критерію патентоспроможності "промислова застосовність" від попередніх?
10. Які винаходи не визнаються патентоспроможними і чому?

5 ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ЗАЯВКИ НА ВІНАХІД АБО КОРИСНУ МОДЕЛЬ

Заява на видачу патенту України подається українською мовою за відповідними формами і має містити необхідну інформацію про заявника. Право підпису заяви має автор, його спадкоємці або уповноважені ними особи. Якщо заяву підписує остання, то додатково додається документ, що засвідчує передачу цих повноважень. Безперечно, що і право спадкоємності також засвідчується документально.

Як трактує законодавство, опис винаходу/корисної моделі (КМ) має розкривати його суть і підтверджувати обсяг правової охорони, визначеної формулою, а також бути написаний державною мовою.

Починається опис винаходу/КМ з індексу рубрики діючої редакції МПК, якої стосується винахід, що заявляється, та його назви, і повинен вміщувати такі розділи:

- галузь техніки, до якої належить винахід/КМ;
- рівень техніки;
- суть винаходу/КМ;
- перелік фігур креслень, якщо вони додаються;
- інформацію, що підтверджує можливість здійснення винаходу/КМ;
- формулу винаходу/КМ;
- джерела інформації;
- підпис автора або співавторів.

Заміна розділу опису в цілому або його частини посиланням на джерела, в яких наведені необхідні відомості, не дозволяється.

Назва винаходу/КМ має характеризувати його призначення, відповідати суті технічного рішення і, як правило, певній рубриці МПК.

Назва може бути доповнена ім'ям автора або спеціальною назвою, яка присвоюється згідно із заявою автора, що подається на будь-якій стадії розгляду заявки (наприклад, "Передача Петрова").

Назва викладається в однині. Винятки становлять назви, які в однині не вживаються, наприклад "Спосіб азотування сталевих і чавунних виробів".

У назві винаходу/КМ слід вживати частку *для*. Наприклад, слід писати не "Подаючий пристрій", а "Пристрій для подачі..."

Опис заявки має кілька розділів.

Розділ перший. **"Галузь техніки, до якої належить винахід (КМ)"**. Він найпростіший. Тут напевно, все зрозуміло і без коментарів. Єдине, про що слід, на наш погляд, сказати, то це про форму його викладення. У патентній практиці прийнята певна структура цього розділу. Починається він словами: "Винахід/КМ відноситься до..." і далі подається галузь його застосування, а в разі потреби, уточнюється місце застосування.

У наступному розділі **"Рівень техніки"** зазначаються відомості про аналоги та прототип. На початку розділу подається коротка технічна характеристика одного або декількох аналогів (не більше трьох), де розкриваються їх суттєві ознаки, а також відмічаються недоліки, які частково або повністю усуваються в даній заявці. Кожен аналог описується окремо і починається з червоного рядка. Опис аналогів починається, як правило, традиційно: "Відомо пристрій (спосіб) для..." і завершується посиланням на джерело інформації в квадратних дужках. Докладна бібліографічна інформація про це джерело подається в кінці заявки в розділі "Джерела інформації". Продовжується розділ описом прототипу, який починається також традиційно. Наприклад, "Найбільш близьким за технічною суттю та результатом, що досягається, до об'єкта, який заявляється, є...". Тут зазначаються ознаки, з виділенням тих з них, які збігаються з суттєвими ознаками об'єкта, що заявляється, а також наводяться причини, що перешкоджають одержанню потрібного технічного результату. Посилання на джерело інформації робиться аналогічно вищезгаданому.

Особливістю цього розділу при описі групи винаходів є те, що відомості про аналоги та прототип наводяться окремо для кожного об'єкта. Наприклад, окремо для способу та окремо для пристрою, що реалізує цей спосіб [23].

Розділ **"Суть винаходу/КМ"** умовно складається з трьох частин. У першій детально розкривається завдання, на розв'язання якого спрямоване запропоноване рішення. При формулюванні завдання має бути відображено:

- призначення об'єкта, який слід розробити чи вдосконалити;
- зазначення у загальному вигляді змін та (або) вдосконалень, які привносяться до об'єкта;
- зазначення технічного результату, який слід очікувати при здійсненні даного винаходу/КМ.

Якщо це можливо, в тексті бажано зазначити споживчі властивості об'єкта, пов'язані з технічним результатом. Наприклад, "В основу винаходу покладено завдання створити таке джерело електроживлення, в якому нове виконання блоків запуску дозволило б забезпечити прилади стабільною напругою, яка вимикається при недостатній вхідній напрузі, і, за рахунок цього, підвищується надійність джерела".

У другій частині подається короткий зміст винаходу/КМ у вигляді сукупності всіх суттєвих ознак, що зазначені у його формулі з виділенням тих, які характеризують новизну даного технічного рішення. Наприклад, "Поставлене завдання вирішується завдяки тому, що флюс для обробки алюмінієвих сплавів, який містить натрій, калій хлористий та кріоліт, додатково включає буру при такому кількісному співвідношенні інгредієнтів".

А в третій частині розділу розкривається вплив суттєвих ознак на зазначений результат, тобто відмічається причинно-наслідковий зв'язок між суттєвими ознаками запропонованого винаходу/КМ і результатом, що досягається. Наприклад, "Завдяки зміні конструктивного виконання... досягається зменшення обертального моменту на валу. Це в свою чергу, приводить до можливості зменшення поперечного перерізу вала. Наслідком цього є зменшення металомісткості пристрою". Якщо формула багатоланкова, то слід навести характеристику не тільки першого пункту, але й у вигляді окремих абзаців розкрити зміст всіх її додаткових пунктів. Про саму формулу поговоримо дещо пізніше.

Для групи винаходів зазначені відомості, у тому числі і стосовно технічного результату, слід наводити для кожного винаходу окремо [23].

Розділ **"Перелік фігур і креслень"**. Тут наводиться перелік усіх фігур креслень та інших ілюстраційних матеріалів (діаграм, графіків і т. п.), потрібних для роз'яснення суті запропонованого рішення. Кожне графічне зображення нумерується як самостійна фігура, незалежно від виду зображення (окремі проекції, розрізи, перерізи тощо). Перелік фігур перераховується в тій послідовності, в якій вони пронумеровані на аркушах графічного зображення. До номера кожної фігури додається пояснення, що на ній зображено. Фігури розташовуються в стовпець. Доцільно цей розділ розпочинати фразою: "Технічна суть запропонованого... пояснюється кресленнями, на яких:

Фіг. 1 ...

Фіг. 2 ..."

Якщо графічне зображення складається тільки з однієї фігури, то остання не нумерується.

Графічні матеріали заявки повинні повністю відповідати опису винаходу/КМ. Однак зображення не слід завантажувати несуттєвими елементами та подробицями, а також тими, що не наведені в його описі.

Графічні зображення виконуються чорними лініями на непрозорому матеріалі або гладкому цупкому папері. Другий та решту примірників графічних зображень допускається подавати у вигляді чітких копій на світлому фоні. Формат аркушів - А4 (210×297). Рекомендується використовувати поля не менші: верхнє та ліве – 25 мм, праве – 15 мм та нижнє – 10 мм.

Кожна фігура повинна виконуватися на окремому аркуші. Інформацію на аркуші слід розташовувати так, щоб його лівий верхній кут був чистим (місце для службових поміток). У правому верхньому куту розташовується назва винаходу. Під графічним зображенням проставляється слово "Фіг." та в разі потреби її порядковий номер. Нижче, в правому нижньому куту робиться напис: "Автор(и)" і далі наводяться їх прізвища та імена. Останній справедливий завжди, незалежно чи є автор одночасно і заявником, тобто господарем майбутнього патенту. Якщо авторів декілька, то їх

прізвища розташовуються у стовпець. В разі, коли заявником є інша фізична або юридична особа, то на аркуші з фігурою все одно засвідчується інформація про автора(ів).

Креслення зображуються в масштабі з урахуванням усіх правил ЄСКД, але розміри при цьому не вказуються. Схеми подаються без масштабу і також виконуються за відомими правилами.

Цифрові позначення на фігурах слід розташовувати між собою на віддалі, що допускає написання поряд додаткового цифрового позначення, яке може бути введено при коректуванні. Ці позначення розміщуються над поличкою виносної лінії, що закінчується точкою. Висота цифр позначень та іншої інформації - не менше 5 мм [23].

У розділі ***"Відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу/КМ"*** наводять інформацію про найкращий з варіантів використання запропонованого технічного рішення. Показують можливість одержання зазначеного в розділі ***"Суть винаходу/КМ"*** технічного результату. Особливості цього розділу розкриваються при викладенні змісту різних об'єктів винаходу: пристрою, способу тощо. Для КМ справедливі всі зауваження, що стосуються пристрою.

Відомості стосовно пристрою/КМ включають опис об'єкта в статичному стані, що розкриває його конструкцію, а також в динаміці, де подаються особливості функціонування останнього. В описі слід наводити посилання на цифрові позначення графічних зображень. Посилання на ці позначення робляться в послідовності в міру згадування елементів в тексті заявки, починаючи з одиниці. Якщо в заявці декілька фігур, то для позначень використовується наскрізна нумерація, і перша позиція завжди повинна розташовуватись на першій фігурі.

У першій, статичній частині опису, окрім конструктивних, в разі необхідності, наводяться технологічні особливості пристрою. Починається перша частина словами: "Пристрій складається з ...", друга, динамічна - "Пристрій працює ...".

Якщо пристрій містить елемент, охарактеризований на функціональному рівні, і форма реалізації, що наводиться, припускає використання багатофункціонального засобу, який програмується або переналагоджується, то подаються відомості, що підтверджують можливість використання таким методом конкретної призначеної для цього функції в складі даного пристрою. У випадку, коли в числі такої інформації наводиться алгоритм, зокрема обчислювальний у вигляді блок-схеми, або, коли це можливо, у вигляді відповідного математичного виразу.

Все вищезазначене цілком справедливе і для опису відомостей, що підтверджують можливість реалізації КМ.

Відомості, які підтверджують можливість реалізації винаходу, що стосується способу, включають посилання на послідовність дій (заходів,

операцій) над матеріальним об'єктом. А також на умови проведення, конкретні режими (тиск, температура тощо) і, якщо це необхідно, на пристрій, речовину або штами, які використовуються при цьому.

При описуванні способу, який характеризується використанням відомих засобів (пристроїв, речовин і штамів), посиляються на ці засоби і підтверджують відомостями про них. При використанні невідомих засобів наводиться їх характеристика, а у випадку необхідності ще й додається графічне зображення.

При використанні в способі нових речовин розкривається метод їх одержання.

Для винаходу, який стосується застосування пристрою, способу, речовини тощо за новим призначенням, наводяться відомості, які підтверджують можливість реалізації ними цього призначення [23].

Наступний розділ - **формула винаходу/КМ**. По суті цей розділ - є квінтесенцією всієї заявки. Всі попередні розділи заявки були потрібні для задоволення єдиної мети - максимального пояснення і ілюстрування суті винаходу. Адже формула винаходу/КМ - це його коротка характеристика, складена за певними правилами, що становить сукупність суттєвих ознак, необхідних і достатніх для практичної реалізації технічного рішення. Основне призначення формули - правове. Саме формула визначає межі юридичної сили заявки, а згодом - і патенту.

Задоволення вказаних потреб реалізовується у формулі винаходу/КМ завдяки п'яти основним якостям: *лаконічності, визначеності, повноті, єдності винаходу та широті*.

З лаконічністю, напевне, все зрозуміло. Щодо визначеності - мається на увазі, що всі наведені ознаки однозначно і не інакше трактувати суть винаходу/КМ не можуть, при цьому чітко визначаючи кордони правової охорони об'єкта, що заявляється, та відповідно права заявника.

Повнота формули визначається безпосереднім включенням до неї всіх суттєвих ознак, що характеризують винахід/КМ.

Поняття єдності винаходу/КМ трансформується через відповідність вимозі, один документ стосується одного винаходу або групи винаходів, які пов'язані між собою настільки, що становлять єдиний винахідницький задум.

І нарешті - *широта*. Парадоксально, але незважаючи на всю лаконічність і конкретику, формула має охоплювати якомога ширший правовий простір, що логічно впливає з інтересу заявника. Бо розширення охоронного кола відповідно збільшує і кількість об'єктів, що підпадають під дію формули. Для цього об'єкт винаходу має характеризуватись досить загальними ознаками, які звичайно відповідають його новизні.

У патентній практиці використовується два види формул: одноланкова та багатоланкова. Друга застосовується в разі потреби уточнення су-

купності суттєвих ознак в окремих випадках виконання і використання винаходу або для характеристики групи винаходів. Відповідно для розв'язання решти завдань використовується одноланкова формула.

Структурно, багатоланкова формула включає один незалежний пункт і решту залежних пунктів.

Одноланкова формула складається виключно з одного незалежного пункту.

Незалежні пункти, як правило, не містять посилань на інші пункти формули і завжди передують залежним. Залежні пункти групуються разом з тим незалежним пунктом, якому вони підпорядковані.

У незалежний пункт формули включається сукупність суттєвих ознак, достатніх для одержання результату, що проявляється у всіх випадках, на які поширюється обсяг правової охорони.

Складається незалежний пункт у вигляді одного речення, в якому логічно пов'язані між собою всі суттєві ознаки, що характеризують об'єкт, який заявляється.

Умовно цей пункт будується ніби з трьох цеглинок. Перша - назва винаходу. Слідом розташовується так звана обмежувальна частина, яка об'єднує ознаки, загальні для об'єкта, що заявляється, та прототипу (відомі ознаки). Далі, після своєрідного "рубікону", яким є вираз: "який (яка) відрізняється, тим, що ...", подається відрізняюча частина. У цій основній частині незалежного пункту формули подається характеристика ознак, що відрізняють об'єкт, який заявляється, від прототипу (нові ознаки) [9, 14, 23].

Ми вже підкреслювали, що основна мета формули - правова. Саме тому до першого так званого незалежного пункту формули висувуються певні основні вимоги. З цією метою в перший пункт включаються всі суттєві ознаки, що характеризують об'єкт. І крім того, їх формулювання має бути максимально загальним. Наприклад, замість слів пригвинчений, припаяний і т.п. слід використовувати більш загальний термін - приєднаний.

Також слід пам'ятати, що збільшення кількості ознак, внесених до першого пункту формули конкретизує, а не узагальнює задачу і відповідно обмежує правове коло формули. Однак узагальнювати ознаки все ж слід, але настільки, щоб формула взагалі не втратила визначеності.

І ще слід пам'ятати. Формула має характеризувати не постановку задачі, не ідею, а її конкретне рішення у вигляді конструкції, схеми, технологічного процесу тощо.

Заборонено до вживання у формулі невизначених, скоріше емоційних термінів типу: товстий, холодний, достатньо легкий, міцний, невеликий тощо або слів: новий, особливий, спеціальний. Слід обминати вирази рекламного змісту та скорочення. Кожна нова ознака вводиться до тексту формули за допомогою слів: "складається з ...", "має ..." і т. д. Але це має

робитися так, щоб було зрозуміло - введено нову ознаку чи змінено відому або встановлено новий взаємозв'язок між ознаками.

Тепер перейдемо до характеристики другої частини формули, а саме - залежної. До неї включаються суттєві ознаки, які характеризують об'єкт, що заявляється, в окремих випадках його використання або виконання. Ознаки, що вводяться до цих залежних або інакше додаткових пунктів, розвивають і конкретизують нові суттєві ознаки об'єкта, що переважно вказуються після слів, "що відрізняються...".

Тобто, в додаткових пунктах багатоланкової формули уточнюються ознаки, зазначені в першому пункті. Тому слід пам'ятати, що додаткові пункти не розширюють обсяг правової охорони заявки, а тільки роз'яснюють і уточнюють її. Це ще раз підкреслює, що саме перший незалежний пункт формули виключно визначає правову охорону об'єкта, що заявляється. Але саме додаткові пункти в разі конфлікту дозволяють встановити факт використання винаходу/КМ і полегшують тим самим правову охорону промислової власності.

Обмежувальна частина залежного пункту формулюється стандартно. Наприклад, "Спосіб за п.1 відрізняється тим, що ...", або "Пристрій за п. 1 ...". Відрізняюча частина, як і в незалежному пункті, починається після слова "відрізняється". Далі наводиться сукупність ознак, що уточнює або розвиває особливості певної суттєвої ознаки, наведеної в незалежному пункті 1 формули.

Характеристика пристрою/КМ має відбивати його принципову конструктивну схему, за якою повинно бути можливим розробити та виготовити цей об'єкт. Причому, пристрій має характеризуватися у статиці. У формулі, що характеризує пристрій, не припустиме використання дієслів. У разі потреби слід вживати вирази типу "з можливістю обертання (регулювання, переміщення тощо)".

Нагадаємо дуже коротко ще раз, що ознаки, які характеризують пристрій, можуть бути:

- по-перше, сукупністю конструктивних елементів, деталей, вузлів тощо, пов'язаних певним чином між собою;
- по-друге, саме взаємозв'язком між елементами пристрою, тобто наявність безпосередніх зв'язків між ними. До того ж, характер цієї взаємодії може бути конструктивним, функціональним або змішаним;
- по-третє, формою виконання елементів деталей або інших одиниць і їх взаємний зв'язок;
- нарешті останнє - матеріалом, з якого виконано окремі елементи або пристрій в цілому.

Корисна модель також характеризується, як правило, певними ознаками:

- наявністю конструктивного (конструктивних) елемента (елементів) або зв'язків між ними;
- взаємним розташуванням елементів;
- формою виконання елементів або пристрою в цілому. Наприклад, геометрична форма;
- формою виконання зв'язків між елементами;
- параметрами або іншими характеристиками елементів та їх взаємозв'язком;
- матеріалом, з якого вони виконані, середовищем функціонування елементів.

Що стосується способів, то тут слід згадати, що ці винаходи передбачають виконання в заданій послідовності певних дій, операцій тощо, направлених на одержання конкретного технічного результату. Тому, на відміну від попереднього, в формулі, що характеризує спосіб, просто необхідне використання дієслів дійсного стану в третій особі множини. Наприклад, встановлюють, подають, піддають обробці, переміщують, пресують тощо.

Відповідно ознаками способу можуть виступати сукупність дій або умови, за яких вони відбуваються, а також характеристика об'єкта, на який діють даним методом, або особливості певних допоміжних елементів. Наприклад, пристосувань якихось речовин або одного (кількох) штама мікроорганізмів. Три останні ознаки використовуються в разі, якщо без цього неможлива реалізація способу.

До речовин відносяться одержані нехімічним шляхом, тобто простим механічним змішуванням інгредієнтів за допомогою фізико-хімічних перетворень сплави (скло, емалі, керамічні матеріали) або речовини, отримані чисто хімічним шляхом (високомолекулярні або прості хімічні з'єднання).

Формулу, що характеризує групу винаходів, подають як поєднання окремих формул, які характеризують кожен з об'єктів, об'єднаних в цю групу.

Контрольні запитання

1. Яку структуру має заявка на винахід?
2. В чому полягає різниця між “аналогом” і “прототипом”?
3. Що являє собою багатоланкова формула винаходу?
4. Чи є відмінності в оформленні заявки на пристрій і на спосіб?
5. Особливості складання формули винаходу на пристрій.
6. Особливості складання формули винаходу на спосіб.
7. Особливості складання формули винаходу на речовину.

6 ВЛАСНИК ПРАВ НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ: ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ

Конституція України гарантує право кожного громадянина на захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (стаття 54). Стосовно винаходів і корисних моделей, які є об'єктами інтелектуальної власності, слід зазначити, що будь-яке посягання на права власника патенту, передбачене статтею 23 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", вважається порушенням прав власника патенту, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним адміністративним, цивільним і кримінальним законодавствами України. Для промислових зразків ця норма визначена статтею 20 Закону України "Про охорону прав на промислові зразки". Для власників знаків для товарів і послуг - статтею 20 Закону України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг". Для власника зареєстрованої топографії ІМС - статтею 16 Закону України "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем". Таким порушенням визнаються дії з боку будь якої особи щодо:

- виготовлення, пропонування для продажу, введення в господарський оборот, застосування або ввезення чи зберігання в зазначених цілях продукту, що охороняється патентом;
- застосування способу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей спосіб, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, що і так очевидно;
- пропонування для продажу, введення в господарський оборот, застосування або ввезення чи зберігання в зазначених цілях продукту, виготовленого безпосередньо способом, що охороняється патентом.

Необхідно знати, що продукт визнається виготовленим із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), якщо при цьому використано кожену ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу (корисної моделі), або ознаку, еквівалентну їй.

Спосіб, що охороняється патентом, визнається застосованим, якщо використано кожену ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу, або ознаку, еквівалентну їй.

Аналогічні норми є чинними і для інших об'єктів промислової власності.

Наприклад, таким порушенням визнаються дії з боку будь-якої особи щодо застосування зареєстрованого знака або позначення, схожого із зареєстрованим знаком до ступеня змішування (схожого з ним настільки, що їх можна сплутати) на товарах і при наданні послуг, для яких його зареєстровано, на упаковці товарів, у рекламі, друкованих виданнях, на вивісках, під

час показу експонатів на виставках і ярмарках, що проводяться в Україні, в проспектах, рахунках, на бланках та в іншій документації, пов'язаній із введенням зазначених товарів і послуг в господарський оборот.

На вимогу власника охоронного документа (патенту, свідоцтва), таке порушення повинно бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику патенту заподіяні збитки.

Вимагати поновлення порушених прав власника патенту (свідоцтва) може також особа, яка придбала ліцензію, якщо інше не передбачено ліцензійним договором.

6.1 Як правильно кваліфікувати порушення прав

Для захисту виключного права власник повинен довести, що його патент (свідоцтво) було порушено.

Таким чином у справах про контрафакцію, тобто порушення прав на патент (свідоцтво), центральним є питання збору доказів про факти порушення. Необхідно розуміти, що цей процес дуже трудомісткий. Особливо важким є одержання доказів у справах про порушення прав на такий об'єкт винаходу, як спосіб, оскільки при цьому необхідно мати доступ на підприємство порушника.

Порушенням **патенту**, як це вже зазначалося, визнаються дії з боку будь-якої особи щодо:

- виготовлення, пропонування для продажу, введення в господарський оборот, застосування або ввезення чи зберігання в зазначених цілях продукту, що охороняється патентом;
- застосування способу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей спосіб, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, що і так очевидно;
- пропонування для продажу, введення в господарський оборот, застосування або ввезення чи зберігання в зазначених цілях продукту, виготовленого безпосередньо способом, що охороняється патентом.

Для товарного знаку таким порушенням визнаються дії з боку будь-якої особи щодо застосування зареєстрованого знаку або позначення схожого із зареєстрованим знаком до ступеня змішування схожого з ним настільки, що їх можна сплутати на товарах і при наданні послуг, для яких його зареєстровано, на упаковці товарів, у рекламі, друкованих виданнях, на вивісках, під час показу експонатів на виставках і ярмарках, що проводяться в Україні, в проспектах, рахунках, на бланках та в іншій документації, пов'язаній із введенням зазначених товарів і послуг в господарський оборот.

Для **топографії** таким порушенням визнаються дії з боку будь-якої особи щодо:

- копіювання топографії;
- виготовлення ІМС із застосуванням даної топографії;
- виготовлення будь-яких виробів, що містять такі ІМС;
- ввезення таких ІМС та виробів, що їх містять, на митну територію України;
- пропонування для продажу, продаж, зберігання в зазначених цілях та інше, введення в обіг ІМС, виготовленої із застосуванням зареєстрованої топографії, та будь-яких виробів, що містять такі ІМС.

Наведений перелік контрафактних дій є вичерпним, тобто будь-які інші дії не можуть переслідуватись законом. Слід зазначити, що перелічені дії є окремими випадками протизаконного використання об'єкта, що охороняється, і мають самостійне значення. Іншими словами, будь-яка зазначена дія, наприклад виготовлення, вважається порушенням закону.

Самостійність вказаних складів правопорушень полягає в тому, що за кожен з них власник прав може переслідувати порушника свого патенту.

Раніше первісними формами правопорушень виступали лише несанкціоноване виготовлення продукту та застосування способу. Але з часом, в результаті ринкових перетворень, що пов'язані зі спеціалізацією підприємств, розвитком кооперації, стало необхідним забезпечення ефективного захисту продукту на всіх етапах просування його до споживача: виготовлення, зберігання, ввезення, пропонування до продажу, продаж тощо.

Необхідно враховувати, що кожна форма протиправного використання має свої особливості. Наприклад, сам по собі факт виготовлення контрафактного товару є правопорушенням і не залежить від подальшого введення товару в обіг. (Слід пам'ятати, що таке виготовлення має носити характер промислового, з метою одержання доходу). Це також є цілком слушним для такої форми контрафакції, як ввезення товару на митну територію із порушенням прав інтелектуальної власності. Цей вид правопорушення також не залежить від подальших дій порушника щодо такого товару.

В той же час, що стосується зберігання контрафактного товару, наявність наміру на подальші дії (наприклад, пропонування до продажу, продаж) є вирішальним для кваліфікування його як правопорушення, тому що сам факт зберігання ще не є підтвердженням намірів порушника внести товар у господарський обіг.

Тому слід визнати: **правильна кваліфікація порушення прав власника має першочергове значення для захисту його майнових інтересів.**

Слід враховувати, що не всі дії, які порушують права на об'єкт, можна вважати введенням в господарський оборот (обіг). Виготовлення певно-

го виробу, наприклад, вважають введенням в господарський оборот. Такий підхід при кваліфікації правопорушення може призвести до суттєвого звуження патентної монополії власника прав.

Окрім цього, не можна некоректно застосовувати поняття "попереднього користування" стосовно винаходів, розуміючи під цим виготовлення дослідних зразків або дослідних партій. Слід завжди розуміти, що термін "попереднє користування" має чіткий юридичний зміст: винятком з патентної монополії є використання винаходу особою, яка самостійно його запровадила або зробила для нього необхідні приготування (підготувала виробництво). Мова йде про виробника, який сам дійшов до цього винаходу, не знаючи про подану заявку, та вклав в його реалізацію значні кошти.

Іноді, при неправильній кваліфікації правопорушення, власники прав намагаються притягти до відповідальності осіб, на яких вона не поширюється. Наприклад, розроблення технічної документації, в якій використано чужий винахід (корисну модель), не може вважатись порушенням патенту як "інше введення у господарський оборот". При цьому неправомірно посилаються на те, що така документація є "науково-технічним продуктом, який передається замовнику". Те саме стосується промислових зразків та топографій ІМС.

Тут наявним є ототожнення правопорушувальної дії з "іншим введенням у господарський оборот".

Слід зазначити, що розробника технічної документації майже неможливо притягти до відповідальності, якщо не доведена його співучасть у виготовленні продукту, в якому використано чужий винахід (корисну модель, промисловий зразок, топографію ІМС). Причому продукт визнається виготовленим у тому випадку, коли він матеріалізований у реальному об'єкті господарської діяльності, наприклад, пристрої, а не в науково-технічній документації.

Таким чином, **до відповідальності слід притягувати виробника контрафактної продукції**, яка виготовляється на підставі переданої йому технічної документації.

Не можна притягувати до відповідальності осіб, які використовують чужий винахід у випадках, чітко обумовлених чинним законодавством (пункт 2 ст. 25 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі"), а саме:

- конструкції при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково знаходиться у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що винахід (корисна модель) використовується виключно для потреб зазначеного засобу;
- без комерційної мети;

- з науковою метою або з метою проведення експерименту; за надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо); при разовому виготовленні ліків в аптеках за рецептом лікаря.

Аналогічні норми містять відповідні законодавчі акти стосовно інших об'єктів.

Окрім цього, не вважаються також порушенням прав власника дії, які підпадають під так звану доктрину "вичерпання прав", що встановлено в пункті 3 вищезазначеної статті. Тобто, якщо особа добросовісно придбала виріб, в якому використано винахід, що охороняється (мається на увазі, що виріб виготовлено за згодою власника прав), власник патенту не має права вимагати від покупця сплати додаткових коштів чи забороняти йому використовувати куплений виріб на власний розсуд. Наприклад, придбаний у магазині млинок для кави, що захищений патентом на винахід, не надає власнику патенту права вимагати від кожного покупця сплати "роялті" за кожну склянку намеленої кави. Це також стосується верстатів, інструментів та інших засобів виробництва.

6.2 Відповідальність за порушення прав

Законодавством України встановлено відповідальність за порушення прав власника патенту. Відповідно до статті 30 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" (для товарних знаків стаття 21 відповідного закону, для промислових зразків - стаття 27, для топографій ІМС - стаття 22) спори, пов'язані з його застосуванням, вирішуються арбітражним або третейським судом у порядку, встановленому чинним законодавством України. Суди, відповідно до їх компетенції, розглядають спори про авторство на винахід і корисну модель, встановлення власника патенту, порушення майнових прав власника патенту, укладання та виконання ліцензійних договорів, право попереднього користування, винагороду винахіднику (автору), компенсації. Суди розглядають також інші спори, пов'язані з охороною прав, що надаються цими законами.

Чинним **Кримінальним кодексом України** (далі - ККУ) передбачена кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності.

Зокрема, статтею 136 ККУ (Порушення авторських прав) встановлено, що випуск під своїм ім'ям або інше привласнення авторства на чужий твір науки, літератури та мистецтва, незаконне відтворення або розповсюдження такого твору, караються виправними роботами на строк до двох років або штрафом у розмірі від п'ятдесяти до ста двадцяти мінімальних розмірів заробітної плати.

Необхідно зазначити, що суб'єктивна сторона цього злочину характеризується наміром. Мотиви порушення авторських і суміжних прав не

мають значення для кваліфікації злочину. Статтею 137 ККУ (Порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності) встановлено, що привласнення авторства на чужі відкриття, винахід, корисну модель, промисловий зразок чи раціоналізаторську пропозицію або розголошення без згоди автора змісту винаходу, корисної моделі чи промислового зразка до їх офіційної публікації, карається виправними роботами на строк до двох років або штрафом до тридцяти мінімальних розмірів заробітної плати.

Порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності відповідно до цієї статті є злочином, якщо воно вчинено умисно .

6.3 Захист прав власника

Головне питання власника патенту або свідоцтва: "Чи можу я захистити свої права?" Відповідь на це питання потребує чіткого розуміння ситуації, в якій опиняються багато винахідників та їх роботодавців, зокрема, керівників малих підприємств. Дати цю відповідь можливо лише тоді, коли є відповідь ще на одне запитання: "Чи варто витрачати кошти на забезпечення правової охорони винаходу (корисної моделі, промислового зразка, товарного знака, топографії ІМС)?"

У кожному окремому випадку ця ситуація вирішується по-різному. У ринкових відносинах головним чинником виступає економічна доцільність будь-яких дій, в тому числі щодо захисту прав. Якщо Ви впевнені, що "гра варта свічок", то чинне законодавство (при всій його недосконалоості) дозволить Вам забезпечити захист своїх законних інтересів.

Ви також повинні зважити на те, що першою дією, яку здійснить порушник, коли порадиться із фахівцем, буде подання зустрічного позову про визнання Вашого патенту (свідоцтва) недійсним. Це звична тактика відповідача по справі, який намагається довести, що його правопорушення просто не підпадає під обсяг охорони спірного патенту свідоцтва. Посилаючись на правові підстави, відповідач може намагатися оскаржити чинність Вашого охоронного документа. Він може посилатись на видимість винаходу, виходячи з попереднього рівня техніки (засудити його новизну), на очевидність винаходу (засудити винахідницький рівень), на недостатність чи неповноту опису винаходу для його впровадження, на те, що винахід не є корисним і не має промислової придатності, на те, що патент був виданий шляхом введення патентної експертизи в оману, із викривленням фактів або на те, що винахід був протиправно запозичений з іншого патенту.

Те саме стосується й інших об'єктів. У такому разі Ви повинні зважити на те, що розгляд зустрічного позову може потребувати більшого часу та витрати ніж Ваш позов.

Ви звичайно, можете самостійно захищати свої права. Але Ви повинні бути свідомими того, що як і інші професії, ця робота потребує спеціальних знань. Треба не тільки юридично правильно оформити документи, а й виробити стратегію і тактику ведення процесу. Справа полягає в тому, що цю роботу слід доручити фахівцям, бо самостійно забезпечити весь комплекс робіт невеличке підприємство не в змозі. Ринок послуг у цій сфері в Україні тільки починає формуватись. Економічна криза не сприяє виникненню нових форм бізнесу, але деякі юридичні фірми вже мають досвід щодо захисту інтересів власників прав на об'єкти інтелектуальної власності в суді. Патентні повірені також не стоять осторонь від цієї проблеми. Перелік юридичних фірм, які надають такі види послуг, наведений у довідниках, що видаються в обласних містах України.

У ході експертизи або спеціального дослідження об'єкта інтелектуальної власності, насамперед, винаходу, експерти проводять дослідження за такими напрямками:

- докладно аналізують відомий рівень техніки на день подання заявки і на цій підставі виявляють мету винаходу;

- з'ясовують, наскільки точно автором була поставлена задача та наскільки її вирішення та винахідницький задум відображені в самому описі винаходу до патенту і в першу чергу у формулі винаходу. Часто формула недостатньо точно відображає сутність винаходу, будучи занадто широкою чи, навпаки, занадто вузькою, а також містить нечіткі формулювання. Тому важливо встановити ознаки винаходу у формулі, особливо у її незалежному пункті.

У справах про порушення патенту дуже важливо мати максимально повну інформацію про об'єкт, який порушує патент. Необхідно ретельно проаналізувати, чи реалізовано сукупність суттєвих ознак у даному об'єкті, іншими словами, необхідно чітко визначити обсяг охорони шляхом однозначного тлумачення формули винаходу. Треба чітко визначити внесок винахідника, що створює підстави для видачі патенту. При цьому може виявитись, що деякі з ознак доцільно розглядати як єдину основну ознаку.

Контрольні запитання

1. Що таке порушення прав власника, наприклад, порушення патенту?
2. Які ознаки порушення топографії ІМС Ви знаєте?
3. Як правильно кваліфікувати порушення прав власника?
4. Що являє собою контрафактна продукція?
5. Які види відповідальності за порушення прав власника Ви знаєте?
6. Яким чином здійснюється захист прав власника?

7 ПРАВОВА ОХОРОНА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні Українське законодавство визначає комп'ютерні програми виключно як об'єкти авторського права. Так, ст. 8 Закону про авторські права в редакції від 11 липня 2001 р., що діє на даний момент, визначає комп'ютерні програми як окремий об'єкт авторського права; ст. 18 цього ж закону в повній відповідності з міжнародними конвенціями, учасницею яких є й Україна, встановлює, що комп'ютерні програми охороняються як літературні твори незалежно від способу чи форми вираження програм. Разом з тим, ч. 3 ст. 6 Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" від 15 грудня 1993 р. з наступними змінами й доповненнями визначає, що комп'ютерні програми не можуть одержати охорону згідно з цим законом. З іншого боку, п. 3 ст. 8 Закону про авторські права стверджує, що передбачена цим законом правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору й не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані в творі. Це означає, що в Україні охороняється лише форма виразу програм (по-суті, вихідний та об'єктний коди), а їхні структура, алгоритми й ідеї, що лежать в основі програм, не підлягають охороні й можуть вільно використовуватись третіми особами.

До речі, країни англо-американської правової системи цей недолік авторсько-правової охорони комп'ютерних програм вирішили за допомогою судових прецедентів. Так, 4 серпня 1986 р. Апеляційний суд США прийняв принципове рішення про обсяг охорони комп'ютерних програм, в якому зазначалося, що охорона комп'ютерних програм не обмежується випадками прямого або часткового копіювання, а поширюється на структуру програми й на переклад з однієї машинної мови на іншу. Доцільність охорони структури, алгоритмів та ідей, які лежать в основі програми, поряд з охороною форми її виразу, приводить до висновку про необхідність введення особливого режиму охорони комп'ютерних програм. Численні публікації з цього приводу доводять інтерес як науковців, так і практиків (юристів і програмістів) до цієї проблеми. Однак ситуація досі залишається невирішеною.

Отже, комп'ютерна програма в Україні є об'єктом авторського права й охороняється як літературний твір. Означення цього об'єкта містить ст. 1 Закону про авторські права "Означення термінів": *комп'ютерна програма* - набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його в дію для досягнення певної мети або резуль-

тату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах).

На комп'ютерні програми поширюються правила про об'єкти, суб'єкти, зміст і терміни охорони авторських прав. Слід зазначити, що на сьогодні Закон про авторське право встановлює досить довгий строк охорони авторських прав - 70 років з моменту смерті автора або останнього із співавторів. На комп'ютерні програми поширюються всі випадки вільного використання творів, крім вільного використання в особистих цілях.

Особливості режиму охорони саме комп'ютерних програм як особливого виду творів визначає ст. 24 Закону про авторські права. Ця стаття дає користувачеві комп'ютерної програми право зробити й зберігати одну архівну або резервну копію правомірно придбаної програми, а також декомпілювати (перевести з об'єктного коду в вихідний текст) й модифікувати програму (внести зміни) винятково для досягнення взаємодії з іншими програмами. При цьому в разі, якщо подальше використання програми стає неправомірним, архівна або резервна копія має бути знищена. Наприклад, у разі продажу програми третій особі первісний власник втрачає право користуватись програмою і має стерти її зі свого комп'ютера та знищити архівну (резервну) копію. Що до декомпіляції програм, то практично всі правовласники забороняють такі дії незалежно від їхнього призначення. При цьому не слід забувати про те, що на території України діятиме норма ст. 24 Закону про авторські права щодо декомпіляції, оскільки вона є імперативною.

Слід звернути увагу на таке виключне майнове авторське право, як дозвіл або заборона подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця й у будь-який час за їх власним вибором (пп. 9 п. 3 ст. 15 Закону про авторські права). Цей вид використання в першу чергу застосовується до комп'ютерних програм і їхнього використання в комп'ютерних мережах, в тому числі в Інтернеті. Отже, законодавство визначає, що розміщення твору, в тому числі комп'ютерної програми, в Інтернеті без дозволу автора або правовласника є забороненим і вважатиметься порушенням авторських прав. Використання розміщеного в Інтернеті твору без дозволу автора або правовласника також є порушенням авторських прав.

Торкнемося питання закритих і відкритих вихідних кодів комп'ютерних програм, а також безоплатних ("free-ware") та умовно-безоплатних ("shareware") програм. Програмісти в процесі написання програм працюють з так званим "вихідним" кодом. Але для нормальної дії програми її необхідно "компілювати", тобто перетворити з вихідного коду в цифрову форму. Загальнодоступним залишається "об'єктний" код. У разі, якщо програма є досить складною, процес декомпіляції ускладнюється або стає майже неможливим. Скопіювати таку програму (із закритим вихідним ко-

дом) можна, але коректно внести зміни або запозичити щось для написання іншої програми - ні. Саме в таких випадках компанії-розробники дорогих комерційних програм із закритим вихідним кодом охороняють цей код як конфіденційну інформацію.

Разом з тим, в Інтернеті можна знайти безліч програм з відкритими вихідними кодами, що поширюються на умовах різних спеціальних ліцензій. Найбільш розповсюдженою з них є так звана Генеральна публічна ліцензія (GRL), що проповідує принцип "авторська ліва" ("Copyleft"). Цей принцип означає, що автор дозволяє використовувати свою розробку кожному користувачеві, однак за умови, що останній також поширюватиме свою програму з відкритим вихідним кодом і дозволить використовувати її на тих самих умовах. Таким чином, принцип "авторська ліва" спрямований не на обмеження прав суспільства на користь автора, а на розширення кола користувачів програми, яка використовується з метою створення "вільного програмного забезпечення" на противагу дорогим комерційним програмам.

7.1 Ознаки "ліцензійності" і контрафактності програмного забезпечення

Найбільш поширені такі порушення прав на програмне забезпечення: відтворення й розповсюдження програмного забезпечення на дискетах та компакт-дисках; установка «піратського» програмного забезпечення на комп'ютер, що продається; відтворення й розповсюдження програмного забезпечення через Інтернет.

Щодо першого виду порушень, то в такому разі виявити порушення авторських прав, як правило, найлегше. Фальсифікований носій та упаковка мають інший вигляд, ніж оригінальні. Часто "піратське" програмне забезпечення продається на "самописних" дисках, тоді як правовласники випускають в обіг лише диски, виготовлені промисловим способом. Упаковка фальсифікованих дисків низької якості, а може бути й простою ксерокопією оригінальної упаковки. На одному "піратському" диску може бути записаний збірник програм, та ще й різних правовласників, що свідчить про безумовну контрафактність продукту. Але трапляються й такі "піратські" диски, які дуже схожі на оригінальні: збігаються образ диска, поліграфія, коробка. Для того, щоб відрізнити "ліцензійну" продукцію від дуже схожої "піратської" правовласники застосовують такі спеціальні захисні засоби, як голографічні наклейки, сертифікати й ліцензії, виготовлені на спеціальному папері. Отже, для вирішення питання про контрафактність програмного забезпечення, яке розповсюджується на компакт-дисках і дискетах, порівнюється зовнішній вигляд продуктів, що викликають підозру, з оригінальними примірниками правовласника. Ще однією ознакою контрафактності є ціна продуктів.

При другому виді порушень та у випадку, коли сам користувач вже встановив програму на свій комп'ютер, виявити порушення авторських прав на програмне забезпечення вже складніше. Але в багатьох випадках простий аналіз програми дозволяє виявити такі ознаки контрафактності, як наявність спеціальних програм "креків" або певного нестандартного устаткування програми. Водночас легальність програмного забезпечення, встановленого на жорсткий диск, підтверджують оригінальні упаковки й оформлення дискет і дисків, випущених правовласником, експлуатаційна документація, сертифікати й ліцензії, які входили в пакет при придбанні продукту. Причому характер використання програми не може суперечити умовам, передбаченим у ліцензіях та інших експлуатаційних документах. Так, наприклад, у ліцензії має зазначатись кількість комп'ютерів, на яких можна встановити придбаний продукт. Також користувачі "ліцензійного" програмного забезпечення мають зберігати договори купівлі-продажу продуктів, бланки-замовлення, накладні й документи, що підтверджують оплату придбаних продуктів. Наявність вказаних документів навіть у разі придбання неліцензійних примірників програм свідчатиме про недоречність дій особи, яка здійснила таке придбання, за умови значної схожості контрафактного й оригінального продуктів.

Найскладнішим завданням є виявлення порушень авторських прав на програмне забезпечення шляхом розповсюдження програм Інтернетом. Тут необхідно з'ясовувати безпосередньо у правовласників, чи надавали вони дозвіл на таке розповсюдження, і яким чином користувач може використовувати програму, яку він «скачав» з Інтернету. Так, деякі правовласники розміщують свої продукти (повністю або демо-версії) в Інтернеті й надають право необмеженої кількості осіб використовувати їх, але лише для власних некомерційних цілей.

7.2 Порядок купівлі ліцензійного програмного забезпечення

Перед придбанням ліцензійного програмного забезпечення, якщо немає повного розуміння як це зробити, варто в першу чергу звернутись до ресурсів Інтернету. Усі розробники й правовласники програмних продуктів мають сайти, на яких можна знайти необхідну інформацію про продукт - його функціональне призначення, можливості, зовнішній вигляд, підтвердження ліцензійності, комплектацію продукту тощо. Крім того, на таких сайтах як правило можна знайти інформацію про продавців продуктів (у разі наявності — сертифіковані партнери, дилери, роздрібна мережа).

Як приклад розглянемо процедуру придбання ліцензійних програмних продуктів компанії Microsoft. Її російськомовний сайт, на якому є й інформація стосовно України, розміщений за адресою: www.microsoft.com/rus.

Microsoft вважає придбання програмного продукту придбанням ліцензій (прав) на використання цих продуктів. Тому основний принцип для ліцензійних продуктів цієї компанії - на кожний продукт має бути ліцензія. Умови ліцензії фіксуються в ліцензійних угодах, якими комплектуються продукти ("обгорткова ліцензія").

Microsoft здійснює продаж своїх продуктів на різних умовах:

1) *"коробкові" версії продуктів* (Full Package Produkt (FPP)) - можна придбати в роздрібній мережі. Це продукт, упакований в кольорову коробку, в якій містяться: сам носій, ліцензія та документація;

2) *"передвстановлені" версії продуктів* (Original Equipment Manufacture (OEM)) - придбати можна лише разом з новим комп'ютерним обладнанням;

3) *"корпоративні" ліцензії* - програми ліцензування для організацій, які передбачають використання продукту в мережі робочих комп'ютерів.

При придбанні коробкових та OEM-версій підтвердженням ліцензійності продуктів слугують усі компоненти придбаного пакета (ліцензійна угода, носії, документація, купон реєстраційної картки, сертифікат автентичності), а також чек/інвойс, що підтверджує факт придбання продукту. В разі, якщо пакет укомплектований ліцензією в електронному форматі, її рекомендується роздрукувати й зберігати з іншими документами на продукт.

При придбанні корпоративних ліцензій підтвердженням ліцензійних прав є іменний сертифікат.

Збереження зазначених документів здійснюється не тільки для підтвердження ліцензійності продуктів перед правоохоронними органами, а є необхідним для подальшого продажу продукту іншій особі, оскільки в такому разі всі компоненти продукту слід передати цій останній.

Російськомовний сайт Microsoft містить детальну інформацію про партнерів компанії, які здійснюють розповсюдження її продуктів, з розбивкою по містах.

Наприкінці хотілось би висловити сподівання щодо зменшення в Україні рівня піратства, в першу чергу, на ринку програмного забезпечення, що дозволить швидко розвиватися національним розробникам комп'ютерних програм.

7.3 Закон про захист програм для ЕОМ і баз даних

Цей Закон визначає правові основи розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних і спрямований на захист інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав та захист прав споживачів.

Дія цього закону поширюється на відносини, що виникають у процесі розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних.

База даних (компіляція даних) - сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації в довільній формі, у тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів;

відеограма - відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, диску для лазерних систем зчитування тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у формі запису, що є складовою частиною аудіовізуального твору. Відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій;

відтворення примірників - виготовлення одного або більше примірників аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних у будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати машина;

відтворювач - юридична чи фізична особа, яка замовила відтворення або самостійно здійснила таке відтворення на обладнанні, що є її власністю або перебуває в її володінні чи користуванні;

вініловий диск - диск, який виробляється з синтетичних матеріалів і на поверхні якого по спіралі розташовані канавки (доріжки) із записом звуку;

комп'ютерна програма - набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах);

контрольна марка - спеціальний знак, що засвідчує дотримання авторських і (або) суміжних прав і надає право на розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних. Контрольна марка є самоклеїмим знаком одноразового використання, зовнішній бік якого має спеціальний голографічний захист [17, 19, 47].

Розповсюдження на території України примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм та баз даних, а також їх прокат дозволяються лише за умови їх маркування контрольними марками.

Право на одержання контрольних марок мають імпортери, експортери та відтворювані примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних.

Контрольні марки видаються відповідною установою. Будь-яка посередницька діяльність щодо одержання та розповсюдження контрольних марок забороняється.

Для одержання контрольних марок особи, зазначені в частині першій статті 4 цього закону (далі - заявники), подають до установи:

- а) заяву встановленого зразка;
- б) копію статуту, установчого договору (у випадках, передбачених законодавством) - для юридичних осіб;
- в) копію свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності;
- г) копію довідки про включення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (для юридичних осіб) або про присвоєння ідентифікаційного коду (для фізичних осіб);
- д) перелік найменувань примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних встановленого зразка із зазначенням творів, зафіксованих на цих примірниках (мовою, що використовується для оригіналу відповідного примірника);
- е) копію державного посвідчення на право розповсюдження та демонстрування аудіовізуальних творів - фільмів;
- ж) копію договору про передачу (відчуження) майнових прав авторів і (або) суб'єктів суміжних прав або договори про передачу прав на використання аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних шляхом їх відтворення та розповсюдження примірників, починаючи з договору, за яким майнові права авторів і (або) суб'єктів суміжних прав або права на використання передаються на територію України, або починаючи з договору, за яким майнові права авторів і (або) суб'єктів суміжних прав або права на використання передаються від первинних суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав (у разі виникнення цих прав на території України). Заявник подає копії зазначених договорів, а також оригінал договору, за яким безпосередньо заявникові передаються майнові права авторів і (або) суб'єктів суміжних прав або права на використання аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних. До договорів, складених іноземною мовою, додаються їх переклади українською мовою, посвідчені в установленому порядку;
- з) копію ліцензії на здійснення господарської діяльності з впровадження голографічних захисних елементів.

Маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних контрольними марками здійснюють

імпортери, експортери та відтворювачі цих примірників перед їх розповсюдженням.

Імпортвані примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних маркуються після митного оформлення на території України.

Примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, що експортуються, маркуються перед їх митним оформленням для перевезення через митний кордон України чи передачі іноземному контрагенту на митній території України.

Кожна упаковка примірника аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних маркується однією контрольною маркою.

Упаковка, яка є невід'ємною частиною декількох різних за змістом примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних або розміщених на декількох носіях частин одного аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних, маркується однією контрольною маркою.

Придбання примірника аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних, маркованого контрольною маркою, не є набуттям прав на публічне виконання, публічний показ, публічну демонстрацію, публічне сповіщення, майновий найм, побутовий чи комерційний прокат записаного на цьому примірнику аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних.

Маркуванню контрольними марками не підлягають:

1) примірники, на яких здійснено запис уривків аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, демонстраційні версії комп'ютерних програм та баз даних або уривків кількох аудіовізуальних творів, фонограм та відеограм, якщо такий запис зроблено з метою реклами цих аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм та баз даних, які розповсюджуються на безоплатній основі;

2) твори із звуко- або відеозаписом подій, що мають особистий характер (сімейних свят тощо), якщо таке відтворення здійснено з метою їх розповсюдження серед учасників цих подій;

3) примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, що перевозяться транзитом через митну територію України;

4) примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, якщо їх виготовлено на замовлення юридичної чи фізичної особи (далі - замовник) суб'єктом підприємницької діяльності, який самостійно здійснює процес відтворення на обладнанні, що є його власністю або перебуває в його володінні чи користуванні (далі - вироб-

ник), і передача виготовлених виробником цих примірників замовнику відбувається лише з дотриманням таких умов:

замовлення виконується на підставі договору підряду з первинних матеріалів, їх компонентів або сировини, що належать замовнику, або повністю оплачені замовником;

матриці та інші первинні матеріали, у тому числі ті, що передаються електронним способом, які використовуються для виготовлення примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, є власністю замовника незалежно від того, передано такі матриці або інші первинні матеріали замовником чи виготовлено виробником у межах замовлення;

виготовлені на замовлення примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних передаються виробником замовнику в повному обсязі і не використовуються виробником для продажу як продукція його власного виробництва;

майнові права суб'єктів авторського права та суміжних прав на аудіовізуальні твори, фонограми, відеограми, комп'ютерні програми, бази даних належать замовнику і не переходять до виробника;

право власності на примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм та баз даних належить замовнику, який несе відповідальність за дотримання авторського права і суміжних прав на зазначені об'єкти права власності;

виготовлені на замовлення примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних за наявності законних підстав (зовнішньоекономічних договорів, контрактів тощо) вивозяться за межі митної території України і без їх розповсюдження в Україні;

вивезення з митної території України примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, виготовлених згідно з договором підряду, здійснюється безпосередньо виробником без передачі прав володіння, користування цими примірниками третім особам (крім тимчасової передачі таких прав транспортно-експедиторським організаціям для перевезення);

5) примірники комп'ютерних програм та баз даних, що є невід'ємною частиною періодичних друкованих видань, які містять в собі демонстраційні версії цих програм та баз даних, за умови обов'язкового посилення на право власника;

6) примірники комп'ютерних програм та баз даних, що є невід'ємною частиною обладнання, яке виготовлене або ввозиться на митну територію України [10, 17, 47].

Особи, винні у незаконному виготовленні, підробці, використанні або збуті незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, ві-

деограм, комп'ютерних програм, баз даних, притягаються до адміністративної та кримінальної відповідальності відповідно до закону.

Особи, винні у незаконному розповсюдженні примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, притягаються до цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності відповідно до закону.

У разі виявлення розповсюдження не маркованих контрольними марками примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних або маркованих контрольними марками, що мають серію і (або) номер, які не відповідають даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок, або на них нанесено інформацію, яка не відповідає назві відповідного примірника, державні інспектори з питань інтелектуальної власності вилучають такі примірники.

Розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, упаковки яких не марковані контрольними марками або марковані контрольними марками, що мають серію чи містять інформацію, які не відповідають носію цього примірника, або номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок, - тягне за собою накладення штрафу від десяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією цих примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних.

Та сама дія, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з правопорушень вищезазначених - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією цих примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних.

7.4 Основні критерії оцінювання програмного забезпечення

Основні критерії оцінки програмного забезпечення.

1. Відповідність основних функцій програмного забезпечення вимогам покупця.

2. Ступінь точної і повної відповідності можливостей програмного забезпечення потребам покупця, тобто, проводиться оцінювання програмного забезпечення на відповідність даному критерію, яке містить у собі розгляд таких питань:

- чи відповідають формати і зміст вхідної і вихідної інформації вимогам покупця;
- чи відповідають формати функціональних можливостей програмного забезпечення потребам покупця;
- чи задовольняють покупця організація файлів і керування даними;

- які є додаткові можливості для введення, виведення й обробки даних;
- який контроль помилок забезпечує програмне забезпечення;
- які передбачені процедури із відновлення програмного забезпечення у випадку відмови;
- як забезпечується захист даних і файлів.

3. Чи буде програмне забезпечення працювати на ЕОМ покупця? Оцінка з цього критерію полягає в розгляді таких питань:

- чи існує версія програмного забезпечення для моделі ЕОМ покупця;
- скільки потрібно оперативної пам'яті для нормальної роботи програмного забезпечення;
- скільки і які типи пристроїв підтримуються програмним забезпеченням;
- скільки потрібно каналів введення - виведення;
- будуть потрібні чи ні додаткові апаратні засоби і які.

У випадку, якщо буде потрібно додаткове устаткування, повинні бути розглянуті питання ціни і можливості використання такого устаткування. Якщо конфігурація ЕОМ є близькою до мінімальної, тоді необхідно вирішити чи ефективно використовувати програмне забезпечення на такій конфігурації.

4. Яка програмна підтримка необхідна для використання програмного забезпечення на ЕОМ?

- "чи може програмне забезпечення працювати під керуванням операційної системи, що використовується звичайно покупцем на його ЕОМ;
- "чи можливо використовувати наявне в покупця програмне забезпечення разом із новим і в якій мірі;
- "на якій мові програмування написане програмне забезпечення і чи є ця мова стандартною і широковикористовуваною;
- "чи можуть спеціалісти покупця обслуговувати і модифікувати програмне забезпечення у разі потреби.

5. Чи відповідає продуктивність програмного забезпечення вимогам покупця? Продуктивність програмного забезпечення, що має однакові функціональні можливості, може дуже істотно відрізнятися і залежати від багатьох чинників (таких як: розмір використовуваної пам'яті, методи опрацювання інформації, методи введення-виведення і т. д.), і тому оцінити її досить важко. Найкращий спосіб оцінювання - тестування програмного забезпечення на реальних задачах на ЕОМ покупця. Проте це дорогий засіб і покупці звичайно користуються інформацією про характеристики програмного забезпечення з різноманітних довідників, а також ознайомлюються з відгуками користувачів, які вже його використовують.

6. Наскільки легко можна адаптувати програмне забезпечення у тому випадку, якщо вимоги клієнта до опрацювання даних будуть змінюватися.

Цей критерій включає розгляд таких питань:

- чи володіє програмне забезпечення функціональними можливостями, що на даний час не входять в потреби клієнта, але які будуть потрібні в майбутньому;

- чи є обмеження на розміри записів, файлів, якщо клієнт планує збільшити об'єм і структуру даних, що оброблятимуться.

7. У якій формі поставляється програмне забезпечення?

Звичайно програмне забезпечення поставляється в об'єктному вигляді, тобто у вигляді машинних кодів. Проте, у тих випадках, коли користувач планує змінювати його і обслуговувати його надалі, він намагається одержати пакет у вигляді вихідного модуля і роздруків вихідною мовою, як правило, ціна програмного забезпечення у вихідному вигляді значно перевищує об'єктного модуля.

8. Наскільки складний процес встановлення програмного забезпечення на ЕОМ і пов'язані з цим роботи. При цьому покупець розглядає такі питання:

- які зміни буде потрібно зробити в існуючій в нього системі, процедурах і методиках;

- чи потрібно змінювати структуру файлів і їхнє розміщення на носіях, - якщо так, тоді як це зробити і коли;

- чи бере участь постачальник при встановленні програмного забезпечення, наскільки ефективна його допомога, як оцінюється вартість такої допомоги;

- чи потрібно розробляти спеціальну документацію на додаток до тієї, що надає постачальник;

- які потрібні людські ресурси та яке навчання буде потрібно для них.

9. Доступність і комфортність експлуатації програмного забезпечення користувачем оцінюється за такими основними пунктами:

- чи розробляється програмне забезпечення з орієнтацією на обчислювальну систему користувача і чи існує повна документація, що описує процедуру експлуатації програмного забезпечення на ЕОМ;

- чи є вхідні форми і документи, а також інструкції з їхньої підготовки достатньо ясними і зрозумілими;

- чи вважає кожен працівник, що буде використовувати це програмне забезпечення і програмне забезпечення задовольняє його потреби з мінімальними витратами.

10. Кількість і якість документації, що поставляється з програмним забезпеченням.

Документація повинна складатися з :

- рекламної,

- експлуатаційної,

- документації розробника (супровід).

Рекламна документація призначена для маркетингу (потреб продавця) і повинна містити основні дані про програмне забезпечення (функціональні можливості, основні характеристики, включаючи вимоги до ЕОМ і пам'яті, пристрої, які підтримуються, умови експлуатації; кількість вже наявних користувачів, можливості у порівнянні з аналогічними продуктами). Рекламна документація повинна бути надрукована англійською або рідною мовою користувача і складатися з проспектів і загальних описів. Експлуатаційна документація призначена для користувачів даного програмного забезпечення, тобто:

- системних спеціалістів, що встановлюють програмне забезпечення на ЕОМ;

- прикладних спеціалістів і програмістів, що використовують програмне забезпечення при розробці алгоритму і програмуванні прикладних програм.

7.5 Закон про захист топології інтегральних схем

Інтегральна мікросхема (ІМС) - мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення;

топографія ІМС - зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними;

свідоцтво - документ, що підтверджує реєстрацію відповідною установою топографії ІМС і засвідчує виключне право власності на цю топографію ІМС;

7.5.1 Надання прав на топографію ІМС

Держава здійснює правову охорону топографії ІМС шляхом її реєстрації в установі. Особливості охорони прав на топографії ІМС, віднесені до державної таємниці, визначаються окремим законодавством. Цим законом не охороняються права на ідеї, способи, системи, технології або закодовану інформацію, які можуть бути втілені в топографію ІМС. Виключне право на використання топографії ІМС засвідчується свідоцтвом, яке підтверджує реєстрацію топографії ІМС. Свідоцтво діє десять років від дати подання заявки до установи або від дати першого використання топографії ІМС. Дія реєстрації припиняється достроково в разі визнання такої реєстрації недійсною відповідно до статті 20 цього закону. Обсяг прав на топогра-

фію ІМС визначається зображенням топографії ІМС на матеріальному носії.

7.5.2 Порядок реєстрації топографії ІМС

Особа, яка бажає зареєструвати топографію ІМС і має на це право, подає до Установи заявку на реєстрацію. Заявка на реєстрацію топографії ІМС може бути подана двома і більше особами.

За дорученням заявника заявку на реєстрацію може бути подано через представника у справах інтелектуальної власності або іншу довірену особу. Довіреною особою заявника не може бути працівник установи і її експертного органу.

Заявка на реєстрацію топографії ІМС повинна стосуватися тільки однієї топографії ІМС.

Заявка на реєстрацію складається українською мовою і повинна містити:

- заяву про реєстрацію топографії ІМС;
- матеріали, що ідентифікують топографію ІМС.

З метою ідентифікації топографії ІМС, яка не використовувалася до дати подання заявки, установі подаються в одному примірнику матеріали, що дають вичерпну інформацію щодо топографії.

З метою ідентифікації топографії ІМС, яка використовувалася до дати подання заявки, установі разом із заявкою подаються зразки ІМС, що включають дану топографію, в такому вигляді, в якому її введено в оборот. У цьому разі заява повинна містити також відомості про дату, коли топографію ІМС вперше було використано, а матеріали - основні технічні характеристики зразка ІМС.

Якщо подані матеріали, що ідентифікують топографію ІМС, містять інформацію про будь-який шар топографії ІМС або його частину, яка, на думку заявника, є конфіденційною, то даний шар у цілому або відповідну його частину може бути вилучено і включено до складу матеріалів, що ідентифікують топографію ІМС, в закодованій формі.

Подані заявником матеріали, що ідентифікують топографію ІМС, і зразки ІМС, що включають дану топографію, зберігаються установою шість років після закінчення дії реєстрації. Після закінчення цього терміну ідентифікаційні матеріали та зразки ІМС повертаються власнику права на його вимогу, а за відсутності такої вимоги - знищуються.

У заяві про реєстрацію топографії ІМС необхідно вказати заявника (заявників) та його (їх) адресу, а також автора (авторів).

Якщо заявників два і більше, то у заяві може бути зазначено, на адресу котрого з них належить надіслати свідоцтво.

Автор має право вимагати, щоб його не згадували як автора в публікації установи. За подання заявки сплачується збір.

7.5.3 Захист прав власника топографії ІМС

Порушенням прав власника зареєстрованої топографії ІМС, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України, вважається будь-яке посягання на його права, передбачені статтею 16 цього закону. На вимогу власника прав на зареєстровану топографію ІМС таке порушення повинно бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику прав заподіяні збитки. Вимагати поновлення порушених прав власника зареєстрованої топографії ІМС може за його згодою також особа, яка придбала ліцензію.

Захист прав на топографію ІМС здійснюється у судовому та іншому встановленому законом порядку. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у зв'язку із застосуванням цього закону.

Суди відповідно до їх компетенції розв'язують, зокрема, спори про:

- авторство на топографію ІМС;
- встановлення факту використання топографії ІМС;
- встановлення власника свідоцтва;
- порушення прав власника свідоцтва;
- укладання та виконання ліцензійних договорів;
- компенсації.

Охорона прав на топографії ІМС в іноземних державах.

Автор топографії ІМС чи його правонаступник, роботодавець автора чи його правонаступник мають право на реєстрацію топографії ІМС в іноземних державах. Охорона в іноземних державах прав на розроблені в Україні топографії ІМС здійснюється відповідно до міжнародних договорів України та законодавства іноземних держав.

До подання заявки на одержання охорони прав на топографію ІМС в орган іноземної держави, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, заявник зобов'язаний подати заявку до установи і повідомити його про наміри здійснити таку охорону.

Витрати, пов'язані з одержанням охорони прав на топографію ІМС в іноземних державах, несе заявник чи за його згодою інша особа.

Контрольні запитання

1. Чому виникла необхідність захисту програмного забезпечення?
2. Як захищають комп'ютерні програми?
3. В чому полягає різниця між ліцензійним і контрафактним програмним забезпеченням?
4. Умови придбання ліцензійного програмного забезпечення.
5. Які критерії оцінювання програмного забезпечення найчастіше використовують на практиці?

8 ЗНАК "КОПІРАЙТ" І МЕЖІ ЙОГО ПРОЯВУ

8.1 Захист інтелектуальної власності

Копірайт являє собою виключне право відтворювати оригінальні авторські роботи, зафіксовані в будь-якому відчутному середовищі виразу, виготовляти похідні роботи, основані на оригінальній роботі, а також виконувати або виставляти роботу у випадку музичних, драматичних, хореографічних і скульптурних робіт. Охорона за копірайт не поширюється на ідеї, процедури, процеси, системи, методи функціонування, концепції, принципи чи відкриття, незалежно від форми, в якій вони описані, пояснені або втілені. Замість цього копірайтна охорона обмежується конкретним авторським виразом ідеї, процесу, концепції і т. п. в відчутному середовищі.

Охорона з копірайту автоматично присутня у всіх авторських роботах з моменту їх створення. Угода ТРІПС встановлює мінімальний стандарт за терміном дії копірайтної охорони. У випадку фізичної особи таким терміном є життя автора плюс 50 років. У випадку корпоративної структури це 50 років після закінчення календарного року уповноваженої публікації або, при відсутності публікації, після закінчення календарного року створення роботи (стаття 12 ТРІПС). Строк дії охорони для записаних живих виконань складає 50 років для виконавця і продюсера і 20 років для мовника твору. Нещодавно Сполучені Штати відновили свою систему охорони копірайтних робіт в рамках "Акту про електронний копірайт в новому тисячолітті". Наприклад, у Сполучених Штатах копірайт на роботу індивідуального автора, створену 1 січня 1978 р. або пізніше цієї дати, зберігається протягом його життя плюс 70 років після смерті автора. Однак якщо робота створена за наймом, копірайт діє 120 років з моменту її створення або 95 років з моменту першої публікації, в залежності від того, який з цих термінів коротший.

Виключні права, які надаються власнику копірайту, не включають в себе право забороняти іншим особам добропорядне використання роботи власника. До можливих видів добропорядного використання відносяться критика, коментарі, повідомлення новин, викладання або освіта і дослідницька діяльність. Сутність роботи, скопійований обсяг і вплив копіювання на комерційну цінність роботи - всі ці фактори враховуються при визначенні того, чи є уповноважене використання "добропорядним".

Для того щоб гарантувати охорону з копірайту, твір, який розглядається, має бути оригінальною авторською роботою, зафіксованою в відчутному середовищі виразу. Авторські роботи, що підпадають під це означення, можуть включати в себе: літературні роботи (у тому числі комп'ютерні програми); музичні твори та супроводжуючі їх тексти; та драматичні

твори і діалоги; пантомімні та хореографічні роботи; зображувальні, графічні та скульптурні роботи; кінематографічні та інші аудіовізуальні роботи; звукозаписи.

Важливо зазначити, що закони багатьох країн не обмежують тип або форму роботи, оскільки автори продовжують винаходити нові способи самовираження.

Перевірка на оригінальність роботи звичайно складається з двох елементів. По-перше, авторська робота повинна виходити від автора в тому сенсі, що має бути дійсно незалежно створена автором, а не скопійована з інших робіт. По-друге, робота повинна містити достатній обсяг творчості для того, щоб являти собою щось більше, ніж тривіальність.

Щоб претендувати на охорону за копірайтом, робота повинна бути зафіксована в відчутному середовищі виразу. Робота є зафіксованою тоді, коли її втілення в відчутному середовищі досить постійне або стійке для того, щоб її можна було сприймати, відтворювати або іншим чином повідомляти протягом періоду часу, що не є швидкоплинним. Засіб, спосіб або середовище фіксації не мають значення.

У більшості країн реєстрація копірайту відносно проста і недорога. Хоча копірайтна охорона діє з того моменту, коли робота фіксується у відчутній формі вираження, в деяких країнах реєстрація копірайту приносить важливі додаткові вигоди. Хоча деякі члени СОТ, в тому числі Сполучені Штати, зберігають систему реєстрації робіт, що охороняються копірайтом, Угода ТРІПС виключає використання таких формальностей, як реєстраційна система, як обов'язкова вимога для іноземних громадян до порушення юридичних дій щодо припинення порушення копірайту або відшкодування витрат, пов'язаних з його примусовим здійсненням, включаючи оплату послуг адвокатів. Тому, наприклад, Сполучені Штати можуть вимагати, щоб громадяни США, але не іноземні автори, реєстрували свої роботи у відомстві США з копірайту. Крім того, в деяких країнах реєстрація копірайту служить презумпцією доказу дійсності копірайту та володіння ним.

Дія копірайту заснована на простому принципі: якщо ти не можеш захистити те, що тобі належить – це означає, що це тобі не належить. Індустрія копірайта відіграє колосальну роль в економіці США. За оцінками Міністерства торгівлі США, галузі економіки США, які захищають права на свої вироби за допомогою копірайта, забезпечують 5% валового внутрішнього продукту Сполучених Штатів і є однією з найуспішніших експортних статей США, що приносять більше виручки за рахунок продаж за межами США, чим сільське господарство, автомобіле- і авіабудування. Темпи створення нових робочих місць в індустрії копірайту в три рази перевищують темпи зростання решти економіки США. Джек Валенті, глава Асоціації кіновиробників Америки, один з відомих захисників існуючих

правил поведінки з авторськими правами, вважає, що порушення копірайту щорічно наносять кіновиробникам США збиток, що становить, за найскромнішими оцінками, 3 млрд дол. За даними консалтингової фірми Viant, щодня через Інтернет нелегально викачується 350 тис. кінофільмів.

Копірайт (copyright - право на відтворення) - це форма захисту інтелектуальної власності. Право на копірайт неможливо отримати за схемою, яка використовується для отримання патенту. Процес оформлення патенту - складний і трудомісткий. На відміну від нього, згідно з американським законом про копірайт, останній виникає негайно після закінчення роботи над авторським твором, незалежно від того, де і коли ця робота була опублікована і чи була опублікована взагалі, а також чи були зареєстровані права автора на його творіння. Проте управління у справах копірайту США пропонує послуги з реєстрації копірайтів, що у разі судового розгляду дозволяє обґрунтувати законність права володіння інтелектуальною власністю. Втім ніяких дозволів не вимагається, щоб автор почав використовувати знак копірайту. Копірайт захищає літературні, музичні, хореографічні, графічні, архітектурні твори, фотографії, ігри і т. д. Твір, захищений копірайтом, а також будь-яка його частина не може бути використана без дозволу власника.

Копірайтом, проте, не можуть бути захищені ідея, процедура, процес, принцип і т. д. - оскільки, наприклад, заборона на використання тієї або іншої ідеї виключить її з користування людством і зробить неможливим створення нових і оригінальних робіт на її основі. Консалтингова організація IPWatehdog ілюструє цей принцип таким прикладом: роман про дві світові війни може бути захищений копірайтом, але сама ідея написання нових романів на цю тему копірайтом захищена бути не може. Закон декларує, що твори, захищені копірайтом, можуть бути використані для критики, коментарів, повідомлень засобів масової інформації, навчання і викладання, а також наукових досліджень. Проте при цьому твір повинен використовуватися чесно, з використанням ряду правил, найбільш відомим з яких є коректне посилання на джерело і пряме цитування не більше двох абзаців оригінального тексту.

Графомани і маловідомі літератори подають до суду на авторів популярних романів, звинувачуючи їх у викраданні сюжетів зі своїх творів. Аналогічні суперечки періодично проходять між софтверними компаніями: в кінці 1990-х років компанія Microsoft погодилася виплатити компанії Apple солідну компенсацію за те, що частково використовувала ідеї Apple при створенні програми Windows.

Фактично жоден автор не може бути упевнений в тому, що його твір не може бути визнаний плагіатом, оскільки щось подібне було створено декілька десятиліть тому. Причина цього полягає в тривалих термінах дії копірайту. Раніше законодавство США декларувало, що право на копірайт

може зберігатися впродовж 14-ти років, проте може бути продовжено і, ймовірно, може пролонгуватися до нескінченності. Професор юридичного факультету Стенфордського університету Лоренс Лессиг, автор книги "Майбутнє ідей", підрахував, що за останні 40 років Конгрес США продовжував терміни дії копірайту 11 разів. У 1998 році, коли це відбулося востаннє (був прийнятий закон Copyright Term Extension Act), була прийнята така формула: авторські права на той або інший твір зберігаються до кінця життя його автора плюс 70 років. Це означає, що величезні масиви інформації знов залишаються недоступними для суспільства. Рішення Конгресу було оспорено в суді, але в 2003 році Верховний суд США підтвердив його правомочність.

Лессиг став ідейним натхненником групи американських інтелектуалів, що створили неформальний рух з умовною назвою *Copy Left*. Ця назва має потрібний сенс. Якщо слово "копірайт", можна буквально перекласти, також, як "Права копія", то *Copy Left* - це "Ліва копія". Крім того, назва має значення "Забути копію". Спочатку цей вираз використовували програмісти, щоб показати, що частина написаного ними програмного коду може бути використана всіма охочими. З погляду прихильників Лессига, автори, що захищають права на свій твір, можуть цілком компенсувати свої працевитрати за 14 років. Проте головними захисниками максимального продовження термінів дії копірайту є спадкоємці авторів, а також компанії, які різними способами вступають у володіння спадщиною творця. Джеймс Гласман, науковий співробітник Інституту американського підприємництва, вважає, що проблема захисту інтелектуальної власності стала однією з причин того, що технологічна революція перетворюється з дороги до свободи - в дорогу до рабства. Число творів, патентів і торгових марок, які потребуватимуть захисту, збільшується щодня. Нині викрадачі чужої інтелектуальної власності не пов'язані державними кордонами і можуть діяти в різних країнах і континентах. Отже, неминуче збільшуватимуться витрати власників авторських прав на відстежування подібних порушень. Зрештою, власники копірайту можуть стати рабами своєї власності - значна частина їх зусиль йтиме не на створення нового, а на захист старого.

Якщо власники авторських прав зможуть ефективно контролювати те, як суспільство розпоряджається їх власністю, то, теоретично, вони зможуть стягувати платню, наприклад, за передрук декількох написаних ними абзаців в чужій книзі. Саме тому Джонатан Циттран, відомий юрист, засновник дослідницького центру *Berkman Center for Internet and Society*, вважає, що дії американських законодавців неконституційні і фанатичні.

Роберт Бойнтон, що опублікував статтю з красномовною назвою "Тиранія копірайту" в журналі *The New York Times Magazine*, дійшов висновку, що єдиним достовірно вільним простором, де закони щодо захисту

копірайту не діють повною мірою, є Інтернет. Проте ера тотальної свободи у всесвітній мережі добігає кінця. Кіновиробники і компанії звукозапису останні два роки використовують програми, які дозволяють виявляти в мережі користувачів, що нелегально викачують кіно або музику. Також розроблено програмне забезпечення, яке дозволяє знаходити в мережі шматки тексту, скопійовані з того або іншого джерела. Подібні програми (наприклад Copryfinder або Thenticate) використовують юридичні фірми, які захищають інтереси письменників і журналістів, а також самі засоби масової інформації (за повідомленням агентства Associated Press, газета USA Today застосовувала його, щоб довести, що один з її журналістів займався плагіатом). Вже існують сайти, де будь-який творець тексту, вивішеного в Інтернеті, може зареєструвати його і в майбутньому відстежувати - чи не викрали інші інтернетчики слова і пропозиції, що належать йому.

8.2 Історія копірайту в США

У 2003 році управління у справах копірайту США одержало більше 600 тис. заявок на реєстрацію авторських прав. У 500 випадках в реєстрації було відмовлено, оскільки подавці заявок були визнані плагіаторами. За станом на 2001 рік в базі даних управління було близько 30 млн. творів, захищених копірайтом.

1790 рік. Вперше прийнятий закон, що вводить правило копірайту. Закон захищає авторів книг, карт і креслень. Автор твору володіє правами на своє творіння впродовж 14-ти років і після закінчення цього терміну має право продовжити його ще на 14 років. Реєстрація проводиться в місцевих судах. У тому ж році літератор Джон Беррі з Філадельфії захистив копірайтом свою книгу "Книга Філадельфійської вимови".

1802 рік. Копірайтом дозволено захищати будь-які видання, що вийшли з друкарні.

1831 рік. Право на копірайт отримують композитори. Нотні записи їх творів заборонено передруковувати і продавати без дозволу. Термін дії копірайту продовжений до 28 років з правом пролонгації ще на 14 років.

1856 рік. Копірайтом дозволено захищати драматичні твори.

1865 рік. Копірайт розповсюджується на фотографії.

1870 рік. Всі роботи із реєстрації авторських прав бере на себе бібліотека Конгресу США. Право копірайту поширене на художників і скульпторів. Окремо відмічено, що копірайт не забороняє перекладати літературний твір іноземною мовою або створювати сценічні інсценування на його основі.

1886 рік. Підписано першу повномасштабну Міжнародну угоду про захист авторських прав - Бернська конвенція про охорону літературних і

художніх творів. Метою конвенції було - забезпечити взаємне визнання авторських прав різними державами і встановлення міжнародних норм для їх захисту. Європейські країни домовилися створити єдину процедуру реєстрації авторських прав, а не реєструвати копірайт в кожній окремій державі. Бернська конвенція неодноразово переглядалася і доповнювалася. Наприклад, в 1908 році було ухвалено рішення встановити термін дії копірайту в строк життя автора плюс 50 років. США приєдналися до Бернської конвенції тільки через століття - в 1988 році.

1891 рік. США уклали першу угоду про міжнародний захист авторських прав. Ухвалення цього закону ініціювали американські письменники. Оскільки США в той час ще не приєдналися до Бернської конвенції, тодішні пірати почали активно видавати в США книги європейських письменників за дуже низькою ціною. Продукція американських письменників з цієї ж причини стала продаватися погано.

1897 рік. Музичні твори заборонено виконувати без дозволу автора.

1909 рік. Прийнято правило, згідно з яким авторські права отримуються після першої публікації (обнародування) твору. Термін дії копірайту збільшений - дозволено продовжувати на 28 років.

1912 рік. Копірайтом дозволено захищати кінофільми, які раніше вважалися галуззю фотографії.

1952 рік. У Женеві підписана Всесвітня конвенція про авторське право.

1953 рік. Копірайтом дозволено захищати абсолютно всі літературні твори.

1971 рік. У Парижі переглянута Всесвітня конвенція про авторське право.

1978 рік. Термін дії копірайту знов продовжений. Тепер він діє до смерті автора і залишається у силі ще 50 років.

1980 рік. Копірайтом дозволене захищати комп'ютерні програми.

1982 рік. У законодавство США вносяться доповнення, які дозволяють засудити порушників закону про копірайт до великих штрафів і тюремного утримування.

1983 рік. Знаковий судовий процес. Британська Енциклопедія подала до суду на органи шкільного утворення США, звинувативши їх тому, що вони виготовляють для шкіл навчальні телепередачі, в яких активно використовують інформацію Енциклопедії. Ці передачі транслюються по багатьох школах, крім того, доступ до записів мають всі охочі школярі і їх батьки. Суд став на сторону Британської Енциклопедії, порахувавши, що педагоги порушили закон про авторські права.

1987 рік. Відомий письменник Джером Селінджер подав до суду на письменника Іена Хемілтона, який підготував його літературну біографію. Селінджер звинуватив Хемілтона в незаконному використанні своїх лис-

тів, одержаних Хемілтоном від адресатів Селінджера. Суд заборонив публікацію біографії.

1990 рік. Копірайтом дозволено захищати архітектурні проекти, комп'ютерну графіку, художні інсталяції і перформанси.

1991 рік. Об'єктом судової суперечки стали телефонні книги. Одна компанія-видавець подала до суду на іншу, звинувативши її в тому, що вона надрукувала аналогічну інформацію. Суд ухвалив, що адреси і телефони жителів того або іншого міста не можуть захищатися копірайтом, тому що є "колекцією фактів", яку кожен має право збирати і публікувати.

1992 рік. Заборонено переписувати і відтворювати музичні записи без дозволу власників прав на них. Приватний звукозапис дозволений виключно для домашнього користування.

1993 рік. Перший процес про порушення прав копірайту в Інтернеті. Журнал Playboy засудив власника інтернет-сайту, який вивісив на ньому відскановані фотографії дівчат з журналу.

1994 рік. Заборонений нелегальний запис виступів музикантів і перезапис відеокліпів. У тому ж році відомий музикант Рой Орбісон подав до суду на групу 2 Live Crew, яка зробила пародію на один з його хітів. Суд встав на сторону 2 Live Crew.

1995 рік. Прецедентний судовий процес про порушення авторських прав в Інтернеті, коли один з користувачів сервера вивісив на ньому матеріали, захищені копірайтом, а власник авторських прав подав до суду на власника сервера. Суд виправдав інтернетчика.

1996 рік. У Женеві представники 160-ти країн світу підписали документи про створення Всесвітньої організації із захисту інтелектуальної власності (ВОІВ).

1998 рік. Термін дії копірайта продовжений. Він діє до смерті автора і плюс 70 років після цього.

1998 рік. Новий закон обмежив можливості використання комп'ютерів для копіювання і відтворення творів, що захищаються копірайтом. Копірайтом дозволено захищати форму корпусу судна.

2001 рік. Журналіст, позаштатний співробітник газети New York Times, виграв процес проти цього видання. Причиною позову стало те, що New York Times виклала ряд його матеріалів в базу даних, яка була запропонована для комерційного використання.

Контрольні запитання

1. Дайте означення терміна "копірайт".
2. Поясніть суть "копірайту".
3. Чим "копірайт" відрізняється від плагіату?
4. Прокоментуйте наведену історію копірайту.

9 ЦИТУВАННЯ ЧУЖИХ РОБІТ

При цитуванні потрібно дотримувати точну відповідність цитати джерелу. Допустимі лише деякі відхилення, наприклад: можуть бути модернізовані орфографія і пунктуація за сучасними правилами, якщо тільки це не індивідуальна орфографія або пунктуація автора; можуть бути пропущені окремі слова, словосполучення, фрази в цитаті за умови, що, по-перше, думка автора не буде спотворена пропуском, по-друге, цей пропуск буде позначений багатокрапкою.

Цитати, точно відповідаючи джерелу, обов'язково беруться в лапки. Лапки не ставлять у віршованій цитаті, вилученій з тексту, в цитаті, узятій епіграфом до книги або статті, в перефразованій цитаті.

На кожен цитування, оформлену в лапках або без лапок, а також будь-яке запозичення з чужої роботи (таблицю, схему, карту і т.з.) повинно бути дано бібліографічне посилання. Використання чужих ідей, фактичного матеріалу, цитування без посилання на джерело запозичення є порушенням авторського права і розцінюється як плагіат, тобто привласнення чужого авторства, видача чужого твору або винаходу за своє. Перекладання недовільного авторського тексту не є цитуванням, але передбачає посилання на використовуване джерело.

Допускається без згоди автора і без виплати авторської винагороди, але з обов'язковим вказанням імені автора, твір якого використовується, і джерела запозичення:

- цитування в оригіналі і в перекладі в наукових, дослідницьких, по-лемічних, критичних і інформаційних цілях з правомірно обнародуваних творів в об'ємі, виправданому метою цитування, включаючи відтворення уривків з газетних і журнальних статей у формі оглядів друку;

- використання правомірно обнародуваних творів і уривків з них, як ілюстрації у виданнях, в радіо- і телепередачах, звуко- і відеозаписах навчального характеру в об'ємі, виправданому поставленою метою;

- відтворення в газетах, передача в ефір або повідомлення по кабелю для загального зведення правомірно опублікованих в газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних, соціальних і релігійних питань або переданих в ефір творів такого ж характеру у випадках, коли такі відтворення, передача в ефір або повідомлення по кабелю не були спеціально заборонені автором;

- відтворення в газетах, передача в ефір або повідомлення по кабелю для загального зведення публічно виголошених політичних промов, звернень, доповідей і інших аналогічних творів в об'ємі, виправданому інформаційною метою. При цьому за автором зберігається право на публікацію таких творів в збірках;

- відтворення або повідомлення для загального зведення в оглядах поточних подій засобами фотографії, шляхом передачі в ефір або повідомлення для загального зведення по кабелю творів, які стають побаченими або почутими в ході таких подій, в об'ємі, виправданому інформаційною метою. При цьому за автором зберігається право на публікацію таких творів в збірках;

- відтворення правомірно обнародованих творів без одержання прибутку, рельєфно-точковим шрифтом або іншими спеціальними способами для сліпих, окрім творів, спеціально створених для таких способів відтворення.

9.1 Правила цитування та посилання на використані джерела при написанні дисертацій

При написанні дисертації здобувач повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться в дисертації, або на ідеях і висновках яких розроблюються проблеми, задачі, питання, вивченню яких присвячена дисертація. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання в дисертації.

Посилання в тексті дисертації на джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «... у працях [1-7] ...».

Рекомендується в основному тексті або у заключних абзацах розділів давати посилання на особисті наукові праці здобувача (принаймні ті, перелік яких наведено в авторефераті).

Посилання на ілюстрації дисертації вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад, "рис. 1.2".

Посилання на формули дисертації вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад "... у формулі (2.1)".

На всі таблиці дисертації повинні бути посилання в тексті, при цьому слово "таблиця" в тексті пишуть скорочено, наприклад: "...в табл. 1.2".

У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово "дивись", наприклад: "див. табл. 1.3".

Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити цитати. Науковий етикет потребує точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором.

Загальні вимоги до цитування такі:

- текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз "так званий";

- цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, на кінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

- кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

- при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів, і давати відповідні посилання на джерело;

- якщо необхідно виявити ставлення автора дисертації до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

- якщо автор дисертації, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора дисертації, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш - М. Х.), (підкреслено мною - М. Х.), (розрядка моя - М. Х.).

Контрольні запитання

1. Що являє собою цитування?
2. Коли при цитуванні потрібна згода автора, а коли ні?
3. Які юридичні наслідки має неправильне оформлення цитування?

10 НЕКЛАСИЧНИЙ ПОГЛЯД НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

В умовах, коли найбільш інтенсивно розвивається інформаційний сектор економіки, коли він починає визначати зміст всієї господарської і соціальної системи, засоби передачі, накопичення і обробки інформації стають доступними усе більш широкому колу спеціалістів, зайнятих у сфері інтелектуального виробництва. В такій ситуації власність на інформацію, інформаційні матеріали та канали їх поширення стає настільки ж визначальною у соціальних процесах, як і власність на засоби виробництва у період становлення індустріального суспільства. Тому очевидно, використання цієї власності, особливості її формування, закріплення і дотримання мають усе більше значення у суспільстві - і зміст цього поняття стає усе більш неоднозначним.

Інформація, засоби її відтворення і поширення стали доступнішими в тисячі разів і неймовірно поширились. Так, кількість користувачів Інтернету зростає приблизно в 1,6-2 рази щороку. В результаті представники "класу інтелектуалів" отримали унікальну можливість володіти засобами виробництва інформаційних продуктів як особистою власністю і вступати у стосунки з корпораціями не як продавці власної робочої сили, а як поставальники готової інформаційної продукції. Відбувається швидке зростання тієї частини населення, яка виступає в ролі товаровиробників, що займають позицію поза традиційними відносинами праці та капіталу: чисельність працівників, пов'язаних зі своїм робочим місцем телекомунікаційними мережами або таких що працюють індивідуально, зросла в США з 3 млн. чоловік в 1990-му році до 10 млн. в 1995-му і до 26,8 млн. на початку 2000-го.

Сьогодні в літературі розгорнулась дискусія про те, що саме є об'єктом власності сучасних працівників інтелектуальної сфери. Згідно з різними точками зору, в такій якості можуть виступати як готовий продукт їх творчої діяльності - знання або інформація, так і організаційний процес, запропонований тим чи іншим менеджером. Відбуваються спроби ввести в науковий обіг такі поняття як "внутрішня власність", що невід'ємна від самої особистості, або "не власність" (non-ownership), коли говориться про те, що власність взагалі втрачає своє значення перед обличчям знань та інформації, права володіння якими можуть бути лише досить обмеженими і умовними. Закріплюється думка про те, що особиста власність, на відміну від приватної, в ході використання збагачує працівника, формуючи його нові, невідчужувані можливості і виступає більш потужним продуктивним мотивом, ніж будь-який інший вид власності. В основі особистої власності лежить незаперечна належність людині її власних якостей і продуктів діяльності, а результатом виступає подолання властивого індустріальній епосі відчуження людини від суспільства.

З іншої сторони, особиста власність працівників на їх унікальні здатності і можливості самостійного створення закінченого інтелектуального продукту "формують новий вищий клас інтелектуалів, що посідають домінуючі позиції на ринку праці та отримують таким чином можливість диктувати суспільству свої умови. На думку російського соціолога В. Іноземцева, в найближчій перспективі Захід може зіткнутись із небезпечним соціальним протистоянням між працівниками інтелектуальної сфери, що втілюють нову господарську реальність на принципах особистої власності, володіючи своїми здатностями та результатами своєї діяльності і рештою суспільства, яке досі живе за канонами індустріальної епохи.

На сьогодні важливо впевнено прогнозувати підсумок такого протистояння, але вже зрозуміло, що найбільш складною проблемою, з якою зіткнеться суспільство XXI століття, буде забезпечення безконфліктного переходу від індустріального суспільства до інформаційного. З початку XX століття західні економіки усе більшою мірою набували рис "економік, основаних на знаннях", коли самі знання - є здатність обробляти отримувану інформацію і виробляти нову. Виробництво інформації та унікальної продукції, в якій зафіксовані основні досягнення культури, радикально відрізняються від виробництва інших благ, що потребують високого, а не низького, як в індустріальному суспільстві, рівня освіти працівників; в процесі виробництва відбувається вдосконалення робочої сили, а не її виснаження; споживання науко - та інформаційноємкої продукції стає фактором, що сприяє, а не перешкоджає накопиченню капіталу, і, нарешті, інформаційний продукт може бути реалізований кілька разів, даючи його власнику прибуток, залишаючись його власністю.

Саме з того моменту, як західні економіки стали "засновуватись на знаннях", будь-які спроби "наздоганяючого розвитку", що передбачали мобілізацію традиційних факторів виробництва, виявились приреченими. Провідні західні країни усе більше консервують своє домінуюче становище в світовій економіці. "Нова нерівність" - цей продукт нової економіки, виступає результатом не стільки зовнішньої експансії західного світу, скільки його внутрішнього прогресу. У свою чергу, глобалізація, яку нерідко вважають причиною поглиблення нерівності між регіонами, не може бути такою, оскільки вона просто не може стати значущим фактором подолання нерівності.

Водночас інститути індустріального суспільства намагаються зберегти свій вплив, який в сфері інтелектуальної власності простежити дуже легко.

"Абсурдна", за означенням деяких науковців, система авторських прав змушує вчених передавати всі права на свої твори видавцям великих комерційних журналів, а згодом викупати свої роботи з монопольною підпискою. В результаті вченим доводиться створювати організації для віль-

ного розповсюдження наукової літератури, які незалежні від системи комерційних журналів. Розвиток мережі Інтернет відкриває небачені можливості для реалізації таких проектів. Так, наприклад фонд Гордона і Бетті Мур спонсорує "публічну бібліотеку наукової літератури", а фонд Джорджа Сороса підтримує Будапештську ініціативу відкритого доступу.

Хоча система авторських прав ціною наукової відкритості збагачує олігархів від видавництв, система патентів ще більше гальмує науку. В 1980 році Конгрес США прийняв Акт Бея-Доула, який стимулював університети патентувати результати робіт, проведених на державні кошти. Тоді ж Бюро Патентів США схвалило патентування живих організмів та їхніх генів, і до цих пір на наших очах відбуваються неймовірні перегони за контролем над цією важливою інформацією.

Таким чином можна підсумувати три головних аспекти становлення інтелектуальної власності.

1. Особиста власність на продукти інтелектуальної діяльності є більш продуктивним інститутом для реалізації індивіда в суспільстві, ніж традиційна власність на засоби виробництва та власну робочу силу. Зміна цих форм власності є одним із найочевидніших свідчень переходу до інформаційного суспільства.

2. Вищезазначений перехід може супроводжуватися також і дезінтеграційними ефектами, такими, як протистояння між новим "класом інтелектуалів" та традиційними класами індустріального суспільства.

3. Інший диференціюючий ефект інституціоналізації проявив інтелектуальної власності виявляється у консервації країнами з високим рівнем інтелектуальних технологій і транснаціональними корпораціями свого домінуючого статусу в світовій економіці через створення і підтримання дискримінуючої системи прав інтелектуальної власності.

Проте розвиток інформаційних технологій створив також і явище, що отримало назву "інформаційна олігархія". Технологічні ресурси мережі Інтернет створюють можливості для утворення організацій вільного доступу, що поширюють (легально або ні) інформацію та знання, і разом з тим, досить потужні механізми для уникнення тиску з боку "інформаційних олігархів". Поруч із тим, що такі системи обміну і поширення інформації часто використовуються з метою, яку складно описати як інтегруючу або прогресивну функцію, з іншого боку, ми маємо приклад численних програмних продуктів, таких як операційна система Linux, створена численним колективом ентузіастів і відкрита для вільного доступу і використання.

Підсумовуючи вищезазначене, слід сказати, що розвиток інформаційних технологій має досить неоднозначний вплив на трансформацію суспільних відносин в процесі переходу від індустріального суспільства до інформаційного. Інститут інтелектуальної власності є одним із яскравих

прикладів такої неоднозначності. Торкаючись інтересів численних соціальних груп, розвиток інформаційних технологій зумовлює розширення поля протистояння між ними, уможливаючи як нові форми домінування, так і нові форми опору. Становлення інституту інтелектуальної власності має у собі як явні інтегруючі, продуктивні функції - такі як розширення простору для реалізації індивіда, зменшення його відчуження від результатів власної праці, так і латентні дисфункції - уможливлення "інформаційної олігархії", монополії на знання та збільшення нерівності, що зайвий раз свідчить про необхідність детальнішого вивчення процесів інформатизації та їхнього впливу на соціальну структуру.

Динамічність інтеграційних процесів, які відбуваються сьогодні в Європі, потребують від нашої країни вирішення комплексу важливих економіко-правових і соціальних питань, що сприятимуть приєднанню до Європейського Співтовариства. І особливі вимоги стосуються власне вдосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності, зокрема забезпечення ефективного правового захисту результатів творчої діяльності авторів. Адже, не зважаючи на те, що національне законодавство закріплює широкий обсяг їхніх прав, на практиці ці положення досить часто не реалізуються. Однією з причин є відсутність чіткого механізму права реалізації, а також недостатня ефективність деяких норм, покликаних регулювати відносини в цій сфері. Виправити ситуацію можна тільки спільними діями авторів, законодавців та користувачів інтелектуальної продукції.

Контрольні запитання

1. В чому полягає нетрадиційність підходу до інтелектуальної власності?
2. Які ознаки нетрадиційного підходу до інтелектуальної власності Ви знаєте?
3. Назвіть три основні аспекти становлення інтелектуальної власності.

ПІСЛЯМОВА

Основними цілями діяльності Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) є охорона інтелектуальної власності в цілому світі за допомогою співробітництва між державами і міжнародними організаціями та розширення адміністративного співробітництва між союзами в області інтелектуальної власності. Відповідно до поставлених цілей ВОІВ виконує такі функції:

- укладання нових міжнародних договорів щодо вдосконалення національного законодавства в сфері підтримання охорони інтелектуальної власності в цілому світі;
- надання технічної допомоги країнам, що розвиваються;
- збір і розповсюдження інформації;
- підтримку при одночасному отриманні прав на винаходи, торгові марки, промислові зразки чи моделі в декількох країнах.

Україна завжди мала великий науково-технічний потенціал (науково-дослідну базу, висококваліфіковані наукові кадри) та розвинуту промисловість, у тому числі у таких наукомістких галузях, як космічна техніка і технології будування літаків та суден, ядерна техніка, виробництво синтетичних матеріалів тощо. В ряді галузевих напрямів науковці України традиційно мають заслужене світове визнання. Про творчий потенціал вчених, технологів, конструкторів нашої країни свідчить те, що із загального числа заявок на винаходи, що подавалися до Держкомвинаходу колишнього СРСР, майже кожна четверта заявка надходила з України.

Охорона та належний захист інтелектуальної власності сприяє розвитку заснованого на науково-технічних досягненнях інноваційного підприємництва, стимулює інноваційний процес шляхом надання її власнику монополії на використання об'єкта охорони протягом певного терміну, внаслідок чого власник об'єкта інтелектуальної власності отримує вигоду у вигляді доходу, а суспільство - можливість повніше задовольнити свої потреби за рахунок впровадження цього об'єкта у виробництво. Світовий досвід свідчить, що питома вага інтелектуальної власності може становити до 35% капіталу виробничих фірм та підприємств, а у деяких галузях суспільного виробництва вона за своєю вартістю значно випереджає класичні майнові об'єкти. Внаслідок цього кожний інноваційний проект має починатися з формування портфеля об'єктів інтелектуальної власності. Отже, для збереження та збагачення науково-технічного потенціалу держави, розвитку зовнішньої торгівлі, міжнародного обміну сучасними технологіями, залучення в економіку країни іноземних інвестицій держава має надійно гарантувати охорону та захист інтелектуальної власності.

Незважаючи на існуючі труднощі, національна система охорони інтелектуальної власності в Україні вже давно створена і розвивається у таких напрямках:

- проводиться постійна робота щодо розвитку міжнародного співробітництва у сфері охорони промислової власності. Україна є членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності та учасницею дев'яти важливих міжнародних угод і договорів у цій сфері. Підписано міждержавні угоди про співробітництво у сфері промислової власності з Російською Федерацією, республіками Беларусь, Узбекистан, Киргизстан. Здійснюється обмін патентною інформацією з 42 країнами світу;

- для підготовки та перепідготовки кадрів у сфері охорони інтелектуальної власності створені Міжгалузовий Інститут підвищення кваліфікації кадрів при Харківському політехнічному університеті (в 1993 році) та Інститут інтелектуальної власності і права (у 1997 році) в місті Києві;

- запроваджено нову для України інституцію - представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), яких на даний час зареєстровано біля 200;

- створено законодавчу базу охорони інтелектуальної власності, яка в цілому забезпечує нагальні потреби суспільства у цих питаннях. Для їх правового регулювання прийнято Закони України "Про авторське право і суміжні права", "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на помислові зразки", "Про охорону прав на знаки для товарів та послуг", "Про охорону прав на сорти рослин", "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем", "Про охорону фірмового найменування" та близько 45 підзаконних нормативних актів. В цю групу можна віднести законодавчі акти, які стосуються видачі ліцензій та патентування. З 1 січня 1997 року набрав чинності закон "Про захист від недобросовісної конкуренції". Прийнято закон "Про охорону прав на зазначення географічного походження товарів та послуг", що сприятиме ефективному захисту та популяризації унікальних українських товарів, репутація яких породжена національною майстерністю, традиціями виготовлення та природними ресурсами України. Діє також Положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій і нормативно-правовий акт, що регулює питання, пов'язані з охороною прав на об'єкти промислової власності, які містять державну таємницю.

Створена нормативно-правова база у сфері охорони інтелектуальної власності в цілому задовольняє суспільство на сьогоднішній день, вирішуючи питання, пов'язані з наданням прав на об'єкти інтелектуальної власності та їх використанням. Розроблено проект Концепції розвитку державної системи охорони промислової власності, яка передбачає програму удосконалення нормативно-правової бази в цій сфері, а також формування і розвитку виконавчої інфраструктури, необхідної для реалізації законо-

давства. Необхідно також розробити законодавчий акт, який би регулював питання, пов'язані з діяльністю представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених). Керуючись Конституцією України, яка гарантує захист інтелектуальної власності, Держпатент працює в напрямі подальшого розширення і удосконалення законодавчої бази щодо охорони інтелектуальної власності. За час діяльності Держпатенту заявниками було подано понад 100 тис. заявок на видачу охоронних документів та надано правову охорону біля 60 тис. об'єктам промислової власності, в тому числі видано понад 25 тис. патентів на винаходи. Частка України у такому показнику, як видача патентів на винаходи, складає 15% від загальної кількості патентів на винаходи, виданих у країнах СНД, тобто удвоє більше, ніж загальна кількість патентів, виданих іншими державами СНД (за винятком Російської Федерації).

Інтелектуальна власність у ХХІ столітті — це механізм для отримання додаткових прибутків внаслідок монопольного використання нових технологій, продажу ноу-хау, ліцензій, патентів та інших продуктів творчої праці. Для товаровиробника як суб'єкта конкурентних відносин розробка і впровадження інновацій являють собою один із найважливіших факторів і способів забезпечення його конкурентоспроможності. Адже той виробник, який швидше й ефективніше впровадить інновацію, за інших рівних умов, здобуває істотні конкурентні переваги.

Однак у країнах із трансформаційною економікою впровадження інновацій великою мірою втрачає своє значення як спосіб конкуренції. Як наслідок, істотно знижується ринковий попит на інновації та на ОІВ. В Україні, як і в інших країнах пострадянського простору, поки що надзвичайно слабо розвинуто інфраструктуру їх ринку, на недостатньому рівні перебуває патентно-ліцензійна справа, майже відсутня система інноваційного аудиту, який би дозволив оцінити комерційну перспективність інновацій та ОІВ. Отже, як зазначає український дослідник І. Галиця, дана сфера недостатньо розроблена навіть у теоретичному плані, не говорячи вже про практику.

Комерціалізація науки у більшості пострадянських країн перебуває на початковій стадії. Окрім вищезазначених, існує низка об'єктивних причин, які стоять на заваді цьому процесу.

1. Недосконала законодавча база щодо охорони промислової та непромислової форм інтелектуальної власності.

2. Відсутність достатнього попиту на ОІВ, що спостерігається в посткризових умовах, та відсутність цивілізованих форм конкуренції у цій сфері.

3. Зміна ролі вченого-дослідника у науково-дослідному колективі: більшість вчених, працюючи за радянських часів у великих наукових установах з адміністративно-командною системою управління, багаторів-

невими і жорсткими процедурами погодження управлінських і наукових питань із гарантованою, стабільною і досить значною зарплатою, не завжди тісно пов'язаною з результатами їх наукової діяльності, сьогодні не мають досвіду та знань, необхідних для роботи у ринкових умовах, і (якщо говорити відверто) не готові стати власниками тих "плодів", які приносить їх інтелект. А тим часом, при переході до постіндустріального розвитку ці "плоди" є безцінними і слугують найважливішим джерелом економічного зростання.

4. Антиринкова ментальність значної частини населення, за стереотипами якої наука і НДКР - це не об'єкти ринкових відносин, а елементи так званої "невиробничої сфери".

Україна, маючи значний потенціал в галузі нових технологій, новітніх проектно-конструкторських розробок із світовим рівнем конкурентоспроможності недостатньо його використовує. Здебільшого це пов'язано з відсутністю фінансування перспективних проектів для їх комерційної реалізації. Держава повинна активніше впливати на процеси створення правової охорони та використання інтелектуальної власності, що забезпечить на цій основі підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних товаровиробників. Такий вплив може здійснюватися як із застосуванням лише економічних важелів, так і організаційно-координуючими методами.

На сьогодні в Україні є практично відсутнім механізм державної підтримки просування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності на ринки іноземних держав. Ліцензійна торгівля за 1993-2002 роки розвивалася за умов відсутності державного сприяння комерціалізації вітчизняних науково-технічних, конструкторських і технологічних розробок як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а також спеціалізованих структур, діяльність яких пов'язана з комерціалізацією вітчизняних розробок. Подібний стан речей, перш за все, негативно позначається на експорті продукції національних товаровиробників. виправити ситуацію можна, запровадивши механізм стимулювання експортної діяльності власників прав на ОІВ.

У цьому контексті нагальним питанням є створення підрозділів з питань інтелектуальної власності у галузевих міністерствах і відомствах, а також відновлення роботи патентно-ліцензійних підрозділів в установах, організаціях, на підприємствах. Як свідчить досвід, створення таких підрозділів сприяє взаємодії співробітників відомств, набагато прискорює вирішення питань, пов'язаних, зокрема, з патентуванням винаходів в іноземних державах, правильним оформленням ліцензійних договорів, договорів про передачу права власності тощо.

В Україні уже створено структуру, призначення якої — сприяти стимулюванню і задоволенню попиту на ОІВ. Нею стала створена у

2002 році Інтернет-біржа промислової власності (ІБПВ). Її діяльність спрямована на використання сучасних інформаційних технологій для просування науково-технічних досягнень України на світовий та вітчизняний інноваційні ринки. На сторінках ІБПВ винахідник і патентовласник мають унікальну можливість висвітлити для потенційного покупця економічні, екологічні, соціальні та інші переваги, які надає використання даного винаходу, корисної моделі, промислового зразка. Це має спрямувати винахідницьку думку у продуктивному напрямку, а власнику патентів та ноу-хау – допомогти знайти потенційних суб'єктів комерціалізації конкретного об'єкта ІВ.

Загалом, на сучасному етапі для забезпечення дієздатності ринку інтелектуальної власності в Україні необхідно створити сприятливі умови кожному із його учасників для одержання ними вигоди при максимальній прозорості здійснення операцій щодо об'єктів інтелектуальної власності, у дотриманні чинного законодавства, правил чесної конкуренції та дійовій участі державних органів управління та контролю. Становлення ринку інтелектуальної власності та активізація винахідництва національних заявників дасть змогу говорити про підвищення науково-технічного потенціалу України, її технологічної конкурентоспроможності, інноваційної перспективності та інвестиційної привабливості національної економіки. Отже, в нинішніх умовах державна підтримка створення і ефективного використання ОІВ є важливим джерелом розвитку національної економіки, зростання творчого та науково-технічного потенціалу країни, розширення обсягів торгівлі та формування цивілізованого ринку інтелектуальної власності.

Додаток А ДОГОВІР

про захист комерційної інформації (про конфіденційність)

м. _____ " _____ " _____ 20__ р.

СТОРОНА, ЯКА РОЗКРИВАЄ: _____,
в особі _____,
що діє на підставі _____,
далі "сторона 1", з одного боку, і

СТОРОНА, ЯКА ОДЕРЖУЄ: _____,
в особі _____,
що діє на підставі _____,
далі "сторона 2", з іншого боку,

уклали даний договір про таке:

1 ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Сторона 1 передає стороні 2 певну інформацію, яку вважає конфіденційною або секретом фірми, а саме таку, що стосується:

Сторона 2 може отримати цю інформацію для цілей:

Передача інформації обумовлена співробітництвом сторін і _____

---

2 ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

Сторони підтверджують розуміння важливості питання та погоджуються взяти на себе такі зобов'язання:

2.1. Протягом _____ років з дати укладення даного договору сторона 2 не буде розголошувати ніякої інформації, отриманої нею від сторони 1, яка є секретом фірми або конфіденційною, будь-якій іншій особі, підприємству, організації, фірмі та не буде використовувати цю інформацію для своєї власної вигоди, за винятком мети, яка названа вище у явному вигляді.

2.2. Сторона 2 буде дотримуватися того ж ступеня секретності з метою уникнення розголошення або використання цієї інформації, котрого сторона 2, дотримувалася б у розумній мірі стосовно своєї власної конфіденційної або такої, яка є секретом фірми, інформації того ж ступеня важливості.

3 ОСОБЛИВІ УМОВИ

3.1. Будь-яка інформація, передача якої оформлена в письмовому вигляді та віднесена обома сторонами до договору, вважається конфіденційною або секретом фірми.

3.2. Інформація не буде вважатися конфіденційною або секретом фірми, і сторона 2 не буде мати ніяких зобов'язань відносно даної інформації, якщо вона задовольняє один з таких пунктів:

- вже відома стороні 2;
- є або стає прилюдно відомою у результаті неправильної, недбалої або навмисної дії сторони 1;
- легально отримана від третьої сторони без обмеження та без порушення договору;
- надана третій стороні стороною 1 без аналогічного обмеження на права третьої сторони;
- незалежно розроблена стороною 2 за умови, що особа або особи, які її розробили, не мали доступу до конфіденційної або такої, яка є секретом фірми, інформації;
- дозволена до випуску письмовим дозволом сторони 1;
- розкрита урядові на вимогу урядового органу, і сторона 2, докладає максимальних зусиль, щоб добитися поведінки з цією інформацією, як з конфіденційною або такою, яка є секретом фірми, або якщо її розкриття вимагає законодавство.

4 ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

4.1. Сторона 2, буде відповідальна за:

а) ненавмисне розголошення або використання конфіденційної інформації, якщо вона не дотримується такого самого високого ступеня обережності, якого вона б дотримувалася у розумних межах стосовно своєї власної конфіденційної або такої, яка є секретом фірми, інформації аналогічної важливості, і, після виявлення ненавмисного розголошення або використання цієї інформації, не намагається припинити її ненавмисне розголошення або використання;

б) несанкціоноване розголошення або використання конфіденційної або такої, яка є секретом фірми, інформації особами, які працюють або працювали на неї за наймом, якщо їй не вдається охороняти цю інформацію з таким же високим ступенем ретельності, якого вона б дотримувалася у розумних межах стосовно своєї власної конфіденційної або такої, яка є секретом фірми, інформації аналогічної важливості.

4.2. Сторона 2 призначає вказану нижче особу своїм Відповідальним за секретність для отримання за її дорученням усієї конфіденційної або такої, яка є секретом фірми, інформації згідно з договором. сторона 2 може змінити свого відповідального за секретність шляхом письмового повідомлення сторони 1 про ім'я та адресу її наново призначеного відповідального за секретність у _____ - денний термін після призначення.

4.3. Уся інформація, яка видається стороною 1 стороні 2 у будь-якій формі згідно з договором, буде й залишиться виключною власністю сторони 1 і дані та будь-які їх копії повинні негайно повертатися сторони 1 за

письмовою вимогою або знищуватися, на розсуд сторони 1.

5 РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ

5.1. Жодна із сторін не буде розголошувати факт існування договору без попередньої згоди другої сторони.

5.2. Договір не може бути доручений або переданий стороною 2 в силу закону або зміни керівництва. Будь-яка спроба сторони 2 доручити договір без попередньої письмової згоди сторони 1 буде недійсною. Якщо третя сторона учинить позов або іншу юридичну дію на предмет розкриття будь-якої конфіденційної інформації, сторона 2 негайно повідомить сторону 1 і забезпечить їй у розумних межах таку допомогу, якої сторона 1 буде вимагати для запобігання розголошенню.

6 СПЕЦІАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Даний договір підлягає юрисдикції та тлумаченню у відповідності до законів _____

6.1. Сторона, яка виграла в будь-якому позові або судовому розгляді між сторонами, який витікає із даного договору або пов'язаний з ним, буде мати право на відшкодування в розумних межах гонорарів її адвокатам та витрат, зазнаних у зв'язку з будь-яким таким позовом або судовим розглядом.

6.2. У випадку встановлення вини сторони 2 у розголошенні конфіденційної або такої, яка є секретом фірми, інформації, сторона 1 на власний розсуд має право відшкодувати збитки, зазанані у зв'язку з розголошенням або використанням цієї інформації, або отримати від сторони 2 штраф у розмірі, обумовленому письмовим чином при передачі інформації.

7 ІНШІ УМОВИ

7.1. Даний Договір складений у 2-х оригінальних примірниках, по одному для кожної із сторін.

7.2. Усі усні застереження за даним договором не мають сили. Договір може бути видозмінений або доповнений лише в письмовій формі, підписаній обома сторонами.

7.3. Даний договір укладений на термін від "___" _____ 20__ р. до "___" _____ 20__ р.

7.4. Відповідальний за секретність _____ .

8 ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ, ПІДПИСИ СТОРІН

Додаток Б
ЛІЦЕНЗІЙНИЙ ДОГОВІР
про використання ноу-хау

(вказати найменування сторони)

(надалі іменується "ліцензіар") в особі _____

(вказати посаду, прізвище, ім'я, по батькові)

що діє на підставі _____, з однієї сторони,
(вказати: статуту, довіреності, положення тощо)

та _____

(вказати найменування сторони)

(надалі іменується "ліцензіат") в особі _____
(вказати посаду, прізвище, ім'я, по батькові)

що діє на підставі _____, з іншої сторони,
(вказати: статуту, довіреності, положення тощо)

(в подальшому разом іменуються "сторони", а кожна окремо - "сторона"),
уклали цей ліцензійний договір про використання ноу-хау (надалі іменується "договір") про таке.

1 ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ

1.1. Терміни, що використовуються в цьому договорі, означають:

1.1.1. Ноу-хау - знання, досвід, секрети виробництва тощо.

1.1.2. Продукція за ліцензією (продукція, що вироблятиметься на основі ліцензії) _____.

1.1.3. Спеціальна продукція - _____

1.1.4. Спеціальне обладнання - обладнання, необхідне для виготовлення продукції за ліцензією (перелік надається окремим додатком до цього договору).

1.1.5. Конфіденційність - дотримання заходів із запобігання випадковому чи навмисному розголошенню відомостей, що стосуються ноу-хау та продукції за ліцензією, третім особам.

1.1.6. Звітний період - період діяльності ліцензіата щодо виконання умов цього договору протягом _____ місяців, починаючи з моменту набрання чинності цим договором.

1.1.7. Територія (регіони відповідно до політико-адміністративного поділу країни або галузь промисловості тощо) - _____

1.1.8. Продажна ціна - визначена ціна за одиницю продукції за ліцензією, на базі якої встановлюється розмір роялті.

2 ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

2.1. Ліцензіар надає ліцензіатові на строк цього договору та за винагороду, яка виплачується ліцензіатом, виключну/невиключну ліцензію на використання ноу-хау. При цьому ліцензіатові надається право:

- на виробництво, використання та продаж продукції за ліцензією (зокрема, з використанням при потребі спеціального обладнання, комплектуючих вузлів, деталей та сировини, що застосовуються ліцензіаром).

Варіанти п. 2.1.

При виключній ліцензії:

- на надання субліцензії в обсязі переданих виключних прав, при цьому ліцензіар не може використовувати вказані права сам, а також передавати їх третім особам.

При невиключній ліцензії:

- ліцензіар зберігає за собою право самому використовувати вказане право та передавати його третім особам.

3 ТЕХНІЧНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

3.1. Вся технічна документація, необхідна і достатня для виробництва продукції за ліцензією, передається ліцензіаром уповноваженому представникові ліцензіата у _____ - денний термін з моменту набрання чинності цим договором.

Технічна документація та матеріали щодо технічних норм та стандартів, що прийняті у відповідній галузі промисловості ліцензіата, виготовляються ліцензіаром за погодженням із ліцензіатом. За попередньою домовленістю між сторонами технічна документація може бути пристосована до умов ліцензіата.

Технічна документація повинна мати розшифровку умовних позначень та заводських норм, на які даються посилання в цій технічній документації.

3.2. При переданні технічної документації складається акт здавання-приймання з підписами уповноважених представників обох сторін. Якщо Ліцензіат або його уповноважений представник не з'явилися у строк, встановлений для передання, то ліцензіар може надіслати документацію рекомендованою поштою на адресу та за рахунок ліцензіата.

Датою передання документації вважатиметься дата акта здавання-приймання або дата поштового штемпеля на накладній відповідно.

3.3. Якщо ліцензіат при переданні чи протягом 3 (трьох) місяців після отримання ним документації встановить неповноту чи неправильність отриманої від ліцензіара документації, то ліцензіар зобов'язаний протягом 3 (трьох) тижнів після надходження письмової рекламації передати документацію, якої не вистачає, або виправити часткові недоліки та передати відкориговану документацію ліцензіату.

В цьому разі датою передання документації вважатиметься дата передання документації, якої не вистачало, чи відкоригованої документації згідно з положеннями абз. 2 п. 3.2.

3.4. Ліцензіат може розмножити документацію для своїх потреб, але при збереженні обов'язків зі забезпечення конфіденційності.

4 УДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПОЛІПШЕННЯ

4.1. Протягом строку цього договору сторони зобов'язуються негайно інформувати одна одну про всі проведені ними вдосконалення та поліпшення, які стосуються ноу-хау, що є предметом цього договору, і продукції за ліцензією.

4.2. Сторони повинні в першу чергу пропонувати одна одній усі вищевказані вдосконалення і поліпшення. Умови передання цих вдосконалень і поліпшень повинні узгоджуватись сторонами.

4.3. Передання документації на вдосконалення і поліпшення ноу-хау, що є предметом цього договору, і продукції за ліцензією провадиться сторонами, як правило, безоплатно з відшкодуванням фактичних витрат з виготовлення і пересилання документів.

5 ОБОВ'ЯЗКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

5.1. Ліцензіар заявляє, що на момент підписання цього договору йому нічого не відомо про права третіх осіб, які б могли бути порушені наданням ліцензії на використання ноу-хау.

5.2. Ліцензіар гарантує технічну здійсненність виробництва продукції за ліцензією на підприємстві(-вах) ліцензіата та по можливості досягнення показників, передбачених цим договором, за умови повного дотримання Ліцензіатом технічних умов та інструкцій ліцензіара.

Механічні, технологічні, техніко-економічні та інші показники продукції за ліцензією наводяться у додатку до цього договору.

5.3. Ліцензіар заявляє, що технічна документація та інші матеріали, що передаються ліцензіату, будуть комплектно, якісно виготовлені відповідно до чинних норм і стандартів ліцензіата (сторони можуть забезпечити й інші вимоги щодо документації та іншої інформації).

5.4. Ліцензіат зобов'язується виготовляти продукцію у повній відповідності з отриманою технічною документацією та інструкціями ліцензіара в частині, що стосується ноу-хау.

5.5. У випадку порушення зобов'язання, що виникає з цього договору (надалі іменується "порушення договору"), сторона несе відповідальність, визначену цим договором та (або) чинним в Україні законодавством.

5.5.1. Порушенням договору є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом цього Договору.

5.5.2. Сторона не несе відповідальності за порушення договору, якщо воно сталося не з її вини (умислу чи необережності).

5.5.3. Сторона вважається невинуватою і не несе відповідальності за порушення договору, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання цього договору.

6 ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА В ОСВОЄННІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ЗА ЛІЦЕНЗІЄЮ

6.1. Для надання технічної допомоги ліцензіату в освоєнні виробництва продукції за ліцензією, а також навчання персоналу ліцензіата методам та прийомам роботи, що відносяться до виготовлення та застосування продукції за ліцензією, ліцензіар на прохання ліцензіата відряджає на підприємство(-ва) ліцензіата необхідну кількість спеціалістів. Ліцензіат повідомляє ліцензіара про своє прохання за ____ місяців до дати передбачуваного виїзду спеціалістів.

6.2. Ліцензіат забезпечує спеціалістів ліцензіара на час їх перебування на підприємстві(-вах) ліцензіата приміщенням у готелі, транспортними засобами для проїзду до місця роботи і назад, телефонно-телеграфним зв'язком та іншими погодженими видами обслуговування.

6.3. Усі витрати, пов'язані з відрядженням спеціалістів з метою надання необхідної технічної допомоги, враховуючи оплату вартості залізничні чи авіаквитків до місця їх призначення і назад, перевезення ____ кг багажу на одну людину понад дозволені за авіаквитком, а також винагороду залежно від кваліфікації спеціалістів, несе Ліцензіат за обумовленими ставками.

6.4. У разі звернення ліцензіата до ліцензіара з проханням про відвідування підприємств, що виробляють продукцію за ліцензією, з метою ознайомлення з їх виробництвом та обладнанням на місці, ліцензіар задовольнить таке прохання.

Усі витрати, пов'язані з відвідуванням та перебуванням спеціалістів на підприємствах ліцензіара, несе ліцензіат.

На прохання ліцензіата та за його рахунок ліцензіар поставить йому зразки продукції за ліцензією та матеріалів, а також спеціальне обладнання, необхідне для виробництва продукції за ліцензією.

7 ПЛАТЕЖІ

7.1. За надання прав, що передбачені цим договором, за технічну документацію та іншу інформацію, що вказується у окремому додатку до цього договору, ліцензіат виплачує ліцензіарові винагороду відповідно до такого:

Варіант 1

(передбачає одночасні та поетапні виплати суми, що була обумовлена наперед)

а) сума у розмірі _____ гривень виплачується
(цифрами та літерами)
за пред'явленням _____ у трьох примірниках _____
протягом ____ днів з дати _____ ;
б) сума у розмірі _____ гривень виплачується
(цифрами та літерами)

за пред'явленням _____ у трьох примірниках протягом ____ днів з дня набрання чинності цим договором;

в) сума в розмірі _____ гривень виплачується
(цифрами та літерами)

за пред'явленням _____ у трьох примірниках та копії акта здавання-приймання або копії накладної, передбачених у п. 3.2 цього договору, протягом _____ днів з дати приймання технічної документації;

г) сума у розмірі _____ гривень виплачується
(цифрами та літерами)

протягом ____ днів з дати початку виробництва/серійного виробництва.

Сторони визначають, що вважається початком виробництва/серійного виробництва.

Варіант 2

(передбачає одночасні або поетапні платежі та подальші поточні відрахування протягом строку цього договору)

а) початкова виплата у розмірі _____
(цифрами та літерами)

гривень виплачується протягом _____ днів з дня набрання чинності цим договором _____ ;

- поточні відрахування (роялті) виплачуються ліцензіарові у розмірі ____% від продажної ціни продукції за ліцензією і ____% від продажної ціни спеціальної продукції, виготовленої та реалізованої ліцензіатом;

- поточні відрахування (роялті) виплачуються ліцензіарові у розмірі _____ гривень за одиницю
(цифрами та літерами)

(штуку, кілограм тощо) продукції за ліцензією _____
(цифрами та літерами)

гривень за одиницю спеціальної продукції, виготовленої та реалізованої ліцензіатом.

З урахуванням специфіки предмета цього договору сторони можуть домовитися про платежі у вигляді роялті, без попередньої оплати;

б) початкова оплата у розмірі _____
(цифрами та літерами)

гривень, з яких:

- сума у розмірі _____ гривень
(цифрами та літерами)

виплачується за пред'явленням _____ у трьох примірниках протягом ____ днів з дня набрання чинності цим договором (інкасо з негайною оплатою, з наступним акцептом тощо).

ДОДАТОК В

Договір купівлі-продажу ноу-хау

м. _____ " ____ " _____ р.

Продавець: _____ ,

в особі _____ ,

що діє на підставі _____ ,

з одного боку, і

Покупець: _____ ,

в особі _____ ,

що діє на підставі _____ ,

з іншого боку,

уклали даний договір про таке:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Продавець зобов'язується надати покупцеві, а покупець зобов'язується прийняти та оплатити передачу прав на ноу-хау (секрети виробництва), обумовлену даним договором.

1.2. Предметом даного договору є передача прав на комерційне використання технічної документації, що містить знання і досвід, якими володіє продавець, з виробництва такої продукції:

1.2.1. _____ .

1.2.2. _____ .

1.2.3. _____ .

1.2.4. _____ .

1.3. Відповідно до даного договору, покупець набуває права виробляти та реалізовувати продукцію, зазначену в п.1.2.

2. ЗМІСТ НОУ-ХАУ ТА ТЕХНІЧНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

2.1. Ноу-хау (секрети виробництва) мають такий зміст: _____ .

2.2. Ноу-хау (секрети виробництва) містяться в такій документації, яка передається продавцем покупцеві: _____

3. ЦІНА ДОГОВОРУ (РОЯЛТІ)

3.1. Винагорода (роялті) за передане ноу-хау (секрети виробництва) складає:

за передачу ноу-хау (секрети виробництва) : _____ ;

за навчання персоналу використанню ноу-хау (секретів виробництва): _____ .

Усього: _____ .

4. ПОРЯДОК РОЗРАХУНКІВ

4.1. Терміни оплати:

протягом _____ з моменту укладення даного договору аванс (завдаток) в розмірі _____ ;

протягом _____ з моменту підписання акту передачі ноу-хау (секрети виробництва) остаточний розрахунок.

4.2. Порядок оплати: _____
(поштовий, телеграфний)

4.3. Вид розрахунків: _____
(готівковий, безготівковий, змішаний)

4.4. Форма розрахунків: _____
(платіжне доручення, чек, вимога-доручення)

4.5. Покупець повинен повідомити продавця про здійснення платежу в термін _____ з моменту _____ шляхом _____
(телеграма з повідомленням, факс та ін.)

5. ПОРЯДОК ПЕРЕДАЧІ НОУ-ХАУ (СЕКРЕТІВ ВИРОБНИЦТВА)

5.1. Термін передачі: _____.

5.2. Місце передачі: _____.

5.3. При передачі документації сторони складають акт здачі-приймання, який підписується повноважними представниками сторін.

6. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

6.1. У випадку порушення продавцем терміну, передбаченого п.5.1, він сплачує покупцеві пеню в розмірі _____ вартості непереда-ного в строк ноу-хау за кожний день прострочення.

6.2. У випадку порушення покупцем терміну, передбаченого п.4.1 даного договору, покупець сплачує продавцю пеню в розмірі _____ неспла-ченої суми за кожен день прострочення.

7. ОСОБЛИВІ УМОВИ ДАНОГО ДОГОВОРУ

(можуть бути зазначені додаткові умови співробітництва сторін:

обов'язки продавця з консультування відносно ноу-хау, обов'язки

покупця інформувати продавця про використання ноу-хау та ін.)

8. ІНШІ УМОВИ

8.1. Даний договір укладено у двох оригінальних примірниках, по одному для кожної зі сторін.

8.2. У випадках, не передбачених даним договором, сторони керу-ються чинним цивільним законодавством.

8.3. Після підписання даного договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні угоди та протоколи про наміри з питань, що так чи інакше стосуються даного договору, втрачають юридичну силу.

9. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ, банківські реквізити і підписи сторін

Додаток Г

**Порядок оформлення і подання документів на отримання ліцензій,
їх копій і дублікатів або на переоформлення ліцензій**

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Міністерства
промислової політики України
від 22 червня 2006 р. № 224

Порядок оформлення і подання документів на отримання ліцензій, їх копій і дублікатів або на переоформлення ліцензій даний порядок розроблений Міністерством промислової політики України з метою виконання вимог Закону України «Про ліцензування певних видів господарчої діяльності», постанови Кабінету Міністрів України від 17 травня 2006 р. № 682 «Деякі питання ліцензування певних видів господарчої діяльності», інших законодавчих і нормативно-правових актів при впровадженні роботи з ліцензування господарської діяльності у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї.

При вирішенні питань, які не знайшли відображення в порядку, застосовуються відповідні положення чинних законів і інших нормативно-правових актів України.

Ліцензійна робота з даного виду господарчої діяльності в Мінпромполітики покладена на відділ ліцензування розробок і виробництва Департаменту оборонно-промислової політики та військово-технічного співробітництва (далі - відділ ліцензування) та постійно діючу комісію з питань ліцензування господарської діяльності у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї (далі - комісія).

Юридичні та фізичні особи, які бажають отримати ліцензію (заявники) або які вже мають ліцензію (ліцензіати) і бажають її переоформити, отримати копії або дублікат ліцензії, звертаються до Мінпромполітики з відповідними заявами встановленого зразка (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2006 р. № 682 «Деякі питання ліцензування певних видів господарчої діяльності»):

- про видачу ліцензії;
- про переоформлення ліцензії;
- про видачу копії ліцензії;
- про видачу дублікату ліцензії.

У разі добровільної відмови ліцензіата від певного виду господарської діяльності або неможливості забезпечити виконання ліцензійних умов ліцензіати можуть достроково, самостійно або через місцеві органи влади

звертатися до Мінпромполітики як до органу ліцензування з відповідними заявами про анулювання або визнання недійсними виданих їм ліцензій (копій, дублікатів).

1. Заява про видачу ліцензії або заява про видачу копії ліцензії для новостворених філії або відокремленого підрозділу ліцензіата, які не були зазначені в заяві про видачу ліцензії, повинна доповнюватися комплектом документів, перелік яких визначений постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2001 року № 756 «Про затвердження переліку документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності», зі змінами, введеними постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2006 року № 682 «Деякі питання ліцензування певних видів господарської діяльності».

При цьому «відомості за підписом керівника заявника про наявність матеріально-технічної бази та персоналу відповідної кваліфікації, наявність системи якості та нормативно-технічної документації для впровадження відповідного виду господарської діяльності» засвідчуються печаткою заявника або місцевим органом влади чи нотаріально.

Решта копій відповідних документів, перелік яких визначений діючим законодавством, засвідчуються нотаріально або тим органом, який видав оригінал документа.

При неподанні будь-якого з визначених Переліком документів, що входять як додаток до заяви, керівник заявника за своїм підписом, який засвідчується його печаткою або місцевим органом влади чи нотаріально, надає довідку з обґрунтуванням підстав відсутності зазначеного документа. Всі документи за описом встановленої форми розміщуються у окремому папку з твердими обкладинками, яка в подальшому стане основою для формування конкретної ліцензійної справи. У разі, коли обсяг документів великий, вони можуть розміщуватися в декількох томах з єдиним описом.

2. У разі виникнення підстав для переоформлення ліцензії ліцензіат зобов'язаний протягом десяти робочих днів подати заяву про переоформлення ліцензії разом з ліцензією, що підлягає переоформленню, та відповідними документами або їх нотаріально засвідченими копіями, які підтверджують зазначені зміни у вигляді окремих документів для включення (приєднання) до існуючої ліцензійної справи.

При переоформленні ліцензії у зв'язку із змінами, пов'язаними з провадженням ліцензіатом певного виду господарської діяльності, якщо ця зміна пов'язана з намірами ліцензіата розширити свою діяльність, ліцензія переоформляється в порядку і в строки, передбачені для видачі ліцензії.

3. Оформлена відповідним чином заява подається заявником особисто або через уповноважену ним встановленим порядком особу безпосередньо до відділу ліцензування.

4. Після перевірки повноти наданих заявником документів до заяви

про видачу ліцензії відповідальна особа Відділу ліцензування підписує опис документів за встановленою формою, копія якого з відміткою про дату прийняття документів і реєстрації заяви в журналі обліку заяв і виданих ліцензій засвідчується підписом відповідальної особи та печаткою і видається заявнику або уповноваженій ним особі. Про отримання копії опису заявник або уповноважена ним особа розписується на зворотній стороні оригіналу опису із зазначенням дати її отримання.

У разі подання ліцензіатом заяви про переоформлення ліцензії заявникові або уповноваженій ним особі видається довідка про прийняття заяви про переоформлення ліцензії.

5. Прийнята від заявника заява проходить попередній аналіз у Відділі ліцензування на визначення можливості її подальшого розгляду. Заява не може бути прийнятою до подальшого розгляду, якщо вона підписана особою, яка не має на це повноважень, або якщо документи оформлені з порушеннями чинного законодавства.

У цьому випадку заявник повідомляється в письмовій формі про залишення заяви без розгляду із зазначенням підстав цього рішення з одночасним поверненням йому всіх документів.

6. У разі прийняття заяви для подальшого розгляду вона формується відділом ліцензування у окрему ліцензійну справу.

В цій справі зберігаються документи, що подаються суб'єктом господарювання для видачі, переоформлення ліцензії, видачі дублікатів ліцензії, документи, пов'язані із зміною даних в документах, що додаються до заяви про видачу ліцензії, а також копії рішень органу ліцензування про видачу, переоформлення та анулювання ліцензії, про видачу дублікатів ліцензії, розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов.

7. За результатами попереднього розгляду заяви співробітниками відділу ліцензування робиться довідка, яка разом із заявою і документами до неї не пізніше ніж за три робочих дні до засідання комісії передається секретарю комісії для включення їх розгляду в порядок денний чергового засідання.

8. Після розгляду заяви комісією на підставі затвердженого протоколу її засідання відділ ліцензування протягом трьох робочих днів з дати затвердження протоколу письмово оповіщає заявників про прийнятті рішення. В разі відмови у видачі ліцензії чи її копії або в переоформленні ліцензії, а також при анулюванні ліцензії заявники також інформуються про підстави такої відмови або анулювання ліцензії.

9. Отримавши позитивне рішення за своєю заявою, заявник повинен згідно з вимогами постанови Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2000 року № 1755 сплатити встановлену плату на рахунки територіального органу Державного казначейства № 3510 в установах Національного банку та № 2510 в установах комерційних банків (код бюджетної класифікації за

доходами 14060200, символ звітності банку 069), і документи, що підтверджують таку плату, надати до відділу ліцензування.

10. На підставі прийнятих рішень та наданого заявником документа, що підтверджує внесення плати, відділ ліцензування оформляє встановленим порядком ліцензію (дублікат, копію ліцензії) і вручає її керівнику заявника або уповноваженій ним особі.

11. Відділ ліцензування веде журнал обліку заяв та виданих ліцензій, в який вносить відомості про заявника, дату надходження заяви на видачу ліцензії, номер та дату прийняття рішення про видачу ліцензії або про відмову про її видачу, а також відомості про видачу копій ліцензії.

12. Ліцензіат зобов'язаний протягом десяти робочих днів від дати виникнення змін даних, зазначених у документах, що додавалися до заяви про видачу ліцензії, письмово повідомити Департамент оборонно-промислової політики та військово-технічного співробітництва Мінпромполітики України про всі такі зміни та надати документи або їх нотаріально засвідчені копії, які підтверджують зазначені зміни.

На підставі отриманих повідомлень відділ ліцензування розробляє пропозиції щодо збереження дії ліцензії або про анулювання ліцензії і подає їх на розгляд до комісії.

13. Ліцензіат, який одержав розпорядження про усунення ним порушень ліцензійних умов, зобов'язаний в установленій у розпорядженні строк подати до Мінпромполітики України інформацію про усунення порушень. Відділ ліцензування на підставі цієї інформації подає довідку комісії для прийняття рішення.

14. Ліцензіат, в разі ліквідації його філії, іншого відокремленого підрозділу, або в разі припинення його філією, іншим відокремленим підрозділом господарської діяльності згідно з отриманою ліцензією, зобов'язаний протягом семи робочих днів з дати ліквідації такої філії або іншого відокремленого підрозділу або з дати припинення такої діяльності подати до Департаменту оборонно-промислової політики та військово-технічного співробітництва Мінпромполітики України відповідне повідомлення в письмовій формі.

Відділ ліцензування на підставі цієї інформації не пізніше наступного робочого дня від дати надходження документів повинен внести зміни до ліцензійної справи і ліцензійного реєстру.

15. Відділ ліцензування при виникненні підстав для анулювання ліцензії (ст. 21 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності») на основі повідомлень ліцензіата або відповідних актів перевіркою комісії готує пропозиції до комісії для прийняття рішення. Рішення повинно бути прийняте у десятиденний строк від дати встановлення підстав для анулювання ліцензії.

Розгляд питань про анулювання ліцензії на підставі акта про встановлення факту неподання в установлений строк повідомлення про зміну даних, зазначених у документах, що додавалися до заяви про видачу ліцензії; акта про виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих суб'єктом господарювання для одержання ліцензії; акта встановлення факту передачі ліцензії іншій юридичній або фізичній особі для провадження господарської діяльності; акта про невиконання розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов здійснюється з обов'язковим запрошенням ліцензіата або його представників.

16. Повідомлення ліцензіатів про прийнятті комісією рішення щодо результатів розгляду підстав для анулювання раніше виданих ліцензій (копій, дублікатів) протягом трьох робочих днів з дати прийняття цих рішень надсилаються ліцензіату відділом ліцензування.

17. В разі отримання повідомлення державних контролюючих органів та органів місцевого самоврядування або заяв (повідомлень) інших осіб про порушення ліцензійних умов Відділ ліцензування надає пропозиції до комісії щодо прийняття рішення про організацію і проведення позапланової перевірки ліцензіата.

18. Ліцензії, їх копії та дублікати на ведення господарської діяльності в сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї підписуються першим заступником Міністра промислової політики України та засвідчуються печаткою Міністерства промислової політики України.

19. Відділ ліцензування несе відповідальність за зберігання ліцензійних справ, формує і веде ліцензійний реєстр, а також подає дані до єдиного ліцензійного реєстру.

Додаток Д

Оформлення заявки на видачу охоронного документа

1 Загальні положення

Заявка - сукупність документів, необхідних для видачі установою патенту України на винахід чи патенту України на корисну модель.

Заявник - особа, яка подала заявку чи набула прав заявника в іншому встановленому законом порядку.

Заявка на винахід повинна стосуватися одного винаходу або групи винаходів, пов'язаних єдиним винахідницьким задумом (вимога єдності винаходу).

Заявка повинна містити:

- заяву про видачу патенту України на винахід (корисну модель);
- опис винаходу (корисної моделі);
- формулу винаходу (корисної моделі);
- креслення (якщо на них є посилання в описі);
- реферат.

Нижченаведений зразок заявки (таблиця Д.1).

Заявку про видачу патенту України на винахід (корисну модель) слід подавати українською мовою за певною формою. Якщо відомості не можуть бути повністю розміщені за браком місця у відповідних графах, то їх наводять на додатковому аркуші за тією ж формою із зазначенням у відповідній графі заяви - "див. на окремому аркуші".

У графі, що розташована у верхній частині заяви (без зазначення коду), заявник зазначає порядковий номер заявки, визначений ним. При цьому реквізит "дата одержання" заповнюється Укрпатентом під час одержання заявки.

Графи, що розташовані у верхній частині заяви, заявником не заповнюються, вони призначені для зазначення реквізитів заявки після її подання до установи.

Певні графи заповнюються у випадку прийняття міжнародної заявки, що містить зазначення України, на експертизу. Також в заявці зазначають реєстраційний номер та дату подання міжнародної заявки, установлені відомством-одержувачем. У графі за кодом (87) зазначаються номер і дата міжнародної публікації міжнародної заявки.

У графі, що містить прохання видати патент України, необхідно зазначити, який різновид патенту просить видати заявник, зробивши у відповідній клітинці позначку "x".

Таблиця Д.1 – Зразок заявки

Порядковий номер заявки, визначений заявником		Дата одержання		
(22) Дата подання заявки	Пріоритет	(51)МПК	ЕВ	(21) Номер заявки
(86)	Реєстраційний номер та дата подання міжнародної заявки, установлені відомством-одержувачем.			
(87)	Номер і дата міжнародної публікації міжнародної заявки			
ЗАЯВА		МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ		
про видачу патенту України		Державне підприємство "Український інститут промислової власності" вул. Глазунова, 1, м. Київ-42, 01601		
Подаючи нижчезазначені документи, прошу (просимо) видати: ☐ патент України на винахід ☐ позицію виключено ☐ патент України на корисну модель				
(71) Заявник(и)				Код за ЄДРПОУ (для українських заявників)
зазначається повне ім'я або найменування заявника(ів), його (їх) місце проживання або місцезнаходження та код держави згідно із стандартом BOIB 8Т.3. Дані про місце проживання винахідників-заявників наводяться за кодом (72)				
Прочу (просимо) встановити пріоритет заявки пунктів формули винаходу за заявкою № _____ за датою: ☐ подання попередньої заявки в державі - учасниці Паризької конвенції (навести дані за кодами (31), (32), (33)) ☐ подання до установи попередньої заявки, з якої виділено цю заявку (навести дані за кодом (62)) ☐ подання до установи попередньої заявки навести дані за кодом (66)				
(31) Номер попередньої заявки	(32) Дата подання попередньої заявки	(33) Код держави подання попередньої заявки згідно із стандартом BOIB ST. 3	(62) Номер та дата подання до установи попередньої заявки, з якої виділено цю заявку	(66) Номер та дата подання до Установи попередньої заявки
(54) Назва винаходу (корисної моделі)				
(98) Адреса для листування Телефон Телеграф Факс				
(74) Повне ім'я та реєстраційний номер представника у справах інтелектуальної власності або повне ім'я іншої довіреної особи				

□. Прочу (просимо) прискорити публікацію заявки

Продовження таблиці Д. 1

Перелік документів, що додаються	Кількість арк.	Кількість прим.		
☐ опис винаходу		3	Підстави щодо виникнення права на подання заявки й одержання патенту (без подання документів), якщо винахідник(и) не є заявником(ами):	
☐ формула винаходу		3		
☐ креслення та інші ілюстративні матеріали		3		
☐ реферат		3		
☐ документ про сплату збору за подання заявки		1		
☐ документ, який підтверджує наявність підстав для зменшення збору або звільнення від сплати збору		1		
☐ документ про депонування штаму		1		
☐ копія попередньої заявки, яка підтверджує право на пріоритет		1		
☐ переклад заявки українською мовою				☐ є документ про передачу прав винахідником(ами) або роботодавцем(ями) правонаступнику(ам)
☐ документ, який підтверджує повноваження довіреної особи (довіреність)				
☐ інші документи:				
☐ міжнародний звіт про пошук			☐ є документ про право спадкування	
(72) Винахідник(и) Винахідник(и)-заявник(и) (повне ім'я)	Місце проживання та код держави згідно із стандартом BOIB ST. 3)-(для іноземних осіб - тільки код держави)		Підпис (и) Винахідника(ів) заявника(ів)	
Я (ми) (повне ім'я) _____ _____ прошу (просимо) не згадувати мене (нас) як винахідника(ів) при публікації відомостей стосовно заявки на видачу патенту Підпис(и) винахідника(ів) _____ Підпис(и) заявника(ів) _____				
Дата підпису М. П.	Якщо заявником є юридична особа, то підпис особи, що має на це повноваження, із зазначенням посади скріплюється печаткою. Якщо всі винахідники виступають заявниками, то їх підписи наводяться за кодом (72).			

Примітка. Потрібне позначити значком "x".

За кодом (71) для фізичної особи (фізичних осіб) зазначають повне ім'я, місце проживання; для юридичної особи (юридичних осіб) зазначають повне найменування (згідно з установчими документами), місцезнаходження.

Якщо заявником є винахідник, декілька винахідників чи всі винахідники, то їх місце проживання наводять на звороті заяви у графі за кодом (72).

Для заявника - іноземної особи здійснюється транслітерація (передача транскрипційних знаків певної мови літерами української абетки) повного імені або найменування зазначеної особи. Після українського зазначення наводять у дужках ці самі відомості мовою оригіналу. Місце проживання або місцезнаходження заявника (за потреби) наводять мовою оригіналу і зазначають код держави згідно із стандартом VOIB ST.3.

Для заявників - юридичних осіб України зазначають код відповідно до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ), для заявників, що проживають чи мають постійне місцезнаходження за межами України, зазначають код держави згідно із стандартом VOIB ST.3.

Якщо заявників декілька, то зазначені відомості наводяться для кожної особи окремо.

Якщо заявник має підстави скористатися правом пріоритету попередньої заявки відповідно до статті 15 Закону (3687-12), то у відповідній клітинці заявки необхідно зробити позначку "×" і зазначити номер та дату подання попередньої заявки. Відомості про попередню заявку, подану в державі-учасниці Паризької конвенції, наводять за кодами (31), (32), (33). За кодом (33) зазначають код держави, до якої подано попередню заявку, відповідно до стандарту VOIB ST.3. Відомості про попередню заявку, подану до Установи, наводять за кодом (66). Відомості про попередню заявку, з якої виділено цю заявку, наводять за кодом (62). Якщо попередніх заявок декілька, то наводять відомості щодо кожної заявки. Відомості про заявку, додаткові матеріали до якої оформлені відповідно до частини 7 статті 16 закону (3687-12) як ця заявка, наводять за кодом (62).

За кодом (54) наводять повну назву винаходу (групи винаходів) чи корисної моделі, яка повинна збігатися з назвою, наведеною в описі.

За кодом (98) зазначають адресу для листування між заявником та Укрпатентом, повне ім'я або найменування адресата. Листування може здійснюватись за будь-якою зручною для заявника адресою на території України. За наявності телефону, факсу чи іншого засобу зв'язку їх вказують.

Якщо заявник користується послугами представника, то за кодом (74) зазначають повне ім'я та реєстраційний номер представника у справах інтелектуальної власності або повне ім'я іншої довіреної особи.

Якщо заявник бажає прискорити публікацію заявки, у відповідній клітинці треба зробити позначку "×".

Розділ заявки "Перелік документів, що додаються" заповнюють за допомогою позначок "×" у відповідних клітинках із зазначенням кількості

примірників і аркушів кожного документа. У клітинці "інші документи", якщо такі є в матеріалах заявки, необхідно зазначити назву документа.

Якщо право на подання заявки й одержання патенту передано винахідником чи роботодавцем правонаступнику, то в графі "Підстави щодо виникнення права на подання заявки і одержання патенту" відповідну підставу зазначають позначкою "×". Якщо заявником (заявниками) є єдиний винахідник чи всі винахідники, то ця графа не заповнюється.

За кодом (72) наводять дані про винахідника (винахідників): повне ім'я та місце проживання. Для іноземного винахідника здійснюється транслітерація (передача транскрипційних знаків певної мови літерами української абетки) повного імені і поряд, у дужках, ці самі дані мовою оригіналу, а замість його місця проживання проставляють назву держави та її код згідно із стандартом BOIB ST.3. Якщо винахідники є заявниками, то вони проставляють підписи у правій графі.

Якщо винахідник (винахідники) не бажає (бажають) бути згаданим (згаданими) у публікації відомостей про заявку та (або) відомостей про видачу патенту, то у відповідній графі заявки робиться про це запис, що підписується винахідником (винахідниками), який (які) не бажає (бажають) бути згаданим (згаданими).

Заповнення останньої графі заявки "Підпис (и) заявника (ів)" є обов'язковим, крім випадку, коли всі заявники є винахідниками і їх підписи проставлені в графі за кодом (72).

Якщо заявником є юридична особа, то заявку підписує особа, що має на це повноваження. Підпис складається з повного найменування посади особи, яка підписує заявку, особистого підпису, ініціалів, прізвища і скріплюється печаткою. Особистий підпис може бути власноручним, принтерним (у вигляді виведеної з комп'ютера друкованої копії) або штампом.

Якщо заявник доручив ведення справ за заявкою представнику, то останній може ставити свій підпис замість заявника.

У цій графі також проставляють дату підпису.

Якщо будь-які відомості наводять на додатковому аркуші, то його треба підписати в такому ж порядку.

2 Оформлення документів заявки

Документи заявки, а саме: заяву про видачу патенту, опис і формулу винаходу (корисної моделі), креслення і реферат подають у трьох примірниках. Документи, які потребують подальшого перекладу, можуть бути подані мовою оригіналу в одному примірнику, а їх переклад - у трьох примірниках.

Усі документи заявки на винахід (корисну модель) слід оформляти таким чином, щоб можна було зберігати їх тривалий час і безпосередньо репродукувати в необмеженій кількості копій.

Документи заявки друкують на аркушах білого паперу форматом 210 × 297 мм. Кожний документ заявки починають на окремому аркуші, при цьому другий і наступні аркуші нумерують арабськими цифрами.

Кожний аркуш використовують лише з одного боку з розміщенням рядків паралельно меншому боку аркуша.

Мінімальний розмір полів аркушів опису, формули, реферату становить, мм: ліве - 25; верхнє - 20; праве і нижнє - 20. Креслення виконують на аркушах білого паперу форматом 210 × 297 мм.

Мінімальний розмір полів аркушів креслень становить, мм: ліве - 25; верхнє - 25; праве - 10; нижнє - 15. Усі документи друкують шрифтом чорного кольору. Текст опису, формули винаходу (корисної моделі) і реферату друкують через 2 інтервали або через 1,5 інтервалу при комп'ютерному наборі з висотою літер не менше ніж 2,1 мм.

Латинські назви, латинські і грецькі літери, графічні символи, математичні і хімічні формули допускається вписувати чорнилом, пастою або тушшю чорного кольору.

Бібліографічні дані джерел інформації в документах заявки наводяться таким чином, щоб можна було знайти це джерело інформації.

Графічні зображення (власне креслення, схеми, діаграми) виконують відповідно до правил креслення, на щільному, білому, гладкому папері чорними чіткими лініями і штрихами, які не витираються, без розтушовування і розмальовування.

Масштаб і чіткість зображень вибирають такими, щоб при репродукуванні з лінійним зменшенням розмірів до 2/3 можливо було розпізнати всі деталі.

Висота цифр і літер має бути не менше 3,2 мм. Цифрові та літерні позначення мають бути чіткими, товщина їх ліній повинна відповідати товщині ліній зображення. Цифри та літери не слід брати в дужки та лапки.

На кресленнях використовують переважно прямокутні (ортогональні) проекції (у різних виглядах, розрізах й перерізах), в окремих випадках допускається також використання аксонометричної проекції.

Кожний елемент на кресленні виконують пропорційно всім іншим елементам, за винятком випадків, коли для чіткого зображення елемента необхідна помітність пропорцій.

Розміри на кресленнях не позначають, їх наводять, за потреби, в описі.

Креслення виконують без будь-яких написів, за винятком необхідних слів, таких як "вода", "пара", "відкрито", "закрито", "розріз за А-А".

Окремі фігури розміщують таким чином, щоб аркуші були максимально заповненими і креслення можна було читати при вертикальному розташуванні довгих боків аркуша.

Якщо фігури, що розміщені на двох і більше аркушах, являють собою частини єдиного креслення, то їх розміщують таким чином, щоб це креслення можна було скомпонувати без пропусків будь-якої із зображених на різних аркушах фігур.

На одному аркуші креслення можна розміщувати декілька фігур, при цьому слід чітко відмежовувати їх одну від одної.

Елементи фігур позначають арабськими цифрами відповідно до посилок на них у описі винаходу (корисної моделі). Одні й ті самі елементи на декількох фігурах позначають одними й тими ж цифрами.

Позначення, про які не згадують в описі винаходу (корисної моделі), на кресленнях не проставляють і навпаки.

Якщо графічні зображення подані у вигляді схеми, то при її виконанні застосовують стандартизовані умовні графічні позначення.

Якщо схема подана у вигляді прямокутників як графічних позначень елементів, то крім цифрового позначення безпосередньо в прямокутник, якщо це можливо, вписують і назву елемента. Якщо розміри графічного зображення елемента не дозволяють цього зробити, то назву елемента можна зазначити на виносній лінії (за потреби, у вигляді напису під цим елементом).

На схемах одного виду допускається зображення окремих елементів схем іншого виду (наприклад, на електричній схемі допускається зображення елементів кінематичних, гідравлічних схем тощо).

Кожне графічне зображення нумерується послідовно арабськими цифрами (фіг. 1, фіг. 2 тощо) незалежно від виду цього зображення (креслення, схема, діаграма тощо) і нумерації аркушів відповідно до черговості наведення їх у тексті опису. Якщо опис винаходу (корисної моделі) пояснює лише одне графічне зображення, то воно не має нумерації.

В описі, формулі і рефераті винаходу (корисної моделі) можуть бути використані математичні вирази (формули) і символи.

Форма подання математичного виразу не регламентується.

Усі літерні позначення, які є в математичних формулах, мають бути розшифровані. При цьому розшифрування літерних позначень подають у порядку їх використання в формулі.

Для позначення інтервалів між величинами допускається використання знаку "-" (від і до), в інших випадках слід писати словами "від" і "до".

При вираженні величин у відсотках знак відсотка (%) слід ставити після числа. Якщо величин декілька, то знак відсотка ставлять перед їх переліком і відокремлюють від них двокрапкою.

Математичні позначення ">", "<", "=" та інші використовуються лише в математичних формулах, а в тексті їх слід писати словами (більше, менше, дорівнює тощо).

Перенос у математичних формулах допускається лише по знаку.

Пояснення до математичної формули слід писати стовпцем і після кожного рядка ставити крапку з комою.

3 Загальні вимоги до змісту документів заявки

Якщо опис і формулу винаходу (корисної моделі) викладено іншою мовою, то для збереження дати подання їх переклад повинен надійти до Укрпатенту протягом двох місяців від дати подання заявки.

Матеріали заявки не повинні містити висловів, креслень, малюнків, фотографій та будь-яких інших матеріалів, що суперечать публічному порядку, принципам гуманності і моралі, зневажливих висловлювань стосовно винаходів (корисних моделей) та результатів діяльності інших осіб, а також відомостей і матеріалів, які вочевидь не стосуються або не є необхідними для визнання документів заявки такими, що відповідають вимогам Правил.

У формулі, описі, рефераті і пояснювальних матеріалах до опису використовують, як правило, стандартизовані терміни і скорочення, а за їх відсутності - загальноновживані в науковій і технічній літературі.

При використанні термінів і позначень, що не є загальноновживаними, необхідно пояснити їх значення при першому вживанні в тексті.

Усі умовні позначення слід розшифровувати.

У описі, формулі винаходу (корисної моделі) та рефераті необхідно зберігати єдність термінології, тобто одні і ті самі ознаки в зазначених документах повинні називатися однаково. Вимога єдності термінології стосується також умовних позначень і розмірності фізичних одиниць, які використовуються в матеріалах заявки.

Назва винаходу (корисної моделі), за потреби, може містити символи латинської абетки та цифри. Використання символів інших абеток, спеціальних знаків у назві не допускається.

Одиниці вимірювання фізичних величин переважно вживаються в одиницях діючої Міжнародної системи одиниць.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС

1. Цибульов П. М. Основи інтелектуальної власності / П. М. Цибульов. - К.: ЗАТ "Інститут інтелектуальної власності і права", 2002. - 104 с.
2. Промислова власність / За ред. О. Д. Святоцького, В. Л. Петрова. - К.: Видавничий дім „Ін Юре”, 2000. - 272 с.
3. www.poglyad.com-5773.
4. Жаров В. О. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: навч. посібник / В. О. Жаров. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: ЗАТ "Інститут інтелектуальної власності", 2002. – 188 с.
5. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С. О. Довгий, В. О. Жаров, В. О. Зайчук та ін. – К.: Форум, 2002. – 319 с.
6. <http://www.ukrpatent.org/ua>.
7. <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
8. Дахно І. І. Право інтелектуальної власності: навч. посіб. / І. І. Дахно. – К.: Либідь, 2003. – 200 с.
9. Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності: підручник / [за ред. проф. М. В. Вачевського]. – К.: ВД "Професіонал", 2005. – 448 с.
10. Право інтелектуальної власності: академ. курс: підручник [для студентів вищих навч. закладів] / За ред. О. А. Підопригори, О. Д. Святоцького. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2002. – 672 с.
11. Мікульонюк І. О. Основи інтелектуальної власності: навч. посібник / І. О. Мікульонюк – К.: ІВЦ "Видавництво "Політехніка", Ліга, 2005. – 232 с.
12. Порядок експертної оцінки нематеріальних активів // Галицькі контракти. – 1995.
13. Оценка стоимости объектов интеллектуальной собственности / Линник Н. – №5, 1996.
14. Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика: в 4-х томах. /Под общ. ред. д.юр.наук, профессора А. Д. Святоцкого. – К.: Издательский дом "Ін Юре", 1999.
15. <http://www.nooguards.com.ua/intvlas/avtpravo/infkor>.
16. <http://www.tm.kiev.ua>.
17. <http://www.patent.km.ua/ukr/articles/i164>.
18. http://leonorm.com.ua/p/NL_DOC/UA/200101/Zak_2627.htm.
19. <http://www.intellect.ua/copyright/info/index.ukr.html>.
20. Паньо К. Авторське право небачених розмірів / Паньо К., Паньо Т // – Дзеркало тижня. – 2004. – 7 серпня.
21. Юрченко А. Коли віртуальні мрії стануть реальністю? / А. Юрченко // Дзеркало тижня. – 2004. – 18 вересня.
22. Розколупа Н. Електронна доставка документів і авторське право / Н. Розколупа // Бібл. планета. – 2005. – № 4. – С. 19-21.

23. Основи наукових досліджень. Част. II. Захист інтелектуальної власності: методичні вказівки до вивчення курсу [для студентів радіоелектронних та комп'ютерних спеціальностей] / В. М. Локазюк, І. В. Троцишин, Т. М. Драпак, В. О. Гуляєва. – Хмельницький: ТУП, 2002. – 85 с.
24. Иноземцев В. Л. «Глобализация — наивная мечта XX века. Человек» / В. Иноземцев. – 2003. - №5. – С. 38-51.
25. Иноземцев В. Л., Кузнецова Е. С. К социодинамике хозяйственных систем. Эскиз экономической истории XX века / В. Л. Иноземцев, Е. С. Кузнецова // Свободная мысль-XXI. – 2001. – № 1. – С. 14-36.
26. Иноземцев В. Л. Информационная экономика и трансформация собственности / В. Л. Иноземцев // Финансист. – 2000. – № 7. – С. 49-51.
27. Правові аспекти приватизації в Україні. Т. 1, 2. Практичний посібник з питань приватизації. – К.: Руська Правда, 1996. – 410 с.
28. Инвестиции в Украине /Под ред. С. И. Вакарина – К.: КОНКОРД, 1996. – 93 с.
29. К созданию системы правового регулирования инноваций / Н. Лынный, В. Еременко // Российский экономический журнал. – 1993. – № 2. – С. 48-58.
30. Правовой аспект нематериальных активов / О. Шерстюк // Проблемы предпринимательства. – 1996. – № 1. – С. 19 – 23.
31. Интеллектуальная собственность в уставном фонде / О. Новосельцев // Интеллектуальная собственность. – 1994. – № 5,6. – С. 8-11.
32. Интеллектуальная собственность: сущность и правовая природа / Л. Б. Гальперин, Л. А. Михайлова // Советское государство и право. – 1991. – № 12. – С. 10-13.
33. Проблемы комплексной оценки интеллектуальной собственности / В. И. Мухопад // Современные проблемы, методы и практика определения стоимости объектов интеллектуальной собственности в Российской Федерации: тез. докл. науч.-практ. конф., Москва, 26-28 сентября 1995 г. – М., 1995. – С. 27-32.
34. Учет и использование объектов промышленной собственности в роли нематериальных активов как элемент государственной политики в области промышленной собственности / Б. А. Лобач //Современные проблемы, методы и практика определения стоимости объектов интеллектуальной собственности в Российской Федерации: тез. докл. науч.-практ. конф., Москва, 26-28 сентября 1995 г. – М., 1995. – С. 8-15.
35. Отражение нематериальных активов в СНС и национальном богатстве / Е. Ларионова // Вопросы экономики. – 1993. – № 5. – С. 94-100.
36. Учет основных фондов и нематериальных активов / Л. Н. Котенко, Н. В. Чебанов – К.: ДСП "Компас", 1996. – 120 с.
37. Принципы бухгалтерского учета / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл – М.: Финансы и статистика, 1994. – 495 с.
38. Оценка стоимости объектов интеллектуальной собственности /Лынный Н. // ИС. – 1996. – №5-6. – С. 3-7.

39. Порядок и учет прав на результаты интеллектуальной деятельности, в том числе интеллектуальной собственности, в качестве нематериальных активов / Н. В. Несторова // Современные проблемы, методы и практика определения стоимости объектов интеллектуальной собственности в Российской Федерации: тез. докл. науч.-практ. конф., Москва, 26-28 сентября 1995 г. – М., 1995. – С. 53-55.
40. Промышленная собственность в условиях акционирования и приватизации предприятий / Т. В. Романова // Современные проблемы, методы и практика определения стоимости объектов интеллектуальной собственности в Российской Федерации: тез. докл. науч.-практ. конф., Москва, 26-28 сентября 1995 г. – М., 1995. – С. 46-49.
41. Практика и принципы оценки объектов интеллектуальной собственности / Б. Б. Леонтьев // Современные проблемы, методы и практика определения стоимости объектов интеллектуальной собственности в Российской Федерации: тез. докл. науч.-практ. конф., Москва, 26-28 сентября 1995 г. – М., 1995. – С. 19-27.
42. Приватизация в научно-технической сфере. Инновационная деятельность в условиях рынка / П. Н. Завлин, А. А. Ипатов, А. С. Кулагин – С.-Пб., 1994. – 190 с.
43. Некоторые практические вопросы оценки интеллектуальной собственности / Л. Ф. Клименко // Современные проблемы, методы и практика определения стоимости объектов интеллектуальной собственности в Российской Федерации: тез. докл. науч.-практ. конф., Москва, 26-28 сентября 1995 г. – М., 1995. – С. 55-59.
44. Инвентарная стоимость лицензии и цена лицензии / А. А. Кожанов // Современные проблемы, методы и практика определения стоимости объектов интеллектуальной собственности в Российской Федерации: тез. докл. науч.-практ. конф., Москва, 26-28 сентября 1995 г. – М., 1995. – С. 51-53.
45. Порядок експертної оцінки нематеріальних активів // Галицькі контракти. – 1995. – №37. – С. 27-28.
46. Андрощук Г. А. Оценка объектов интеллектуальной собственности в нематериальных активах предприятий / Г. А. Андрощук, С. Ф. Пирятинская, А. А. Бодяковская
47. <http://www.crime-research.ru/legislation>.
48. Галиця І. Комерціалізація інтелектуальної власності та прикладних наукових досліджень // Економіка України. – 2001. – №2. – С. 63-66.
49. Чеботарьов В. Формування ринку інтелектуальної власності в Україні / В.Чеботарьов // Інтелектуальна власність. – 2003. – №9. – С. 8-10.
50. Крайньов П. Економічна доцільність патентування винаходів за кордоном / П. Крайньов // Право України. – 2002. – №5. – С. 51-53.

51. Підпригора О. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: удосконалення правового регулювання / О. Підпригора // Право України. – 2003. – №3. – С. 42-47.
52. Пилипенко А. Я. Господарське право: навч. посібник / А. Я. Пилипенко, В. С. Щербина. – К.: Вен тури, 1996. – 214 с.
53. Грабовський М. Обережно: інтелектуальна власність / М. Грабовський // Маркетолог. – 2000. – №4, 5. – С. 45-49.
54. www.poglyad.com-5773.
55. <http://www.crime-research.ru/legislation> .

ГЛОСАРІЙ

База даних (компіляція даних) (database) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації в довільній формі, у тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів.

Безпатентна ліцензія (unpatented license) - це документ, який підтверджує право використовувати незапатентоване ноу-хау на винахід.

Відеограма (videogram) - відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, диску для лазерних систем зчитування тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у формі запису, що є складовою частиною аудіовізуального твору.

Відтворення примірників (recreation of copies) - виготовлення одного або більше примірників аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних у будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати машина.

Відтворювач (reproducer) - юридична чи фізична особа, яка замовила відтворення або самостійно здійснила таке відтворення на обладнанні, що є її власністю або перебуває в її володінні чи користуванні.

Виключна ліцензія (ексклюзивна) (exclusive license) - це ліцензія, яка передбачає монопольне право ліцензіата використовувати винахід або секрет виробництва на даній території, при цьому ліцензіар відмовляється від самостійного використання винаходу та ноу-хау і продажу ліцензій на них іншим особам на цій території.

Винахід (invention) – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології.

Винахідницький рівень (inventive level) – критерій патентоспроможності нового винаходу; відображає творчий характер винаходу і стверджує, що винахід не може логічно витікати з існуючого рівня техніки, а повинен бути створений творчим шляхом. Винахід має винахідницький рівень, якщо він для фахівця явним чином не виходить з рівня техніки.

Деклараційний патент на винахід (invention declarative patent) – це різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну заявки на винахід.

Діагност (diagnostician) - розумний критик, здатний відразу виявити сильні і слабкі сторони наукової праці.

Допитливість (curiosity) – умовно поділяють на два види: пасивну, що задовольняється пошуком вже отриманих у науці результатів (ерудити), і активну, яка потребує самостійного дослідницького пошуку, самостійних рішень (дослідників).

Ерудит (erudite) - має гарну пам'ять, легко орієнтується в різних областях знань, але легко піддається авторитету інших.

Естет (aesthete) - захоплюється витонченими рішеннями, дещо зневажливо дивиться на працюючих, не дуже терплячий і працездатний.

Індивідуаліст (individualist) – уникає роботи в колективі й адміністративних функцій, розумний, спостережливий, упертий, захоплений своїми ідеями, але не виявляє особливої енергії для впровадження їх у життя.

Інтегральна мікросхема (ІМС) (integral microcircuit) – мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

Інтелект (intellect) – представляється як показник розумового розвитку особистості, здатності творчого мислення. Існують спроби оцінити інтелект індивіда кількісно, шляхом визначення на основі тестування так званого індексу інтелекту.

Інтелектуальна власність (intellectual property) – це права, котрі стосуються: літературних, художніх і наукових досягнень, виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач, винаходів у всіх областях людської діяльності, наукових відкриттів, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень, захисту проти недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що відносяться до інтелектуальної власності у виробничій, науковій, літературній і художній областях (конвенції Всесвітньої організації інтелектуальної власності).

Колективний інтелект (collective intellect) – розумно організований відповідно до специфіки розв'язуваних проблем колектив, а не механічне об'єднання людей.

Комп'ютерна програма (computer program) – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його в дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах).

Контрольна марка (control brand) – спеціальний знак, що засвідчує дотримання авторських і (або) суміжних прав і надає право на розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеогам, комп'ютерних програм, баз даних. Контрольна марка є самоклеючим знаком одно-

разового використання, зовнішній бік якого має спеціальний голографічний захист.

Конфіденційна інформація (confidential information) - статистична інформація, яка належить до інформації з обмеженим доступом і знаходиться у володінні, користуванні або розпорядженні окремого респондента та поширюється виключно за його згодою відповідно до погоджених з ним умов (згідно із законом України "Про державну статистику").

Копірайт (copyright) – виключне право відтворювати оригінальні авторські роботи, зафіксовані в будь-якому відчутному середовищі виразу, виготовляти похідні роботи, основані на оригінальній роботі, а також виконувати або виставляти роботу у випадку музичних, драматичних, хореографічних і скульптурних робіт.

"Коробкова" версія продукту (Full Package Produkt (FPP)) – варіант продажу програмного продукту; можна придбати в роздрібній мережі. Це продукт, упакований в кольорову коробку, в якій містяться сам носій, ліцензія та документація.

"Корпоративна" ліцензія (corporate license) – варіант продажу програмного продукту; програми ліцензування для організацій, які передбачають використання продукту в мережі робочих комп'ютерів.

Ліцензійна угода (licensing agreement) - це угода про передачу ліцензіаром ліцензіату прав на промислове і комерційне використання у певних межах винаходів, "ноу-хау", товарних знаків тощо на обумовлений термін за певну винагороду.

Ліцензування та патентування інтелектуальної власності (licensing and patenting of intellectual property) – це реєстрація та видача патентів і ліцензій на право користування товарними знаками, ноу-хау, комерційними таємницями, промисловими зразками різного роду, винаходами і відкриттями, найновішими технологіями виробництва специфічної та стандартизованої продукції та іншим інтелектуальним капіталом, що знаходиться у розпорядженні однієї компанії чи фірми.

Методолог (methodologist) - добре володіє методологією і математичним апаратом, любить обговорити з іншими свої наукові плани, терпимо відноситься до чужих поглядів.

Ноу-хау (know-how) - інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності (ст. 1 закон України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій", 2006 р.); - сукупність незапатентованої практичної інформації, що є результатом досвіду або випробувань і яка є: секретною, тобто не загальнові-

домою або легко доступною; значимою, тобто важливою та корисною для виробництва товарів за угодою; визначеною, тобто описаною у достатньо повний спосіб так, що можна підтвердити, що вона відповідає критеріям секретності та значимості (Комісія ЄС № 772/2004 від 27.04. 2004 ст. 81 ч. 3 Договору про заснування ЄС); – це сукупність технічних, комерційних та інших знань, що оформлені у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того або іншого виду виробництва, але не запатентованих (Державна податкова адміністрація, 1997 р.).

Невиключна (проста) ліцензія (non-exclusive license) - це ліцензія, яка дає ліцензіару право самостійного використання винаходу та ноу-хау і видачі ліцензій на них будь-яким зацікавленим особам.

Незадоволеність (dissatisfaction) – надзвичайно важлива ознака інтелекту, яка насамперед проявляється відносно результатів власної наукової праці. Якщо свої досягнення вчений розглядає як сходінку до подальшої наукової праці або як передумову нового етапу досліджень - це явна ознака активно працюючого науковця.

Об'єкти авторського права (objects of copyright) – це твори літератури і мистецтва, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних).

Об'єкти винаходів (invention objects) – це об'єкти, що утворюють патентоспроможний винахід, а саме: продукт (пристрій; речовина; штам мікроорганізмів; культури клітин рослин і тварин) та спосіб.

Об'єкти, суміжні з авторськими правами (contiguous with copyrights objects) – це виконання творів, фонограми і відеограми, програми (передачі) організацій мовлення.

Оптимізм (optimism) – це результат досвіду, який підтвердив, що не просте везіння складає основу успіху, а інтелект, організованість, упевненість вченого в тому, що йому вдасться знайти своє оригінальне вирішення проблеми. Оптимізм не можна змішувати із самовпевненістю, що часто базується не на здатностях, а на випадковому успіху.

Патент (patent) – є свідоцтвом (охоронним документом), що видається уповноваженим державним органом і надає його власнику певні юридичні права, що виникають з моменту його отримання.

Патентна ліцензія (patent license) – це документ, який підтверджує передачу права використання патенту без відповідного ноу-хау.

Паушальні платежі (lumpsum payment) – це певна, твердо зафіксована в угоді сума, яка може сплачуватися одноразово або поетапно.

"Передвстановлена" версія продукту (Original Equipment Manufacture (OEM)) - варіант продажу програмного продукту, який можна придбати лише разом з новим комп'ютерним обладнанням.

Піонер (pioneer) - ініціативний, працездатний, честолюбний; гарний організатор і вчитель, відкривач нових шляхів, джерело творчих ідей.

Повна ліцензія (complete license) – це ліцензія, яка надає ліцензіату виключне право на використання патенту або ноу-хау протягом строку дії угоди і яка передбачає відмову ліцензіара від самостійного використання об'єкта ліцензії протягом цього строку.

Пристрої як об'єкти винаходу (devices as invention objects) – це конструкції і вироби, тобто будь-які штучно створені предмети: машини, верстати, агрегати, інструменти, прилади, тара, будівлі, споруди і т. п.

Промислова застосовність (industrial applicability) – ця вимога означає, що задача повинна бути вирішена технічними засобами, достатніми для здійснення винаходу, його працездатності і отримання при реалізації нового технічного результату.

Промисловий зразок (industrial prototype) - це результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

Роялті (royalty) – періодичні відсоткові відрахування або поточні відрахування, які встановлюються у вигляді фіксованих ставок у відсотках і сплачуються ліцензіатом через певні узгоджені проміжки часу.

Способи як об'єкти винаходу (methods as invention objects) – це процеси виконання дій над матеріальними об'єктами за допомогою матеріальних об'єктів, тобто різні технологічні процеси; способи отримання різних речовин, предметів; способи контролю, вимірювання, випробування; способи здобуття і заготовлення; способи монтажу, налагодження і т. д.

Суб'єкти права інтелектуальної власності (subjects of intellectual property right) – це творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать за заповітом або за договором особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Супутні ліцензії (concomitant licenses) – продаються шляхом включення їх у контракти з поставки товарів, зокрема машин, обладнання, приладів, причому ціни та умови платежу за такі ліцензії можуть бути виділені окремо або включені у загальні суми контрактів.

Технік (technician) - логік і стиліст, уміє додати закінченості чужій роботі, відмінно уживається з колегами.

Топографія інтегральної мікросхеми (integral microcircuit topography) - це зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними.

Торговельна марка (trade mark) – це позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб.

Фанатик (fanatic) – захоплений наукою до самозабуття; допитливий, невтомний, вимогливий; часто погано працює в колективі.

Чисті (самостійні) ліцензії (clean licenses) – продаються за самостійними договорами, які передбачають передачу прав на використання винаходів та ноу-хау.

Навчальне видання

Злепко Сергій Макарович
Тимчик Ірина Сергіївна
Тимчик Сергій Васильович

Інтелектуальна власність в науково-технічній діяльності

Навчально-методичний посібник

Редактор В. Дружиніна
Коректор З. Поліщук

Оригінал-макет підготовлено І. Тимчик

Підписано до друку
Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 9.3 .
Наклад   прим. Зам. №

Вінницький національний технічний університет,
навчально-методичний відділ ВНТУ.
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,
ВНТУ, к. 2201.
Тел. (0432) 59-87-36.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано у Вінницькому національному технічному університеті
в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі.
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Тел. (0432) 59-81-59.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.